T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı

ÖRGÜTSEL KİMLİĞİN İFADESİ OLARAK KOLEKTİF BELLEK

Cumhuriyet Halk Partisi Delegelerinde Kolektif Belleğin Çeşitli Boyutları İle İncelenmesi

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru TEZCAN

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Nuri BİLGİN

İZMİR–2008

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne sunduğum "ÖRGÜTSEL KİMLİĞİN İFADESİ OLARAK KOLLEKTİF BELLEK - Cumhuriyet Halk Partisi Delegelerinde Kolektif Belleğin Çeşitli Boyutları İle İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Ebru TEZCAN

ÖNSÖZ

Lisans öğrenimim sırasında sosyal psikoloji alanına yönelmeme sebep olan, ‘ben’in yanında ‘biz’i ve ‘onlar’ı tanımamı ve anlamamı sağlayan, yüksek lisans öğrenimim sırasında alana ilişkin bilgimi arttıran, görüşümü ve bakışımı derinleştiren, çalışkanlığı ve üretkenliğine her zaman hayran olduğum danışmanım Prof. Dr. Nuri Bilgin, üstün entelektüel birikimini benimle paylaşarak her yolumu kaybettiğimde pusulam olmuş, ufkumu genişleten önerileri ve hiç eksilmeyen yüreklendirici yaklaşımı ile bu çalışmanın ortaya çıkmasına büyük katkı sağlamıştır. Özüme işleyen varlığı ile öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli hocama, bugünüme yaptığı katkılardan ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca, alana ve kurama ilişkin farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan, her defasında madalyonun bir yüzü daha olduğunu hatırlatan, söyleyen dilin eyleyen haline bakmayı öğreten, bu çalışmanın kuramsal alt yapısının oluşturulması ve analizi konusunda yol gösteren, desteğini ve yakınlığını esirgemeyen sevgili hocam Doç. Dr. K. Oya Paker’e,

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim süresince alana ilişkin bilgi birikimimi zenginleştiren, enerjisi ve destekleyici tavrı ile yanımda olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gülgün Meşe’ye,

Gerek lisans gerekse yüksek lisans öğrenimim boyunca emek veren ve beni mesleki anlamda şekillendiren tüm diğer hocalarıma,

Çalışmam sırasında samimi desteklerini ve ilgilerini esirgemeyen, tüm heyecanımı benimle gönülden paylaşan, varlıkları ile yüreğimi hafifleten değerli dostlarıma ve işyerinde yükümü paylaşan sevgili çalışma arkadaşlarıma,

Ve, beni sonsuz sevgi ve özveri ile tüm yaşamım boyu destekleyen, attığım her adımda var gücüyle arkamda olan, hep daha iyiye ulaşmamı dileyen canım annem, babam ve güzel kardeşlerime katkılarından dolayı yürekten teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

sayfa

YEMİN BELGESİ ..... **i**

TUTANAK ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

TABLOLARIN DİZİNİ ..... **vii**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

1. KOLEKTİF BELLEK

1.1. Bellek, Bellek Türleri ve Kolektif Bellek **4**

1.2. Kolektif Bellek Kavramının Gelişimi **6**

1.3. Toplumsal Bir İnşa Olarak Kolektif Bellek **11**

1.4. Bireysel Bellek – Kolektif Bellek İlişkisi **13**

1.5. Kolektif Belleğe Teorik Yaklaşımlar **18**

1.5.1. Kolektif Belleğe Şimdici/İnşacı Yaklaşım **18**

1.5.2. Kolektif Belleğe Muhafazakar Yaklaşım **19**

1.5.3. Kolektif Belleğin Sürekliliği-Değişimi Gerilimi **20**

1.6. Kolektif Belleğin Taşınması: Tarih ve Anmanın Rolü **23**

1.7. Kolektif Belleğin İşlevleri **27**

1.7.1. Kimlik İnşası **28**

1.7.1.1. Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisine Muhafazakar Yaklaşım **31**

1.7.1.2. Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisine Şimdici/İnşacı Yaklaşım **32**

1.7.2. Kimliğin Yüceltilmesi **33**

1.7.3. Grubun Meşrulaştırılması **34**

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı **36**

2.2. Katılımcılar **37**

2.3. Uygulama **40**

2.4. Analiz Yöntemi **41**

sayfa

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Bulgular **42**

3.1.1. Kolektif Bellek Kişileri **44**

3.1.1.1.Geçmişe Ait Kolektif Bellek Kişileri **44**

3.1.1.2. Bugüne Ait Kolektif Bellek Kişileri **45**

3.1.2. Kolektif Bellek Olayları **46**

3.1.2.1. Atatürk Dönemi / Partinin ve Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi (1923–1938) **46**

3.1.2.2. İsmet İnönü / Milli Şef Dönemi (1938–1972) **49**

3.1.2.3. Bülent Ecevit / "Karaoğlan" Dönemi (1972–1980) **56**

3.1.2.4. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Dönemi (1983–1995) **63**

3.1.2.5. Deniz Baykal / Partinin Yeniden Kuruluş Dönemi (1992–...) **66**

3.1.2.6. Atıfta Bulunulan Güncel Olaylar **69**

3.1.3. Parlak Dönemler **70**

3.1.4. Otobiyografik Referanslar **71**

3.1.5. Amblem ve Semboller **72**

3.1.6. Kolektif Bellek Taşıyıcıları **73**

3.1.6.1. Ortak Bellek Mekanları ve Anıtlar **73**

3.1.6.2. Anma ve Kutlama Günleri **74**

3.1.7. Yüceltilen Etik Değerler ve İdeolojiler **75**

3.1.8. "Biz" Kimliğini İfade Etmek İçin Kullanılan Spesifik Kategoriler ve Prototipik Öğeler **76**

3.1.9. Kendi Aidiyetinin Köklülüğünü Vurgulama **78**

3.1.10. Partinin Köklülüğünü ve Büyüklüğü Vurgulama **79**

3.1.11. Bağlayıcı Unsur **80**

3.1.12. Karşı Çıkılan Etik Değerler ve İdeolojiler **80**

3.1.13. Ötekileştirilenler **81**

3.1.14. Eleştirilenler **82**

3.1.15. Örgütsel/Kurumsal Öğeler ile Yasama ve Politikaya İlişkin Öğeler **83**

sayfa

3.2. Değerlendirme....**84**
3.2.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kolektif Belleği....**84**
3.2.1.1. Şimdici ve Muhafazakar Yaklaşımlar Geriliminde Kolektif Bellek....**85**
3.2.1.2. Ortak Anlama ve Anlatma Biçimi Olarak Kolektif Bellek....**87**
3.2.1.3. Kolektif Belleğin İşaretleyicileri: "Lider kimdi?" ve "Ben ne yapıyordum?"....**88**
3.2.1.4. Kolektif Belleğin Taşınması....**89**
3.2.1.5. Kolektif Belleğin Genişliği....**91**
3.2.1.6. Kolektif Belleğin Edinilme Biçimi....**92**
3.2.2. Otobiyografik Bellek İle Kolektif Bellek İlişkisi....**92**
3.2.3. Örgütsel Kimliğin İnşasında Kolektif Belleğin Rolü....**94**
3.2.3.1. Kimlik Tanımlama....**94**
3.2.3.2. Kimliğin Yüceltilmesi....**99**
3.2.3.3. Grubun Meşrulaştırılması....**105**
3.2.3.4. Kimliğin Sürekliliğinin Tesisi....**106**
3.2.3.5. Kimliğin İfadesi Olarak Kolektif Belleğin Taşıyıcıları....**108**
3.2.3.6. Şimdici ve Muhafazakar Yaklaşımlar Geriliminde Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisi....**109**

4. TARTIŞMA

4.1. Araştırmanın Kuramsal Doğurguları....**110**
4.2. Gelecekte Konu İle İlgili Yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler....**115**

KAYNAKLAR....**116**
EKLER
EK-1. Görüşme Örneği....**119**
ÖZET....**124**
ABSTRACT....**125**

sayfa

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo-1. Kolektif belleğin direnç ve değişimleri **22**
Tablo-2. CHP I. ve II. Bölge il ve ilçe delegeleri dağılımları **37**
Tablo-3. Katılımcıların cinsiyet ve konuma göre dağılımı **38**
Tablo-4. Delegelerin bağlı bulundukları ilçe başkanlıklarına göre dağılımı **38**
Tablo-5. Katılımcıların yaşa göre dağılımı **39**
Tablo-6. Katılımcıların partide kayıtlı geçirdikleri sürelere göre dağılımı **39**
Tablo-7. Katılımcıların partiye kayıt olma yaşlarına göre dağılımı **40**
Tablo-8. Geçmişe Ait Kolektif Bellek Kişileri **44**
Tablo-9. Bugüne Ait Kolektif Bellek Kişileri **45**
Tablo-10. Atatürk dönemine ait kolektif bellek olayları **47**
Tablo-11a. İsmet İnönü dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları **50**
Tablo-11b. İsmet İnönü dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları **50**
Tablo-11c. İsmet İnönü dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları **51**
Tablo-12a. Bülent Ecevit dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları **57**
Tablo-12b. Bülent Ecevit dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları **58**
Tablo-12c. Bülent Ecevit dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları **58**
Tablo-13a. SHP dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları **64**
Tablo-13b. SHP dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları **65**
Tablo-13c. SHP dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları **65**
Tablo-14a. Deniz Baykal dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları **67**
Tablo-14b. Deniz Baykal dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları **67**
Tablo-14c. Deniz Baykal dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları **67**
Tablo-15. Atıfta bulunulan güncel olaylar **69**
Tablo-16. Partinin parlak dönemleri **70**
Tablo-17. Katılımcıların otobiyografik referans noktaları **72**
Tablo-18. Katılımcılar tarafından en fazla anılan ortak bellek mekanları ve anıtlar **73**
Tablo-19. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen anma ve kutlama günleri **74**
Tablo-20. Yüceltilen etik değerler ve ideolojiler **75**

sayfa

Tablo-21a. Tarihsel referans içeren öğeler....**76**
Tablo-21b. Partinin ideolojisine/dünya görüşüne ilişkin öğeler **77**
Tablo-21c. Partiye yüklenen misyonlara ilişkin öğeler....**77**
Tablo-21d. Parti ve partililerin karakteristiklerine ilişkin öğeler....**78**
Tablo-22. Parti üyelerini birbirine bağlayan unsurlar **80**
Tablo-23. Karşı çıkılan etik değerler ve ideolojiler....**81**
Tablo-24. Ötekileştirilenler **81**
Tablo-25. Eleştirilenler....**82**
Tablo-26. Yüceltilen ve karşı çıkılan etik değer ve ideolojiler ile bunlara tekabül eden 'biz' ve 'onlar' **100**

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Cumhuriyeti kuran ve koruyan CHP **97**
Şekil 2. Sol/sosyal demokrat bir parti olarak CHP **99**

GİRİŞ

Yunanlılardan bu yana, sosyal düşünürler için başlıca inceleme konularından biri olan bellek kavramına, sosyoloji, felsefe, tarih, antropoloji, psikoloji, edebi eleştiri, sanat tarihi ve siyaset bilimi gibi pek çok disiplinden yaklaşılmıştır. Bunun bir sonucu olarak da, bellek çalışmaları, paradigmatik olmayan, disiplinler arası ve merkezsiz bir girişim olarak sürmüştür.

Literatürde çok çeşitli bellek tanımları ile karşılaşmak mümkündür: otobiyografik, bilişsel, işlemsel, semantik, episodik, kamusal, popüler, toplumsal, kolektif, kültürel, iletişimsel, tarihsel, vb. Ancak belleğe ilişkin ayırıcı bir toplumsal perspektifin, 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında tanınır hale gele geldiği görülmektedir ve bu perspektifin sosyal bilimler alanına girişinden Fransız filozof ve sosyolog Maurice Halbwachs (1877-1945) sorumlu tutulmaktadır. Halbwachs'ın *The Social Frames of Memory* (1925), *The Legendary Topograpy of the Gospels in the Holy Land* (1941) ve ölümünden sonra yayınlanan *The Collective Memory* (1950) adlı kitapları, bu alanda temel referanslar olarak anılmaktadır.

Halbwachs'ın geliştirdiği kolektif bellek kavramı, grupların, tüm üyeleri tarafından paylaşılan ortak bir belleğe sahip oldukları, bu belleğin toplumsal bir inşa ürünü olduğu ve bireylerin belleklerinin toplumsal etkilerden bağımsız olmayıp, onun tarafından şekillendirildiği iddiasına dayanmaktadır.

1960-1970'lerden itibaren kolektif belleğe ilginin arttığı görülmekte ve bu artış çokkültürlülükçülük ve postmodernizmin yükselişine bağlanmaktadır. Daha önce insanları kendi kültürel sembollerine bağlayan büyük efsane ve mitler artık ilgi görmemekte, onur ve kahramanlık gibi geleneksel telaffuzlar elit 'mistifikasyonu' olarak değerlendirilmektedir. Popüler temalar, kurban olma, ayrımcılığa uğrama, alçakça savaşlar ve zulümlere maruz kalma, vb. başlıkları içermekte ve toplumlar bu temalar çerçevesinde kendilerini ve diğerlerini değerlendirmekte, bu değerlendirmeyi yaparken de büyük oranda kolektif belleğe başvurmaktadırlar.

Bu noktada kolektif belleğin üç önemli işlevi karşımıza çıkmaktadır (Licata ve Klein, 2005): kimlik tanımlama, kimlik yüceltme ve grubu haklılaştırma. Gruplar ortak olarak paylaştıkları geçmişe dair imajlar vasıtası ile kim olduklarını, nereden gelip nasıl olmalarını gerektiğini kavrar, bir 'biz' bilinci oluşturur ve diğerlerinden farkları ile biricikliklerini kurgularlar. Bu kurgulama grup lehine bir yanlılık içermekte, gruplar prestijli bir geçmişe dayanarak olumlu bir kimlik inşa etmektedirler. Gruplar, aynı zamanda, bu geçmişe dayanarak bugünkü davranış ve tutumlarını meşrulaştırmaktadırlar.

Bu doğrultuda, araştırmamız her grubun üyeleri tarafından ortak olarak paylaşılan bir kolektif belleğe sahip olduğu ve bu kolektif belleğin grup kimliğinin inşasında önemli bir rolü olduğu varsayımlarına dayanmaktadır.

Araştırmamızın örneklemini Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri oluşturmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi burada siyasi bir parti olmakta öte, üyelerinin aidiyet hissettiği ve grubun kimliği altında bütünleştikleri bir toplumsal grup olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile eşzamanlı, hatta daha öncesine dayanan bir geçmişe sahiptir; ülkedeki tüm önemli siyasi olaylara tanıklık etmiş ve pek çok olayın da müdahili olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi'ni Türkiye'deki en yüklü ve zengin kolektif belleğe sahip gruplardan biri olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Cumhuriyet Halk Partisi'nin son dönemdeki söylemlerinde sıklıkla geçmişine atıfta bulunduğu gözlenmektedir. Bu nedenle partinin, kolektif belleğin ve bu kolektif bellekten hareketle grup kimliğinin inşasının ve gruba aidiyetin kurulmasının araştırılması için uygun bir çalışma alanı oluşturacağı düşünülmüştür. Araştırmamız, Cumhuriyet Halk Partisi'ne ilişkin kolektif bellek ile değil, Cumhuriyet Halk Partililerin kolektif belleği ile ilgilenmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, araştırmamızın kuramsal çerçevesini oluşturan konular ele alınmıştır. Bunlar, kolektif belleğin tanımı ve diğer bellek türleri arasındaki konumunu, kavramın tarihsel gelişimi ve açıklayıcı teorik yaklaşımlar, kolektif belleğin oluşma ve aktarılma biçimlerini, bireysel bellek ile ilişkisini ve kimlik açısından

işlevlerini içermektedir. İkinci bölümde, araştırma çerçevesinde yanıt aranan temel sorular, örneklemin özellikleri, uygulama biçimi ve analiz yöntemi sunulmuş; üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise, araştırma verilerinin analizi neticesinde elde edilen bulgular aktarılmış ve mevcut kuramsal yaklaşımların ışığında tartışılmıştır.

1. KOLEKTİF BELLEK

1. 1. BELLEK, BELLEK TÜRLERİ VE KOLEKTİF BELLEK

"Bilgiyi (görülen, işitilen, düşünülen, hissedilen, vb. şeyleri) algılama, düzenleme, kodlama, saklama ve hatırlamayla/tanımayla tanımlanan bilişsel süreç, bu bilgilerin saklandığı var sayılan yer ve bu şekilde saklanan bilgilerin kendisi" olarak, hem bir *süreç,* hem bir *yer,* hem de bir *bütünlük* olarak tanımlanan bellek (Budak, 2000;121–122), çeşitli disiplinlerde önemli bir inceleme konusu olagelmiştir.

Bellek türlerine ilişkin çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Misztal (2003: 9-10) beş farklı bellek türünü ayırt etmiştir:

- ***İşlemsel Bellek*** *(Procedural Memory)*: Eylemlerin nasıl yapıldığının hatırlanmasını sağlayan bellek (Bisiklete nasıl binilir?)
- ***Deklaratif ya da Anlamsal Bellek*** *(Declarative or Semantic Memory)*: Şeyleri anlamlandırmamızı, niteliksel ve niceliksel özelliklerini hatırlamamızı sağlayan bellek (Bisikletin iki tekerleği, kimi zaman bir de zili vardır.)
- ***Kişisel/Otobiyografik Bellek*** *(Personal/Autobiographical Memory)*: Hayatımızı başkalarına ve kendimize anlatma biçimimiz.
- ***Bilişsel Bellek*** *(Cognitive Memory)*: Kelimelerin anlamının ve şiir dizelerinin hatırlanmasını sağlayan bellek.
- ***Alışkanlık Belleği*** *(Habit Memory)*: Belirli bir şeyi yeniden yapma kapasitemize gönderen ve kod ve kuralların başarılı ve inandırıcı bir şekilde yerine getirilmesini sağlayan bellek. Alışkanlık belleği, günlük yaşantımızda kullandığımız işaret ve becerileri hatırlamamızı sağlayan alışkanlık kazanılmış bilgiyi içermektedir.

Hatırlamanın toplumsal etkilerden bağımsız olmadığına ilişkin kavrayışın gelişmesi ile birlikte, kolektif bellek başta olmak üzere, toplumsal bellek, resmi bellek, bölgesel bellek, kamusal bellek, popüler bellek, yerel bellek, aile belleği, tarihsel bellek,

kültürel bellek, iletişimsel bellek, vb. başka bellek türlerine ilişkin çeşitli çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Halbwachs otobiyografik bellek, tarihsel bellek ve kolektif bellek ayrımı yapmıştır (Coser, 1992; Olick&Robbins, 1998). Otobiyografik bellek, kendi deneyimlediğimiz olayların belleği iken; tarihsel bellek, bize yalnızca tarihsel kayıtlar vasıtasıyla ulaşan bellektir. Tarihsel bellekte insanlar olayları doğrudan hatırlamazlar, dolayısıyla tarihsel bellek yalnızca okuma ve dinleme ya da insanların bir araya toplandıkları anma ve festival etkinlikleri aracılığı ile dolaylı yollardan canlandırılabilir. Halbwachs'a göre, otobiyografik bellek de başka insanlara kök salar ve varlığını koruyabilmesi için, geçmişteki o deneyimleri paylaşan kişiler vasıtasıyla periyodik olarak pekiştirilmesi gerekir (Coser, 1992). Kolektif bellek ise grup üyeleri tarafından ortak olarak paylaşılan ve kimliklerimizi biçimlendiren aktif geçmiş olarak tanımlanmaktadır.

Assmann (1992; akt. Olick&Robbins, 1998) bellek problematiklerinin ranjını tutmaya yönelik bir çaba içinde 4 bellek biçimini ayırt etmiştir: **1. Taklitçi (mimetic) bellek** – geçmişten gelen pratik bilginin taşınması **2. Materyal bellek** – nesnelerin içerdiği bellek **3. İletişimsel bellek** – geçmişin, dil vasıtasıyla iletişimi de içermek suretiyle, dil ve iletişimdeki kalıntıları **4. Kültürel bellek** – geçmişten gelen anlamların taşınması, yani açık tarihsel referans ve bilinçlilik. Özellikle kültürel ve iletişimsel bellek üzerinde duran Assmann (1995) iletişimsel bellek kavramının, kolektif belleğin günlük iletişimlere dayanan ve "sözlü tarih" alanına giren varyasyonlarını içerdiğini ve bu belleğin en belirleyici özelliğinin, 80, azami 100 yıl ile sınırlı bir zamansal ufku bulunması ve sabit bir noktası olmayışı olduğunu belirtmiştir. Assmann'a (1995) göre kültürel bellek ise, iletişimsel belleğin aksine, gündelikten uzak oluşu ile karakterizedir. Kültürel belleğin kendi sabit noktası vardır, ufku, geçen zaman ile birlikte değişmez ve kültürel araçlar vasıtası ile (festivaller, törenler, destanlar, şiirler, imajlar, vb) kurumsallaşır (Assmann, 1995; Misztal, 2003). Kültürel araçlar vasıtasıyla oluşturulan bu kültürel bellek varsayımı, Warburg'un "toplumsal bellek" kavramına yaklaşmaktadır (Assmann, 1995). Bu yaklaşım, kolektif belleğin birlikte paylaşılan bir geçmiş ile sınırlı

olmadığını, aynı zamanda çeşitli kültürel pratikler, özellikle de anmasal sembolizmde somutlaşan geçmişin temsilini içerdiğini ileri sürmektedir (Misztal, 2003).

1.2. KOLEKTİF BELLEK KAVRAMININ GELİŞİMİ

Le Goff (1992; akt. Olick&Robbins, 1998) bellek tarihini beş ayrı dönemde incelemiştir:

- Birincisi, yazısız insanlar, Le Goff'un "etnik bellek" dediği şeye sahiptirler. Bu bellekte, bellek pratikleri yüksek düzeyde gelişmiş sanatlar değildir. Le Goff bu nedenle yazısız toplumları özgür, yaratıcı ve hayati olarak görür.
- İkincisi, tarih öncesinden ilk çağa geçiş, sözlüden yazılıya geçişi içermektedir. Bununla birlikte, yazı hiçbir zaman sözlü yayılımın yerini tümüyle almamıştır. Bu yeni koşul, şehir yapılarının ortaya çıkması ile bağlantılı iki yeni anımsatıcı (mnemonic) pratiği – anma ve dökümanter kayıt- mümkün kılmıştır.
- Üçüncüsü, orta çağda bellek "belleğin ve anımsatıcı teknolojinin (mnemotechnology) Hristiyanlaştırılmasını, kolektif belleğin sirküler bir tapınmasal (liturgical) bellek ile az biraz kronoloji tarafından etkilenen düz (lay) bir bellek arasında bölünmesini, ölü belleğin ve özellikle de ölü evliyaların belleğinin gelişimini içermektedir.
- Dördüncüsü, Rönesans'tan bugüne bellek, matbaa baskısı tarafından bellekte meydana getirilen aşamalı devrimi içermektedir. 19. yy.da Romantisizm döneminde anmayı güçlendirecek şekilde, madeni paralar, madalyalar, posta pulları, heykeller, yazıtlar ve andaçlar, vb. çoğalmış; aynı dönem, farklı ulusların, kendi yurttaşları arasında paylaşılmış kimlikler inşa etme arayışlarını yansıtan arşivlerin, kütüphanelerin ve müzelerin doğuşuna tanıklık etmiştir.
- Son olarak, 20. yy.daki değişiklikler bellekte başka bir gerçek devrimi oluşturmuştur. Bu devrimin en önemli öğesi bilgiyi kaydetme ve yaymanın elektronik yollarının icat edilmesidir. Bu yalnızca hatırlama yolumuzu değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda belleği kavramsallaştırmanın yeni biçimlerini de sağlamıştır.

Bu tarihsel süreç içerisinde, belleğe ilişkin ayırıcı bir toplumsal perspektifin tanınır hale gelmesi 19. yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında olmuştur. Kolektif bellek terimi açık bir şekilde ilk kez 1902'de Hugo Van Hofmannsthal tarafından kullanılmıştır (Olick&Robbins, 1998). Ancak çağdaş kullanımları Maurice Halbwachs'ı izlemektedir (Olick&Robbins, 1998; Schwartz, 1995; Misztal, 2003; Misztal, 2003b; Vromen, 1993). Halbwachs, kolektif bellek kavramının sosyal bilimler vokabülerine girmesini sağlayan ve bugünün kaygılarının geçmişten neler hatırladığımızı nasıl belirlediğini sistematik bir şekilde araştıran ilk kişi olarak anılmaktadır. Bununla birlikte, Halbwachs'ın SS tarafından idam edildiği 1945'ten 1980'lere kadar, Halbwachs'ın çalışmalarına pek önem verilmemiş; 1980'lerden sonra da, Halbwachs'a atıfta bulunulmasına rağmen, iki temel kitabı –*The Social Frames of Memory* (1925) ve *The Legendary Topograpy of the Gospels in the Holy Land* (1941)- ve ölümünden sonra yayınlanan *The Collective Memory* ([1926]1950) uzun süre ihmal edilmiş, orijinal dili Fransızca'dan dahi çevrilmemiştir (Schwartz, 1995; Misztal, 2003). Buna dayanarak Schwartz (1995), Halbwachs'ın çalışmalarının mevcut kolektif bellek dalgasına neden olmaktan ziyade, aslında onun içine sürüklenmiş olduğunu savunmaktadır. Halbwachs, kolektif bellek kavramının teorik temelini gerçek anlamda ayrıntılandırmamış ve kavramı açık bir şekilde tanımlamamış olması nedeni ile de eleştirilmiştir (Misztal, 2003).

Durkheim'ın öğrencisi olan Halbwachs, aynı zamanda onun takipçisi ve mirasçısı olarak da anılmaktadır (Misztal, 2003; Misztal, 2003b; Lang, 1993). Halbwachs'ın, Durkheim'ın düşüncelerine yakınlığı, toplumsal bilinçliliğin kolektif doğasına yaptığı vurguda açıkça görülmektedir. Ancak Halbwachs'ın kolektif bellek kavramını, Durkheim'ın teorisinin salt bir uygulaması olarak görmemek gerekir. Halbwachs, toplumsal yaşamın kolektif belleğe katkı sağlayan öğelerini ortaya çıkararak ve sınıflandırarak Durkheim'ın teorisini geliştirmiş ve zenginleştirmiştir. Durkheim, belleği, yalnızca kendi kökenlerine ilişkin kutsal bir belleği muhafaza etmek isteyen geleneksel toplumlar ile ilişkili olarak ele alır ve belleğe doğrudan yalnızca anma ritüelleri hakkındaki özet tartışmasında işaret ederken, Halbwachs, tüm toplum biçimlerinde belleğin önemli olduğu konusunda ısrar eder ve modern toplumların,

bugüne ait bazı politik hedefleri desteklemek için geçmişlerini yeniden biçimlendirmeyi tercih edebileceklerini iddia eder. Durkheim'a nazaran, bellek nosyonu Halbwachs'ın yaklaşımının merkezinde yer almaktadır (Misztal, 2003).

Halbwachs ile aynı tarihlerde, sanat tarihçisi Aby Warburg da "toplumsal bellek" kavramını geliştirmiş (Assmann, 1995), bu kavramı tarihin depoları olarak gördüğü sanat eserlerini analiz etmek için kullanmıştır (Olick & Robbins, 1998). Aslında birbirinden farklı olan bu yaklaşımlar, kolektif belleğin, biyolojik terimler ile, bir kalıtımsal ya da Jung'un arketipler teorisine benzer şekilde "ırksal bellek" olarak tasavvur edilmesine yönelik girişimlerin kabul görmemesi neticesinde yan yana gelmişlerdir. Hem Warburg hem de Halbwachs, kolektif belleğe ilişkin söylemi biyolojik çerçeveden çıkartıp, kültürel bir çerçeveye oturtmuşlardır (Assmann, 1995).

Halbwachs'ın Strasbourg'tan çalışma arkadaşı, tarihçi Marc Bloch da kolektif bellek terimini 1925'te kullanmıştır. Walter Benjamin de, toplumsal veya kolektif bellek terimini asla kullanmamış olmasına karşın, materyal dünyayı birikimli tarih olarak analiz etmiştir (Olick & Robbins, 1998).

Bartlett (1932) genellikle, bireysel hatırlamadaki grup dinamiklerine kati bir önem atfederek, belleğin toplumsal boyutlarına dikkat eden ilk modern psikolog olarak değerlendirilmektedir (Olick & Robbins 1998). Antropolog Evans-Pritchard (1940) ünlü Nuer çalışmasında "yapısal amnezi" (structural amnesia) nosyonunu geliştirmiştir. Diğer alanlardaki ilginç, fakat büyük ölçüde unutulmuş olan çalışmalar Janet'in (1927) belleğin evrimine ve zaman kavramına ilişkin çalışmasını, Vygotsky'nin 1929'da belleğin anlatısal bir form aldığına ve tümüyle kültürel etki ile şekillendirildiğine dair iddiasını (Bakhurst 1990) ve Czarnowski'nin 1919'da Saint Patrick'i kutlayan festival ve ritüellerin Durkheim'cı analizini (Schwartz 1996) içermektedir (Olick & Robbins, 1998).

Yaklaşık olarak aynı dönemlerde, Amerikalı sosyolog Cooley (1918) ve Mead (1959[1932]) de ayrıca hatırlamanın toplumsal bağlamı hakkında teoriler

geliştirmişlerdir (Olick & Robbins, 1998). Fakat bu önemli fikirler –özellikle de Mead'inkiler- genellikle sosyolojinin ilgi alanının dışında olarak değerlendirilmiştir (Maines 1983; akt. (Olick & Robbins 1998). Marksist gelenek ise, geçmişe bilinçli dikkat sarf etmeyi, erken toplumsal formların irrasyonel bir artığı olarak nitelendirmektedir. Marks (1852) The Eighteenth Brumaire'de "Ölü jenerasyonların geleneği, yaşayanların zihinlerinde bir kabus gibi yer etmektedir." diye yazmıştır (Olick & Robbins 1998). Peter Berger, Fred Davis ve Georg Simmel gibi sosyologların yanı sıra, Merrill Peterson, Bernard Lewis ve Thomas Connelly gibi tarihçiler de bellek konusunda çalışan isimlerdir (Schwartz, 1982; Olick & Robbins 1998). Weber de, geleneğe dayalı meşrulaştırmaya olan ilgisine rağmen, bellek hakkında çok az şey söylemiştir.

Foucault'un "arkeolojik" duruşu, geleneklerin kutsallığının bozulması (desacralization) konusunda genel felsefi temeli sağlamıştır. Hutton, Ariés (1974) ve Agulhon (1981) gibi tarihçilerin politik güç mekanizmaları olarak gördükleri anma pratiklerinin tarihini araştırmaya başladıklarını ve böylece tarihsel ilgiyi ideolojiden imgeye ve anlamdan manipülasyona kaydırdıklarını yazmıştır. "Geleneklerin İcadı" (Invention of Traditions) adlı kitabı bu yolda bir referans çalışma olarak değerlendirilen Hobsbawn gibi yazarlar, gelenekleri politik gücü korumaya yönelik ustaca olmayan çabalar olarak görerek, bu 'kutsallığını bozma'yı genişletmişlerdir. Hutton'a (1993) göre, Halbwachs'a ilginin yeniden canlanmasının temeli de budur (Olick & Robbins 1998).

Benzer şekilde sosyoloji de toplumsal yapı ve normatif sistemlere ilişkin çalışmalardan, "pratik"e ilişkin çalışmalara kaymış (Bourdieu 1984, Ortner 1984); normlar, değerler ve tutumlar şeklindeki işlevselci kültür tanımı, tüm toplumsal süreçlerin inşacı sembolik boyutu şeklindeki bir kültüre genişlemiştir (Crane 1994). Berger ve Luckmann'ın (1966) toplumsal inşacılığı da bu gelenekleri izlemektedir. Toplumsal bellek çalışmalarının da böylece kültürel sosyolojinin yeniden oryantasyonunun içine yerleştiği, son dönemde tarihçilikte olduğu gibi, ilginin "bilgi

uzmanları tarafından geliştirilen fikirlerden, sıradan insanın düşünüşünü şekillendiren bilinç ve bilgi yapılarına" kaymış olduğu görülmektedir (Olick & Robbins 1998:108).

1980'lerden bu yana, hem halk hem de akademinin, toplumsal ya da kolektif belleğe ilgisinin son derece artmış olduğu görülmektedir. Kamen (1995; akt. Olick&Robbins 1998) bu durumu, çok kültürlülüğün yükselişi, komünizmin çöküşü, kurbanlaştırma ve pişmanlık politikası açısından açıklamaktadır.

Schwartz (1996; akt. Olick&Robbins, 1998) 1960-1970'lerde geçmişin toplumsal inşasına ilginin artmasına neden olan üç sebep tanımlamıştır. Birincisi, *çokkültürlülükçüler*in, tarihçiliği (historiography) bir kültürel baskınlık kaynağı olarak nitelemesi ve bastırılmış gruplar adına baskın tarihsel anlatılarla mücadele etmeleridir. İkincisi, *postmodernistler*in, tarih, bellek ve güç arasındaki ilişkilere ilgiyi artırarak, lineer tarihçilik, hakikat ve kimliğin kavramsal temellerine saldırmaları, bireyin geçmişle özdeşiminin azalmasını ve gelenek erozyonunu ortaya koymalarıdır. Son olarak, *hegemonya teorisyenleri*nin bellek çekişmesini popüler belleği ve geçmişin araçsallaştırılmasını aydınlatmak suretiyle sınıf temelli bir bellek politikasının açıklamasını yapmalarıdır. Schwartz'a (2006) göre çokkültürlü ve postmodern etki, tarihin kirli çamaşırlarının sürekli ortaya dökülmesinde, bir zamanlar insanları kendi kültürel sembollerine bağlayan büyük efsane ve mitlerin kötülenmesinde, olumsuz anma (ör: zulüm ve gaddarlık kurbanları için yapılan anıt ve müzeler), 'pişmanlık politikaları', törensel özür dilemeler üzerine yapılan çalışmaların artmasında kendini göstermektedir. Birçok araştırmacının güç ilişkileri ve hegemonya açısından işaret ettiği gibi, kolektif belleğin erdem, onur ve kahramanlık gibi geleneksel telaffuzları artık elit 'mistifikasyonu' olarak görülmeye başlamıştır. Yeni favori başlıklar kurbanların, ayrımcılığın, tasvip edilmeyen savaşların ve alçakça olayların anılmasını içermektedir. Dünya kamuoyunda, geçmişe ait soykırım ve kölelikle ilgili başlıkların oldukça artmış olması da bunun bir örneğidir.

1.3. TOPLUMSAL BİR İNŞA OLARAK KOLEKTİF BELLEK

Halbwachs, bellek ve toplum arasındaki ilişkiyi çalışmalarının merkezine yerleştirmiş (Vromen, 1993) ve bellek kavramını, zihinlerin toplum içinde nasıl birlikte çalıştığı ve işleyişlerinin toplumsal düzenlemeler tarafından basitçe aracılık edilmekten ziyade nasıl yapılandırıldığına ilişkin bir mesele olarak ele almıştır (Olick&Robbins, 1998). Halbwachs'ın kolektif bellek kavrayışı öncelikli olarak, her grubun, geçmişine dair, kendi biricik kimliğini aydınlatan "toplumsal olarak çerçevelenmiş" bir bellek geliştirdiği iddiasına temellenmektedir (Misztal, 2003; Vromen, 1993). Kolektif bellek, Halbwachs'a göre, toplumsal olarak inşa edilmiş bir nosyondur (Coser, 1992; Lang, 1993; Misztal, 2003). Bu noktada, geçmişin hatırlanması, yalnızca basit bir bilgiyi geri getirme meselesi değil, aktif, yapıcı bir süreç olarak (Schwartz, 1982), kolektif bellek de bir anı deposu değil, yeniden inşalar olarak (Vromen, 1993) karşımıza çıkmaktadır. Bartlett de hatırlamanın, bir hafıza kaydına pasif bir tarzda müracaat gibi bir işlem olmadığını, faal bir süreç olduğunu ileri sürmüştür (Özakpınar, 1997). Toplumsal inşa, geçmiş olaylara ilişkin bugünkü kavrayışımızın, grubun mevcut inanç, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda, kavramsal ve retorik araçlar vasıtası ile zaman içinde yeniden kurulduğu ya da revize edildiği inancına göndermektedir. Bir başka deyişle, geçmişe ait imajları orijinal olarak algılandıkları gibi değil, daha ziyade bugünkü kavrayışımıza uygun, yani bir anlamda da bize etki eden toplumsal güçler tarafından şekillendirilmiş bir şekilde hatırlarız (Misztal, 2003). Bu, kolektif belleğe presentist yaklaşımı içermektedir. Bu yeniden kurulum, geçmiş olayların seçici olarak göz ardı edilmesini, bağlamının bozulmasını ve hatta çarpıtılmasını içermektedir. Bu noktada da 'kritik miras' (Schwartz, 1997) kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yani geçmiş kasıtsız/farkında olmaksızın inşa edilmemekte, bilinçli bir seçici değerlendirme neticesinde bugünün ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde yeniden kurulmaktadır. Sosyologlar ve tarihçiler bu eğilimin, özellikle bir rejimin meşruluğu ya da bir ulusun onuru tehlikeden olduğu zaman ortaya çıktığını iddia etmektedirler (Schwartz, 1997).

Geçmişin, bugünün gelişmeleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yeniden inşası, aynı bir olay, mekan ya da kişiye ait belleğin zaman içinde değişebileceği anlamına

gelmektedir. Örneğin Halbwachs'ın çalışmasında (The Legendary Topography of the Gospel in the Holy Land) belirli bir dönemde hacca gidenlerin Holy Land'e ilişkin imajları, daha önce hacı olmuş olanlardan farklı şekillerde inşa edildiği görülmüştür. Bir başka örnek de Coser (1992) tarafından verilmiştir. Coser (1992), Sovyet kökenli meslektaşları ile yaptığı konuşmalarda, Sovyetler Birliğindeki son olaylar konuşulurken bir tereddüt yaşadıklarını gördüğünü, bir süre sonra bu insanların son birkaç yılda, kendi kolektif belleklerini bir deri gibi üzerlerinden çıkarmak ve çok farklı bir kolektif anılar seti inşa etmek zorunda bırakıldıklarını anlatır. Geçmişin Stalin'in kanlı saltanatı altında öldürülen, karalanan, kötülenen tüm büyük tarihsel figürleri, artık iyi Bolşevikler ve büyük devrimci kahramanlar olarak gösterilmektedir. Sovyet tarihinin son 70 yılı yeniden yazılmak zorunda kalmıştır ve yeni tarih kitapları da genellikle eskiyi yıkan bu yanlılığı içermektedir.

Geçmişin esnekliğinin sınırlarının altını çizen bir başka çalışmada ise Schudson (1989, 1992; akt. Olick&Robbins, 1998) geçmişi değiştirebilmemizi sınırlayan üç faktör ortaya koymuştur: Yalnızca bazı geçmişlere ulaşabilmemizi, diğer geçmişlerinse alanımızın dışında kalmasını neden olan "ulaşılabilir geçmiş" sınırı dahilinde geçmiş imajlar ile ilgili değişiklik yapabiliriz; bireysel seçimler bazı geçmişleri kaçınılmaz, diğerlerini de yüzleşmesi imkansız kılar; ve geçmişe ilişkin toplumsal çatışmalar hangi geçmişlerin hatırlanacağına ve hangilerinin unutulacağına karar verenin daima biz olmadığımız anlamına gelir. Bu nedenle, geçmiş bazı yönlerden ve bazı koşullar altında, onu değiştirmeye yönelik çabalara oldukça dirençli olabilir.

Geçmişin inşasının evrensel olduğu düşünülse de, toplumun özelliklerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim, Schwartz (1997) otoriteryan, göreneksel, bilişsel olarak katı, otoriteye boyun eğici ve gelenekçi özellik gösteren toplumların geçmişin yeniden inşasına direnç gösterebileceklerini ortaya koymuştur. Çin Komünist Rejimi'nin Kültürel Devrim'den önceki (1949-1965), devrim sırasındaki (1966-1976) ve sonrasındaki (1977-1980'ler) Konfüçyüs temsilini analiz ettiği çalışmasında Schwartz (1997), Çinlilerin, Konfüçyüs'ün yaşam ve öğretilerini yeniden oluşturma konusunda kendisini özgür hissetmediğine, onun düzen, hiyerarşi ve geleneğe ilişkin

görüşlerinin hiçbir zaman tartışma konusu olmadığına işaret etmiştir. Buradan yola çıkarak Schwartz (1997), kültür ne kadar az gelenekselse, geçmişin o kadar yorumlanabilir olacağını iddia etmiştir. Geleneğin ve moral duyguların çok güçlü olduğu toplumlarda kolektif bilinç esnek değildir ve kolektif bellek, daha az geleneksel bir toplumda yeniden inşasına neden olacak toplumsal değişimlere direnç gösterebilmektedir. Ancak, Konfüçyüsçülüğün özünün değişmemesi, farklı nesiller ve farklı insanların Konfüçyüs'ü değişmeyen şekillerde değerlendirdikleri anlamına gelmemektedir. Her nesil, sonraki nesle, miras aldığından daha farklı bir imaj geçirmekte, ancak bu yeni imaj, Konfüçyüs'ün yaşamı ve öğretilerinin farklı kısımlarının ve değişen prestij düzeylerinin yeni değerlendirmelerini içerse de, içeriği sabit kalmaktadır.

1.4. BİREYSEL BELLEK – KOLEKTİF BELLEK İLİŞKİSİ

Kolektif bellek kavramının bir diğer önemli noktası, birey ile kolektif bellek arasındaki ilişkidir. Halbwachs'ın yaklaşımına göre, geçmişi düşünme ve hatırlama kapasitesine sahip olan bireylerdir (Schwartz, 2006; Coser, 1992). Ancak, bireyler, geçmişi kendi kendilerine ve kendi biricik deneyimlerine dayanarak değil, farklı gruplarda yer alan bireylerle birlikte ve onlara karşı, yabancılaşma bağlamında ve atalarının ve akran gruplarının aktardığı bilgiler aracılığı ile bilmektedirler (Schwartz, 2006). Bireyler bu bilgileri, 'ön taşıyıcılar' olarak nitelendirebileceğimiz sözlü kültür, anma ya da profesyonel tarihçilik aracılığıyla edinirler. Böylece içinde bulundukları grubun ortak belleğini edinirler ve kendilerinden sonraki nesillere ortak bir miras bırakırlar. Bu sayede toplum "zamansal bir bütünlük" elde eder, eski ile mevcut olan arasında bağlantı kurar ve grup içinde zaman üzerine bir konsensus yaratır (Schwartz, 1997). Bu konsensus dahilinde bireyler, geçmişe dair ortak bilgi, inanç, duygu ve moral yargılara sahip olurlar.

Kolektif belleğin "toplumsal olarak çerçevelenmiş" olmasının nedeni, bireylerin, bir grubun üyesi olarak hatırlamaları, geçmişi hatırlamak ya da yeniden canlandırmak için grup bağlamında hareket etmeleridir. Çünkü neyin "hatırlanabilir" olduğu ve onun

nasıl ve ne zaman hatırlanacağı toplumsal gruplar tarafından belirlenmektedir. Komünoteler, belleğimizin 'derinlik'ini etkiler; ne kadar gerisinin, geçmişin hangi kısmının hatırlanması gerektiğini, hangi olayların başlangıca işaret ettiğini ve hangilerinin hikayenin dışında tutulması gerektiğini düzenlerler (Misztal, 2003). Bu nedenle, belleğin toplumsal yaşamdaki önemli rolü, anlam-yapıcı bir araç olması ile bağlantılıdır (Schwartz, 2000; akt. Misztal, 2003). Bu açıdan bakıldığında, kolektif bellek geçmişi yalnızca yansıtmaz, aynı zamanda insanların dünyayı anlamlandırmasına aracılık eden sembolik çerçeveler ve anlamlar sağlayarak bugünün gerçekliğini de şekillendirir. Herhangi bir gerçekliği anlamlandırmak istediğimizde, sembolik temsil ve çerçevelere başvurur, yani belleğe güveniriz (Misztal, 2003). "Birey, toplumsal belleğin çerçevelerine dayanarak anıları zihnine çağırır." (Halbwachs, [1941]1992). Halbwachs *The Social Frameworks of Memory'*de, toplumun, belleklerin edinilmesine aracılık etmekle kalmadığını, belleklerin aynı zamanda toplumsal olarak hatırlandığını, tanındığını ve konumlandırıldığını belirtmiştir (Vromen, 1993). Dahası, hatırlama eyleminin kendisi enteraktiftir. Belirli bir şeyi hatırlamamamızda, kiminle birlikte, ne amaçla ve ne zaman hatırlamaya çalıştığımız rol oynamaktadır (Misztal, 2003). Dolayısı ile bellek toplumsal bağlamından koparılamaz; çünkü herhangi bir şeyi hatırladığımız zaman (örn. Üniversitedeki ilk günümüz) o olayın meydana geldiği sosyal koşullar ile birlikte anımsarız (şehir, üniversite, arkadaşlar, vb.). Bu süreç, geçmişin, kendimize ve yaşadıklarımıza *dışarıdan* bakarak yeniden inşa edilmesini içerir (Lang, 1993). Bu da, kolektivitelerimiz tarafından paylaşılan sosyal temsil ve ortak geleneklerin varlığını tanımak ve onları içselleştirmek anlamına gelir (Misztal, 2003). Kişinin bireysel ailesine ilişkin bireysel anıları "aile belleği"ni oluşturan imajlar bütününden ayrı düşünülemez. Aynı şekilde ailenin belleği de toplumun belleğinden ayrı düşünülemez. Örneğin, Türkiye'de, 12 Eylül tarihinde doğan bir kişinin, doğum tarihine ilişkin anılar, aile bireylerinin ve toplumun ortak belleğini de içinde barındıracaktır.

Belleğin toplumsallığını sağlayan ilk özelliği, aktarılabilir olması ve aktarılmasıdır. Kolektif bellek, diğerleri ile paylaştıklarımız (dil, semboller, olaylar, toplumsal ve kültürel bağlam, anmalar) vasıtası ile kurulur ve bu sayede varlığını sürdürür. Geçmiş ile ilgili herhangi bir anlatının kamusal alana girme şansı toplumsal

olarak belirlenir (Misztal 2003). Bu nedenle de tüm komünoteyi etkileyen büyük dönüşümler, toplumdaki baskın söylemler ya da politik güç öğeleri, geçmişe bakış açımızda büyük değişiklikler yaratma kapasitesine sahiptir. Dolayısı ile hatırlama eyleminin kendisi, kişisel zihinsel bir eylem olmanın ötesindedir.

Halbwachs'a göre kolektif bellek grup tarafından taşınır ve beslenir. "İnsan, aslında geçmişteki olaylar hakkında konuşmadan, onlar hakkında düşünemez." (Halbwachs, [1941]1992). Bireysel anılar "kolektif etkilerin kesişme noktası" (Halbwachs, [1926]1950; akt. Misztal, 2003) ya da kişinin bir parçası olduğu dayanışma ağlarının karşılaşma noktası olarak görülmektedir. Bireysel belleğin bu şekilde kavramsallaştırılması, bireysel hatırlamaların, bireyin üyeliği değiştikçe değişeceği anlamına gelir. Bir başka deyişle bellekler mevcut bağlantılarımıza, aidiyetlerimize ve pozisyonlarımıza adapte olurlar ve bu yüzden yalnızca diğerlerinin hatırladıkları tarafından desteklendiği takdirde kendi belleğimizin doğruluğundan emin olabilir, yalnızca grup bağlamında geçmiş olayları daha doğru bir şekilde tanımlayabiliriz. (Misztal, 2003).

Halbwachs ([1926]1950; akt. Misztal, 2003), insanların genellikle düşünce ve duygularında özgür olduklarına inandıklarını, oysaki bunun bir illüzyon olduğunu ve aslında yaygın düşünce ve anlayış yapıları içerisinde hareket ettiklerini savunmuştur. Bu kavramsal yapılar hatırlama süreci içerisinde, ortak veri ve kavrayışlardan hareketle komünoteler tarafından belirlenir. Aile, dinsel komünote ya da toplumsal sınıf gibi farklı toplumsal grupların, kendi zihinsel işaret noktalarına bağlanmış farklı belleklere sahip olduklarını göstererek Halbwachs, kolektif bellekten ayrı bir bireysel belleğin geçici ve anlamsız olacağını ileri sürmüştür. Bireyler olarak "olaylarda katılımcı" olmamıza rağmen, belleklerimiz kolektif kalır; çünkü daima ait olduğumuz grubun bir üyesi gibi düşünürüz, fikirlerimiz o grubun içinde oluşmuştur ve düşünme biçimimiz bizi o grup ile bağlantı içinde tutar (Halbwachs [1926]1950; akt. Misztal, 2003). Bununla birlikte, belleklerimizi korumak için başkalarının reel varlığına ihtiyaç duymayız, çünkü toplumsal kavrayışı içselleştirmişizdir.

> "Aslında, ondan uzaklaşsam bile toplumun etkisine maruz kalmaya devam ederim: kendimi onun üyelerine referans ile sınıflandırmamı, kendimi onların çevresine ve onların kendi özel zamanına yeniden kaptırmamı ve kendimi yoğun bir şekilde o grubun parçası olarak hissetmemi sağlayan tüm şeyleri içimde, ruhumda taşımam yeterlidir."
>
> Halbwachs [1926]1950: 128 (akt. Misztal, 2003)

Halbwachs, hatırlayanın birey olduğunu iddia etse de, bireyin geçmişi hatırlar ya da yeniden yaratırken içinde bulunduğu spesifik grup bağlamına dayandığını vurgulamaktadır. Misztal (2003) ise, hatırlamanın, bireyin zihinsel bir eylemi olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini ve toplumsal olarak aracılık ve organize edilmesine rağmen, bireysel belleğin asla tümüyle standartlaştırılamayacağını iddia etmiştir. Bu kavrayışa göre, ortak bir olayı deneyimleyen insanların bellekleri asla birbirinin aynı değildir, çünkü bu olay her birinde farklı çağrışım ve duygular uyandıracak ve belleklerinde farklı şekillerde yerleşecektir. Kolektif ve bireysel belleği, birini diğerinin üzerinde değil, birbiri ile etkileşim içinde ele almak gerektiğini savunan Misztal (2003), kolektif ve bireysel bellek arasındaki ilişkiyi, Sausurre'ün dil *(langue)* ile konuşma *(parole)* arasında kurduğu ilişkiye benzetir. Buna göre, kolektif bir ürün olarak dil, konuşma eylemlerinin gösterebileceği kullanım çeşitliliğinden ayrılır; yani dil de kolektif bellek gibi idealize edilmiş bir sistemdir. Konuşurken, dili kullanmadaki özgürlük alanımız gibi, bireysel bellek farklılıkları da verili bir kültürün ne ölçüde bilinçli değişikliklere ve kolektif belleğin içerik, sembol ve yapılarında anlatıcı varyasyonlarına izin verdiğini yansıtır.

Halbwachs'ın bireysel perspektifi reddetmesi ve kolektif belleği kavramsal şemalar ya da 'toplumsal çerçeveler' olarak görmesi Durkheim'ın sadık bir izleyicisi olarak görünmesine neden olsa da, bireysel bilinçliliği ihmal eden Durkheim'ın aksine, Halbwachs, bireyin spesifik bir grup bağlamında yer almasına ve geçmişi hatırlar ya da yeniden yaratırken bu toplumsal bağlama dayanmasına rağmen hatırlayanın birey olduğunu iddia etmiş, böylece psikolojiyi sosyoloji alanına sokmaya çalışmıştır. Ama yine de insanların yalnızca toplumsal grupların üyeleri olarak hatırladıklarını ve bu nedenle kolektif belleğin hem tarihsel hem de otobiyografik biçimlerden farklı olduğunu söylemeye devam etmesi nedeniyle Halbwachs'ın psikolojik açıklamalara

ilgisi sınırlıdır. Üstelik Halbwachs yalnızca bireysel anıların var olduğunu itiraf etse de, yine de bireysel belleklerin, geniş ölçekte komünoteler tarafından tanımlanan kavramsal yapılar içine yerleşmemiş olması halinde, grup desteğinden yoksun kalması nedeniyle, daha az ulaşılabilir ve hatırlanması daha zor olacağını, oysaki kolektif belleğin varlığının daha uzun süreli olduğunu iddia etmektedir (Misztal, 2003)

Bunun yanı sıra, Halbwachs'ın toplumsal gücün bireysel belleği şekillendirdiği inancı, tek taraflı bir etkiye göndermekte olup, bireysel belleği edilgen kılmakta, kişisel bellek ile geçmişin toplumsal inşası arasındaki diyalektik gerilimleri ihmal etmektedir (Misztal, 2003). Fentress ve Wickham (1992; akt. Olick&Robbins, 1998) da "bireyi, pasif bir şekilde, içselleştirilmiş kolektif iradeye itaat eden, bir çeşit robot" kılma riski taşıyan "herhangi belirli bir kişinin aktüel düşünce süreçlerinden tuhaf bir şekilde ayrı bir kolektif bilinç kavramı"ndan endişe duymaktadırlar. Misztal (2003) Halbwachs'ın bireysel bilinçliliklerin, bireylerin oluşturduğu kolektivitelerin bilinçlilikleri ile nasıl ilişkili olabileceği sorusuna yanıt veremeyişinin nedeninin, toplumsal determinizmi, yani bireyleri tümüyle kolletiviteye bağlı kılması olduğunu iddia etmektedir. Genel olarak Halbwachs toplumsal bilinçliliğin kolektif doğasına çok fazla vurgu yaparken, onu, bireyin düşünce süreçlerinden ayrı tutmuştur.

Halbwachs'ın psikoloji ile ilgisi genellikle, Freud ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Freud, bireyin bilinçdışının tüm geçmiş deneyimler için bir depo işlevi gördüğünü ve bastırma işlevinin rahatsız edici hatıralara ulaşmayı engellediğini ileri sürmüştür. Halbwachs bu Freudyen görüşü ve diğer pür psikolojik görüşleri reddeder ve bireylerin grup bağlamı dışında tutarlı ve istikrarlı bir şekilde hatırlamalarının mümkün olmadığını iddia eder (Olick&Robbins 1998). "… [belleklerin] beynimin neresinde ya da zihnimin yalnızca benim ulaşabildiğim hangi kuytu köşesinde saklandıklarını sorgulamanın anlamı yoktur. Çünkü onlar benim tarafımdan dışsal olarak hatırlanırlar ve herhangi bir zamanda parçası olduğum gruplar bana bu bellekleri yeniden inşa etme yolları sağlarlar." (Halbwachs 1992; akt. Olick&Robbins 1998) Halbwachs, insan deneyimleri arasında toplumsal bağlam ve yapıya kök salmamış tek alanın rüyalar alanı olduğunu iddia etmiştir (Coser 1992).

Halbwachs'ın dışında, başka geleneklerdeki yazarlar da belleğe bireysel-psikolojik bir yaklaşımı reddetmişlerdir. Örneğin Gadamer (1979) "Bellek fenomenini psikolojik bir yetenek olarak sayılmaktan kurtarmanın ve onu, insanoğlunun ölçülebilir tarihsel var oluşunun gerekli bir öğesi olarak görmenin zamanıdır." diye yazmıştır (Olick&Robbins 1998). Çağdaş psikologlar Middleton ve Edwards da disiplinlerini, Bartlett ve Halbwachs'ın daha toplumsal olan görüşlerini izleme yönünde teşvik etmektedir. Neisser (1982; akt. Olick&Robbins 1998) bilişsel psikolojinin standart deneysel yöntemlerinin deneysel kurgunun yapaylığı nedeniyle yetersiz kaldığını tartışırken, üstü kapalı olarak bellek hakkında daha toplumsal bir perspektif için çağrıda bulunmaktadır. Pennebaker, Paez ve Rimé (1997) siyasi olayların kolektif belleğine ilişkin araştırmalarında açık bir şekilde sosyal psikolojik bir perspektif takınmışlardır (Olick&Robbins 1998). Bazı yazarlar da, bir yandan bireysel perspektifi koruyarak, diğer yandan toplumsal, nöropsikolojik ve paleoantropolojik sorgulamalarla ilişkilendirmenin olası faydalarını önermişlerdir (Schachter 1995, Leroi-Gourhan 1993; akt. Olick&Robbins 1998).

1.5. KOLEKTİF BELLEĞE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Schwartz (1982, 1991, 1997), kolektif bellek üzerine 20. yy'da yapılmış çalışmaların çoğunun iki teorik yaklaşım etrafında toplandığını öne sürmektedir. Bunlardan biri, olayların anlamını gözlemcinin bakış açısına yerleştiren **şimdici** *(presentist)*/**inşacı** *(contructionist)* **teori** (Tarihte sabit hiçbir şey yoktur, her şey toplumsal bir inşanın ürünüdür.), diğeri ise olayların anlamını olayların kendi doğasına yerleştiren **muhafazakar** *(conservative)* **teori** (Tarihsel anlayışımızda hiçbir şey tesadüfî değildir.)dir.

1.5.1. Kolektif Belleğe Şimdici/İnşacı Yaklaşım

Bu yaklaşımlardan ilki ve en yaygın kabul göreni olan şimdici/inşacı teori, geçmişi, bugünün kaygı ve ihtiyaçları tarafından şekillendirilen bir toplumsal inşa olarak kabul etmektedir. Bu perspektif, geçmişi kavrayışımızın tamamen bugünün

insafında olduğu, objektif olmadığı ve içeriklerinin bugünün koşullarının rehini olduğu, bu nedenle geçmiş hakkındaki bilgilerimizin güvenilmez olduğu, tarihte, bugünün sınırlarını aşan hiçbir şeyin olmadığı argümanına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, hatırlanan şeyleri, burada ve şimdinin inanç, istek ve korkuları ile ilişkilendiren atemporal bir kolektif bellek kavramı ileri sürmekte (Schwartz, 1982, 1991, 1997; Olick&Robbins, 1998), geçmişin değişebilir olduğu ve bugünün yararına tekrar ve tekrar kurulabileceği savını içermektedir. Mead'in (1929) "Geçmişe ilişkin her görüş, bugünün yeni problemlerinin bakış açısından yorumlanır." ve Halbwachs'ın (1941) "Kolektif bellek, esas olarak, eski gerçeklerin imajını bugünün inanç ve ruhsal ihtiyaçlarına adapte eden, geçmişin bir yeniden inşasıdır." sözleri de bu yaklaşımın içinden söylenmiştir (akt. Schwartz,1991). Dewey, geçmişin asla olduğu gibi hatırlanamayacağını, çünkü geçmişin öyle olduğundan asla emin olamayacağımızı belirtmiştir (McGilvary,1933). Şimdici yaklaşım, belleğin hem araçsal hem de anlam boyutlarını vurgulamaktadır. Araçsal boyutu, bellek girişimini geçmişin belirli amaçlarla manipülasyonu olarak görülmesini, anlam boyutu ise seçici belleği, dünyayı – geçmiş de dahil olmak üzere- kendi deneyimlerimiz ve kültürel çerçevelerimiz temelinde yorumlamamızı içermektedir (Olick&Robbins, 1998). Mead (1932) gerçekliğin bugünde olduğu, örneğin çocukluğumuzu hatırlamaya çalıştığımızda, onu orijinal haliyle, o günlerdeki gibi değil, şimdiki var oluşumuz ile ilişki içinde, bugünde yeniden inşa edildiği şekli ile hatırlayacağımız savı ile (McGilvary,1933), inşacı yaklaşımın anlam oluşturucu boyutunu örneklemektedir. İnşacı kolektif bellek yaklaşımının, bu alanda son yıllarda yapılan çalışmaların büyük kısmının teorik arka planını oluşturduğu görülmektedir.

1.5.2. Kolektif Belleğe Muhafazakar Yaklaşım

Diğer kolektif bellek yaklaşımı ise, daha muhafazakârdır ve "radikal ilerlemecilik"in küçümsediği kolektif bellek görüşlerini savunmaktadır. Burke'nin ([1790] 1940, akt. Schwartz, 1991) "Sahip olduğumuz her şeyi atalarımızdan miras aldık." ve Edward Shils'in (1981; akt. Schwartz, 1997) "Hiçbir jenerasyon, geleneğin daha önce hiç görülmemiş şekilde çözüldüğü bu zamanda bile, kendi inançlarını kendi

yaratmaz." şeklindeki ifadeleri bu yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, ilk yaklaşımın aksi yönde bir etkileşimden söz etmekte, geçmişin bugünü anlayışımızı şekillendirdiğini, geçmişe dair inançlar ve miras alınan tarih vasıtası ile bugünü kurduğumuzu, burada ve şimdi olanları geçmişin sağladığı çerçeve içinden kavrayıp yorumladığımızı savunmaktadır.

Özetle, inşacı yaklaşım, geçmişin süreksizliklerini, bugünün değişen kaygıları ile güdülenen devamlı bir inşa süreci ile ilişkilendirirken; ikinci yaklaşım geçmişe ilişkin algılarımızdaki sürekliliğe ve bu algıların toplumsal değişim karşısında korunma şekline dikkat çekmektedir (Schwartz, 1991).

1.5.3. Kolektif Belleğin Sürekliliği-Değişimi Gerilimi

Bu iki yaklaşım geçmişin sürekliliği/direnci ve değişimi/esnekliği arasında bir çatışma ortaya koymaktadır. İnşacı yaklaşım geçmişin süreksizliklerini, bugünün değişen kaygıları ile güdülenen devamlı bir inşa süreci ile ilişkilendirmekte (Schwartz, 1991) ve belleği, bağlama bağımlı kılmaktadır. Buna göre, geçmiş hakkındaki inançlar bugünün koşullarına ve sorunlarına tutsaktır ve bu koşullar ve sorunlar değiştikçe geçmişin farklı öğeleri de bu değişime uyum sağlamak üzere yeniden kurulur. Böylece bellek, yeni güç dağılımlarına, kurumsal yapılara, değerlere, çıkarlara ve ihtiyaçlara hizmet etmek üzere tekrar tekrar oluşturulan bir toplumsal gerçeklik haline gelir (Schwartz, 1997). Bu nedenle de, geçmişe ilişkin kavrayışın nesiller boyunca değişime uğrama olasılığı yüksektir. Öte yandan, muhafazakar kolektif bellek modeli geçmişe ilişkin algılarımızdaki sürekliliğe ve bu algıların toplumsal değişim karşısında korunma şekline dikkat çekmektedir (Schwartz, 1991). Bu yaklaşıma göre, geçmişin imajları, toplumun kendi bağlam ötesi ihtiyaçları tarafından stabilize edilmektedir. Daha önce olmuş olanlarla bir aynılık ve süreklilik duygusuna ihtiyaç duydukları için, toplumlar değişse de kolektif bilinç nesiller boyunca değişmeden kalır (Schwartz, 1997). Her nesil, kendini oluşturan öğelerin çoğunu geçmişinden getirmiştir.

Kolektif belleğin sürekliliği ve değişimi çatışmasında, kuşaklar ile yapılan çalışmalar aydınlatıcı olabilir. Mannheim (1952 [1928]; akt. Olick&Robbins, 1998) toplumsal ve siyasi olayların, temel paylaşılmış deneyimler aracılığı ile kuşakları biçimlendirdiğini iddia etmiştir (örn. Türkiye'deki 68 kuşağı). Schuman ve Scott (1989), farklı kuşaklardan, çeşitli tarihi olayları algıladıkları önem açısından değerlendirmelerini istedikleri çalışmalarında, yanıtlardaki dikkat çeken farklılıkların, bellekte kuşaksal farklılıkların güçlü olduğunu, ergenlik ve erken yetişkinlik dönemlerinin aslında siyasi olayların kuşaksal izlerinin ortaya çıktığı birincil dönem olduğunu ve sonraki anıların en iyi daha önceki deneyimlere dayanarak hatırlandığını gösterdiğini iddia etmişlerdir. Shils (1981) yeni nesillerin kendilerini, büyüklerinin karşısında tanımladıklarını ve dolayısıyla, geçmişle, önceki nesillerden farklı bir ilişki kurduklarına işaret etmektedir. (Olick&Robbins, 1998)

Schwartz (1982, 1991, 1997), elde ettiği bulgulardan yola çıkarak, her iki yaklaşımın da tek taraflı bir perspektif olduğunu, tek başlarına, kolektif bellekteki değişiklik ve süreklilikleri açıklamada ve bir toplumun tarihini nasıl anladığını tanımlamakta yetersiz kaldıklarını öne sürmekte ve bu iki yaklaşımı uzlaştırıcı üçüncü bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu da bizi, geçmiş ve bugünün birbirini diyalojik olarak dönüştürdüğü etkileşimli bir anlayışa götürmektedir. Coser (1992), yeni nesillerin tarihi boş bir sayfa üzerine yazamayacağını söylerken, bu uzlaştırıcı yaklaşıma dikkat çekmektedir. Nitekim son dönemde yapılan çalışmalar da, kolektif belleğin şekillenmesinde geçmiş ve bugün arasındaki ilişkinin daha kompleks bir görüşünü ortaya koymaktadır (Schwartz 1991, 1997; Olick&Levy, 1997; Schuman&Scott, 1989)

Schwartz'a (1982, 1991, 1997) göre, kolektif belleğin hem kümülatif hem de presentist yönleri bulunmakta, geçmişin bugüne göre yeni okumalarının yanı sıra kısmi bir süreklilik de içermektedir. Schwartz toplumun mevcut ihtiyaçları geçmişin yeniden biçimlendirilmesini gerektirse de, birbirini izleyen dönemlerin ortak bir kod ve sembolik ilke aracılığı ile canlı tutulduğunu savunmuştur (Coser, 1992).

Schwartz (1991), Amerikalıların 1865 ve 1920 yılları arasında George Washington'ı nasıl hatırladıklarına ilişkin yaptığı çalışma neticesinde, 1800–1865, 1865–1920, 1920–1930 ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemlerde birbirinden oldukça farklı Washington imajları bulunduğunu, bu imajların günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiş olduğunu, ancak tüm bu değişimlerin yanında, Washington'ın aristokratik imajının belleklerde varlığını sürdürdüğünü ortaya koymuştur. Bu da, yeni gelenin eski imajı silmediği, aksine onunla yan yana varlığını sürdürdüğü, imajda değişiklik olmakla birlikte sürekliliğin de var olduğu, yeni imajların, eskilerini elimine etmeksizin, kendilerinin onların üzerine ilave ettiği anlamına gelmektedir. Buna göre, eski imajlar, yeni gelen imajlara belirli sınırlar çizmekte ve toplumsal değişimlerin çerçevesi, orijinal imajların ne kadarının revize edileceğinin, ne kadarınınsa orijinal formunun korunacağını belirlemektedir.

Olick ve Robbins (1998), kolektif belleğin direnç ve değişimini altı biçimde tanımlayarak bu tartışmayı özetlemişlerdir. Bu tanımlar, Tablo1'de gösterilmiştir.

Tablo1. Kolektif belleğin direnç ve değişimleri

	Araçsal	Kültürel	Durgun
Direnç	Kendilik bilinci, Ortodoksluk, muhafazakarlık, kalıtım hareketleri	Devam eden ilgililik, düzen	Alışkanlık, rutin, tekrar, görenek
Değişim	Revizyonizm, bellek girişimciliği, düzeltme hareketleri, meşrulaştırma, icat edilmiş gelenek	İlgisizlik, paradigma değişimi, yeni gerçeklerin keşfi	İşlev yitimi, körelme, doygunluk, kazaen kayıp, ölüm

1. Araçsal direnç (instrumental persistence) – Ortodokslukta ya da geçmişi sürdürme ve geri getirme hareketlerinde olduğu gibi, aktörler, kasıtlı bir şekilde, geçmişin belirli bir versiyonunu sürdürmeye çalışırlar.

2. Kültürel direnç (cultural persistence) – Geçmişe dair bazı imajlar , daha sonraki kültürel formasyonlar ile ilgisinin devam etmesi nedeni ile kalıcıdır; daha genel imajların yeni bağlamlara adapte olması, daha spesifik imajlara nazaran daha olasıdır.

3. Durgun direnç (inertial persistence) – Alışkanlıklar, rutin eylemler vasıtası ile geçmişin belirli bir versiyonunu yeniden ürettiğimizde, o geçmiş canlandırılmış olur.

4. Araçsal değişim (instrumental change) – Bugüne ait belirli nedenlerle geçmişin bir imajını kasıtlı olarak değiştiririz (çabalarımızın sonucunu her zaman öngörememize rağmen)

5. Kültürel değişim (cultural change) – Belirli bir geçmiş artık bugünün anlayışları ile uyuşmaz ya da bugün ile ilgisini kaybeder ve,

6. Durgun değişim (inertial change) – Belirli imajların taşıyıcıları yitirilir, mnemonic yeteneklerimiz işlevini yitirir ya da basitçe unuturuz.

Buradaki problem belleğin değişim ve direncinin, tümüyle belleğin dışındaki etkenlere bağlanması, belleğin kendi dinamiklerinin göz ardı edilmesidir (Olick&Robbins, 1998). Bu dışsal yanlılığı ortadan kaldırmak için, Olick ve Levy (1997) belirli bir geçmişin direnip direnmeyeceğinin, kısmen nasıl oluşturulduğuna bağlı olduğunu iddia etmişlerdir. Toplumdaki mitsel ve rasyonel mantıkların bellek oluşumundaki etkisini inceleyen araştırmacılar, mitsel mantıkların tabular ve görevler üretirken, rasyonel mantıkların yasaklar ve gereklilikler ürettiklerini; mitsel mantık ile üretilmiş geçmiş imajlarını değiştirmek için gözüpek ihlalci eylemler gerekirken, rasyonel mantık ürünü belleklerin tartışma ve çürütme yoluyla değiştirilebileceğini ortaya koymuşlardır.

1.6. KOLEKTİF BELLEĞİN TAŞINMASI: TARİH VE ANMANIN ROLÜ

Kolektif bellek, tarih ve anma arasındaki ilişki, kolektif belleğe ilişkin pek çok tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Geçmişin objektif bir kaydı olarak tarih, formal düzeyde araştırma monografilerini ve ders kitaplarını; popüler düzeyde dergi, gazete, televizyon ve filmleri; informal düzeyde de konuşmaları, mektupları ve günlükleri içermekte; geçmişin bugünün kaygıları açısından idealizasyonu olan anma ise, anıtlar, kutsal mekanlar, kalıntılar, heykeller, resimler, yazılar, fotoğraflar, festivaller, törensel uygulamalar ve hayat hikayelerinden (methiye ve ritüel hitabetler) oluşmaktadır (Schwartz 2005, 2006). Tarihçiler ve anma ajanları farklı işlevler yerine getirirler.

Tarihçiler, neden ve sonuçlarını ortaya koyarak, kronolojik sıralı olayları aydınlatmaya çalışırken; anmada rol alan ajanlar, kolektif ideallerin tecessüm ettiği aktör ve olaylara işaret ederek moral anlamı tanımlamaya çalışırlar. Tarihçiler, olayları tüm karmaşıklığı ve belirsizliği içinde aktarırken, anma aktörleri, olayları moral eğitim nesnesine dönüştürerek basitleştirirler. Maurice Halbwachs'tan Pierre Nora (2006)'ya kadar, kolektif bellek alanının önde gelenleri tarihin, anmayı yok edici bir nitelik taşımadığını, aksine anma etkinliklerinin, kendisini tarihe dayatarak hatırlanma biçimini ve amacını değiştirdiğini ileri sürmektedirler. Bu noktadan hareketle, birbirlerinden farklı işlevleri yerine getirmekle birlikte, tarih ve anmanın birbiri ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Tarih, anmanın beslediği değer ve duyguları yansıtmakta, anma ise kaynağını tarihsel bilgiden almaktadır ve anma aracılığı ile tarihe süreklilik yüklenmiş olur ve anma etkinlikleri aracılığı ile tarih canlı tutulur (Schwartz, 2006; Coser 1992).

Assmann (1995) anma araçlarını "zaman adaları" olarak nitelendirmiş, Schwartz (2006) da tarih ve anmayı, kolektif belleğin taşıyıcıları olarak tanımlamıştır. Modern toplumlar üyelerine geçmişi tarih ve anma aracılığı ile temsil ederler (Schwartz, 2005). Toplumun üyelerinin sahip oldukları ortak tarih kavrayışı, bu kavrayışı ortaya koyan ve sürekli hatırlatan anıt, abide, bayrak gibi semboller ve periyodik anma törenleri vasıtası ile geçmiş canlı tutulur ve inançlar, duygular, moral yargılar ve geçmiş hakkındaki bilgiler toplumun her yanına yayılır ve aktarılır. Halbwachs (1991, akt. Schwartz 2005) da, "belleklerin anma ve tapınma törenleri, seramoniler, şölenler ve geçit törenlerine sıkı sıkıya bağlı" olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, kolektif bellek kavramı hem *ortak olarak paylaşılan* hem de *kolektif olarak anılan* bir geçmişe gönderir. Commemorate (anma) kelimesi Latince *com* (birlikte) ve *memorare* (hatırlamak) kelimelerinden oluşur (Misztal, 2003). Dolayısıyla, birlikte hatırlanması ve genel olarak paylaşılmasının kolektif belleğin önemli öğeleri olduğu söylenebilir.

Schwartz, 1982 yılında Washington'daki Capitol binasının ikonografisini incelediği çalışmada, toplumun, zamana ilişkin kolektif yorumunun bu ikonografilerde cisimlendiğini ortaya koymuştur. Dolayısı ile, bir topluma ait anma nesnelerini deşifre

etmek sureti ile, o toplumun geçmişten neleri nasıl hatırladığını, geçmişteki başlangıç, son ve devamlılıklardan hangilerini önemli gördüğünü belirlemek mümkündür.

Grubun belleği aynı zamanda mekanlar, kalıntılar, çevre düzenlemeleri, anıtlar ve kentsel mimari ile de bağlantılıdır. Bunlar, grup belleğinin korunmasında önemli rol oynarlar. Önemli bir olayın düzenli olarak kutlanmasının ve tekrar canlandırılmasının yanı sıra, kutlandığı yerler de, 'mitolojik ya da tarihsel olup olmadıklarına bakılmaksızın ayrı ve belirgindir' (Heler, 2001; akt. Misztal, 2003). Kolektif bellek de çoğul olduğuna göre, ne kadar grup varsa o kadar mekanı temsil etme biçimi vardır ve her grup bulunduğu yerde izini bırakır (Misztal, 2003). Örneğin Halbwachs ([1941]1992), The Legendary Topography of the Gospels in the Holy Land'de Yahudilerin, Romalıların, Hıristiyanların ve Müslümanların, kendi dini inançlarına göre yeniden modelleyerek, Kudüs'ün tarihini nasıl yeniden yazdıklarını göstermiştir. Halbwachs, belleğin topografı üzerinde iz bıraktığını ve her grubun, hatıralarını içine yerleştirdiği ve yeniden canlandırdığı sabit bir çerçeve oluşturmak üzere alanı bölümlere ayırdığını iddia etmiştir. Benjamin de (1968) şehirleri insanların belleklerinin deposu olarak görmektedir. Benjamin, şehirlerin ve içinde yer alan binaların, saklı ve unutulmuş geçmişleri ortaya çıkarabilen mnemonik semboller olduğunu, bir kolektif bellek topografisi olarak okunabileceğini iddia etmiştir (Misztal, 2003).

Schudson (*Watergate in American Memory: How We Remember, Forget, and Reconstruct the Past, 1992*) ve Zelizer (*Covering the Body: The Kennedy Assassination, the Media, and the Shaping of Collective Memory, 1992*) kitaplarında, postmodern dünyanın beraberinde yeni anma ajanları getirdiğini yazmışlardır. Her iki yazar da, bellek ajanlarının çeşitli yaratıları ve genel halk arasında bir iletişim ve doğrulama sürecinin vuku bulduğunu bildirmekle birlikte, çalışmaları, inceledikleri olaylara ilişkin kolektif belleğin öncelikli olarak medya ve diğer toplumsal güçler tarafından inşa edildiğini ima etmektedir (Bodnar, 1993).

Tarih ve anma birlikte sıradan bireylerin geçmiş hakkındaki inançlarını şekillendirmektedir. Buradaki problem bellek ya da tarihten birinin diğerinin yoluna

çıkıp çıkmadığı ve hangi koşullar altında birinin diğeri ile karışabileceğidir (Schwartz 2005). Tarih, tarihsel olayların nedenlerini, doğasını ve sonuçlarını dökümante eder ve doğası gereği objektiftir. Bellek ise pek çok toplumsal etkiyi üzerinde taşır. Bu nedenle, Maurice Halbwachs, genel bir prensip olarak, tarihin, geleneğin son bulduğu ve toplumsal belleğin silindiği ya da dağıldığı zaman başladığını ileri sürmüş (Schwartz 2005), canlı iletişimin bir kez objektifleştirilmiş kültür formlarında – metinlerde, imajlarda, törenlerde, binalarda, anıtlarda, şehitlerde ve hatta peyzajlarda – kristalize olduğunda, grup ilişkisinin bugüne referansının kaybolduğunu ve bu nedenle, bu bilginin kolektif bellek özelliğinin de ortadan kalktığını düşünmüştür (Assmann, 1995). Bu nedenle, Halbwachs'a göre, tarih ölü bellektir, artık "organik" bir yaşantısal ilişkimizin olmadığı geçmişi bir saklama yoludur (Olick&Robbins, 1998). Pierre Nora da (1989), geçmişle canlı bağımızı yitirdiğimizde artık onun 'tarih' olduğunu, tarihin amacının geçmişin top yekûn sekülarizasyonu ve onu kutsallaştıracak herhangi bir çabanın bastırılması olduğunu ileri sürerek aynı çizgide ilerlemiş, tarihin sürekli olarak bellekten şüphe duyduğunu ve asıl misyonunun onu bastırmak ve yok etmek olduğunu iddia etmiştir (Schwartz, 2005; Olick&Robbins, 1998). Bir hakikat arayışı içinde olduğu gerekçesi ile, kendini bellekten üstün gören bu tarih anlayışı, tarihsel olmayanın "icat" ya da "inşa edilmiş" olduğuna göndermektedir. Schwartz ise "kolektif belleğin tarihe (ya da tarihsel belleğe) bir alternatif olmadığını, daha ziyade anmasal sembolizm ve ritüeller tarafından olduğu gibi, tarih tarafından da şekillendirildiğini ileri sürmüştür (Olick&Robbins, 1998). Nitekim, tarihin, belirli amaçlarla insanlar tarafından bugün yazılmış olduğu ve "kaynaklar"ın seçimi ve yorumunun daima keyfi olduğu görüşünün hakimiyet kazanması ile birlikte, tarih ve bellek arasındaki epistemolojik ve ontolojik ayırım artık çürümüş, daha ziyade, disipliner bir güç meselesi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Tarihçilik de, artık belleği "merkezi" kanıt olarak değerlendirmeye başlamış, odak noktasını resmi olandan, toplumsal ve kültürele doğru genişletmiştir. (Olick&Robbins, 1998). Bu ayrımın silinmesi, Burke'nin (1989) tarihi, toplumsal bellek olarak nitelemesinde ve Hutton'ın (1993) kitabına "Bir Bellek Sanatı Olarak Tarih" (History as an Art of Memory) ismini vermesinde kendini açıkça göstermektedir.

Anma ve geleneklerin de, kolektif bellek gibi, verili olmaktan ziyade, inşa edilmiş olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim, Hobsbawn ve Ranger (1983; akt. Schwartz, 1991), tören, amblem ve anıtların kasıtlı üretimine ilişkin yaptıkları incelemede, bu sembolik ve fiziksel işaretlerin geçmişin yeni bir zihinsel inşasını desteklediğini ve geleneklerin, bugünün problemleri ile baş edebilmek için bilinçli olarak tasarlanan birer "icat" olduğunu ortaya koymuşlardır. Öyleyse, kolektif bellek, bugünün ihtiyaç ve kaygıları doğrultusunda şekillendirilirken, gelenekler de kolektif belleğin bu yeni yapılanmasını destekleyecek birer araç işlevi görmektedirler.

Tarihsel nesneler ve anma nesneleri aktarılabilir ve kümülatiftir. Ancak, bununla birlikte, bir gruptan diğerine ve bir nesilden diğerine farklı şekillerde yorumlanmaları olasıdır. Bu nedenle, bu nesnelerin gruplar üzerinde bıraktıkları etkileri, yalnızca onları üretenlerin inanç ve özelliklerine dayanarak değil, dönemin ve grubun bağlamı dahilinde anlamaya çalışmak gerekmektedir (Schwartz, 2006).

1.7. KOLEKTİF BELLEĞİN İŞLEVLERİ

Kolektif bellek, özellikleri ve işleyiş biçimi itibari ile, gruplar, grup üyeleri ve grup kimliği temelinde işlev görmektedir. Burada da, araştırmamızın da amacı çerçevesinde, kolektif belleğin kimlik ile bağlantılı işlevleri ele alınacaktır.

Bilgin (2007), kimliği, 'bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması' olarak tanımlamaktadır. Kolektif bellek ve kimlik karşılıklı bir ilişki içinde, birbiri için önemli bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Licata ve Klein (2005) kolektif belleğin, kolektif kimlikle ilgili üç işlevini ayırt etmişlerdir: kimlik tanımlama, kimlik yüceltme ve grubu haklılaştırma.

1.7.1. Kimlik İnşası

İlk olarak, kolektif bellek grubun kimliğinin inşasında önemli bir dayanak noktası teşkil etmektedir. Olick ve Robbins (1998) de belleği kimliklerin oluşturulmasında bir araç olarak nitelemiştir. Bilgin'in (1999:59), kolektif kimliği, 'belirli bir alanda kök salmış bir takım grupların diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama talebi' olarak nitelemesi, bireylerin kimliğinde olduğu gibi, grupların da kimliklerini diğerleri, yani dış gruplar ile ilişkiler bağlamında, 'onlar' ile bir kontrast içinde, bir fark ve biriciklik yaratma vasıtası ile kurguladıklarına göndermektedir. Hiçbir komünite, tek başına ve zaman-mekan dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir (Bilgin, 1999:59). Nitekim, kimlikler birer mülk değil, bir projeler ve pratikler bütünüdür (Olick&Robbins, 1998).

'Onlar'a karşı 'biz'in yaratımında kolektif bellek önemli bir etkendir. Çünkü, bir grubun kolektif belleği, o grubun üyelerinin hepsi tarafından *ortak olarak paylaşılanları* içermektedir (Zerubavel 1997; akt. Misztal 2003). Yani, kolektif bellek, farklı kişisel geçmişleri, komünotenin tüm üyelerinin kolektif olarak hatırladığı tek bir ortak geçmişte birleştirmektedir. Gruplar kim olduklarını, ne yapabildiklerini, ne yapmaları gerektiğini ve bir'liklerini ve özel oluşlarını bu ortak geçmiş imajı vasıtası ile kavramakta ve tanımlamaktadırlar. Bu nedenle toplulukları birer "bellek komünotesi" olarak tanımlamak mümkündür (Schwartz, 1991; Olick&Robbins, 1998; Misztal, 2003). Bu ortak imaj sayesinde grubun sınırları tanımlanmış olur. Grup üyeleri ortak bir temsile sahip olurlar ve ortak bir dil geliştirirler. Bu ortak belleğe sahip olup olmama, grup üyelerini üye olmayanlardan ayırmaya yarar. Bu noktada açıklayıcı bir örneği Coser (1992) kendi yaşantısından vermiştir. Pearl Harbor olayından kısa bir süre önce göçmen olarak Amerika'ya giden Coser'ın, kendi yaşındaki gençlerle arkadaşlık ya da en azından bağlantı kurması fazla zamanını almaz. Fakat uzun bir süre, doğuştan Amerikalı olanlarla ilişkilerinde onlarla tam anlamıyla ilişki kurmasını engelleyen bir şeyler olduğunu, aralarında aşılmaz bir duvarın varlığını hisseder. Bu duvar, onlarla yeterince kolektif anı paylaşmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin arkadaşlarının paylaştıkları büyük spor olaylarına ilişkin anılar onun belleğinin bir

parçası değildir. Coser, onlar gibi bazı ünlü beysbolcuların hayranı değildir. Arkadaşları lisedeki ortak anılarından bahseder, eski kız arkadaşları hakkında dedikodu yaparlar; ama bunlar Coser için bir anlam ifade etmez. Coser, diğerleri ile ilişkide referans noktası sıkıntısı çeker. Coser onların, onlar da Coser'ın kolektif belleğinden dışlanmış durumdadır. Bu durum zihinlerimizin her durumda tarihe gömülü olduğu anlamına gelmez. Ancak gündelik yaşantının hemen her noktası, uzak ya da yakın olsun, bir şekilde geçmişe referans içermektedir. Coser'ın da örneklediği gibi aynı kolektif belleğin paylaşılıyor olması, grup aidiyetinin oluşmasında önemli bir faktördür.

Kolektif bellek, aidiyetin yanı sıra toplumsal dayanışma ve birlik duygusunun tesisinde de rol oynamaktadır. Hem geçmişe ait paylaşılmış imajlar hem de onu çerçeveleyen grubun toplumsal kimliğinin bir yansıması olarak kolektif bellek, grup üyelerinin olaylara ortak bir perspektiften bakmasını sağlayarak, grup içinde dayanışma ve kohezyonu sağlar (Misztal, 2003). Kolektif bellek, zaman üzerine bir konsensus yaratırken (Schwartz, 1991), öte yandan moral konsensusu inşa etmiş olur. Durkheim da paylaşılan bir geçmişin, toplumsal dayanışmanın yeniden inşası ve toplumun birliği için çok önemli olduğu iddia etmiştir (Misztal, 2003). Çünkü, gruplar, geçmişi yeniden keşfetmelerini ve kendi sürekliliklerini hissetmelerini sağlayacak sabit dayanak noktaları ve referans çerçevelerine ihtiyaç duyarlar. Hem zaman hem de mekan, grup anılarının demirlenmesinde ve dolayısıyla muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Misztal, 2003). Halbwachs ([1941]1992; akt. Misztal, 2003) zaman ve mekanın bize empoze edildiğini ve bunun "bir gerçeklik duygusu", yani tüm bellek eylemlerimiz için hareket noktası sağladığını söyler. Grup, önemli tarihleri anma sırasına göre düzenleyerek zamanı sömürgeleştirir. Geçmişi bu kavrayışa uydurarak, grup belleği bir zamansızlık ve süreklilik illüzyonu taşır. Anıların sürdürülmesi ayrıca mekandaki demirlemelere de dayanır. Mekan da bize bir süreklilik illüzyonu verir. Dahası, grup dağılsa bile grubun birlik olarak kalmasının nedeni, 'eski evlerini ve bahçelerini düşünmeleridir'. Bir başka deyişle, sabitliği nedeni ile mekansal/uzamsal imaj tek başına bizde 'zaman içinde değişmeme ve geçmişi bugüne getirme ilüzyonu' yaratır (Halbwachs [1926]1950; akt. Misztal, 2003).

Kimlik ve bellek hakkındaki literatür genel olarak kişisel ve toplumsal kimliklerimizi nasıl edindiğimiz ile ilgilidir. Burada sosyalizasyon süreci önemli bir rol oynamaktadır. Halbwachs, geçmişi inşa edişimizi biçimlendirmede ailenin rolüne özel bir dikkat göstermiştir. Hatırladıklarımızın çoğu, bizim bireyler olarak deneyimlemediğimiz şeylerdir. Zerubavel (1996) toplumsal olmanın, ait olduğumuz grup ve komünitelerin, biz onlara katılmadan çok önce başlarına gelen olayları, sanki bu olaylar bizim kendi geçmişlerimizin bir parçasıymış gibi yaşantılayabilmeyi gerektirdiğini belirtmiştir. Hobsbawn (1972) da "Herhangi bir insan topluluğunun üyesi olmak, kişinin kendisini, kendi (topluluğun) geçmişine göre konumlandırmasıdır; onu reddederek bile olsa…" diye yazmıştır. Bu "sosyobiyolojik bellek" gruplarımızın, biz daha onlara katılmadan önce yaşadıkları olaylara ilişkin gurur, acı ya da utancı edindiğimiz (Olick&Robbins, 1998), grup içinde kendimizi ve diğer gruplar arasında kendi grubumuzu konumlandırdığımız mekanizmayı oluşturmaktadır.

Toplumsal ve toplumlar arası düzeyde bakıldığında, büyük küçük çok sayıda grup bulunmaktadır. Bireyler de, birbirlerini kapsayan ve birbirlerine karşıt çok sayıda gruba üyedir ve bu üyelikler sabit olmayıp, zaman içinde ve koşullar bağlamında değişme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle de, kolektif bellek çoğuldur (Misztal, 2003; Coser, 1992). Çünkü ne kadar grup varsa o kadar bellek vardır. Toplumsal sınıflar, aileler, komşuluklar, mesleki gruplar, dernekler, kuruluşlar, siyasi partiler, ordular, ticari birliklerin ve en üstte de ulusların kendi üyelerinin genellikle uzun bir zaman diliminde inşa ettiği ayırt edici bellekleri vardır (Coser, 1992; Assmann, 1995). Halbwachs ([1926]1950; akt. Misztal, 2003) grubun sürekliliği ile belleği arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Buna göre, grup varlığını sürdürdüğü sürece grubun belleği de var olacaktır ve bir kolektif belleğin sürekliliği, ona sahip olan grubun toplumsal gücüne bağlıdır. Grubun toplumsal duruşu, belleğinin sürekliliği, görünürlüğü ve gücünün önemli bir belirleyicisidir.

Kolektif belleğin kimlik inşasına etkisi, kolektif belleğe iki yaklaşımı da – 'şimdici' ve 'muhafazakar' görüş - içermektedir. Çünkü kimlik de bizatihi hem bir devamlılık, hem de bir dönüşüm içermektedir (Bilgin, 1999).

1.7.1.1. Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisine Muhafazakar Yaklaşım

Kolektif belleğe muhafazakar yaklaşım, geçmişin bugünü şekillendirdiği varsayımına dayanmaktadır. Bu anlayış içinden bakıldığında, grupların geçmişinin bugünlerini, mevcut kimliklerini şekillendirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim gruplar kendilerini tanımlayabilmek için geçmişe referansta bulunma ihtiyacı içindedirler. Kolektif bellek bu noktada, gruplara önemli bir veri sağlamakta, kimliklerini inşalarında önemli bir sosyal gerçeklik olarak işlev görmektedir. Kuşaktan kuşağa süzülerek aktarılan bellek öğeleri, kolektif kimliği temellendirici değerler ve anlamlar içermektedir. Gruplar, geçmişlerine seçici olarak yaklaşırlar ve mevcut kimliklerini destekleyecek öğeleri vurgularken, diğerlerini göz ardı etme eğilimdedirler. Seçilen bu öğeler, gruplara, diğerleri ile aralarındaki farkı ve biricikliklerini kurgulamalarını sağlayacak verileri temin etmektedir.

Bilgin (1999, 2007) kolektif kimliğin geçmişe dönük bir yan içerdiğini belirtmiştir. Çünkü kolektif kimlik bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir. İnsan toplulukları kendilerini bu ortak geçmişte tanır, bu geçmişi belleğine işler, ritüel törenlerle anar ve yorumlar (1999:60). Bu noktada kolektif bellek, kimliğin aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kolektif bellek vasıtası ile kimliğin önemli öğeleri kuşaktan kuşağa taşınır. Shils (1981; akt. Schwartz, 1991) bir devrin ya da tarihi bir figürün imajının, her nesil tarafından yeniden kavranıp işlenmediğini; sonraki nesillere ortak bir miras bahşeden "rehber bir örüntü"ye göre aktarıldığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra kolektif bellek, toplulukların geçmiş ve şimdi arasında bir bağ kurmasını sağlayarak, topluluk kimliğinin süreklilik duygusunun tesisinde önemli bir rol oynar. Bireysel kimliklerde olduğu gibi, grupların kimliği de bir süreklilik arayışı içindedir ve grubun dayanıklı anıları bu sürekliliği sağlamaktadır. Schwartz (1991) kolektif belleğin, toplumsal değişimlerden daha uzun süreli olması gerektiğini, aksi takdirde toplumun birlik ve sürekliliğinin temelden çürüyeceğini ifade etmiştir.

1.7.1.2. Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisine Şimdici/İnşacı Yaklaşım

Kolektif belleğe şimdici yaklaşım ise, belleğin, toplumun bugünkü ihtiyaç ve kaygıları tarafından şekillendirildiğine vurgu yapmaktadır. Bir başka deyişle, bellek zaman içinde farklı toplumsal etkiler doğrultusunda değişime uğramaktadır. Bu etkilerden biri de, grubun kimlik algısındaki değişikliklerdir. Kolektif bellek, grup kimliğinin gereklerine göre şekillendirilmektedir (Bilgin, 2007). Toplumsal ve evrensel düzeyde, özellikle de modernleşmenin ardından hemen her şeyin oldukça hızlı bir şekilde değiştiğine/dönüştüğüne tanık olmaktayız. Neyin iyi ve kabul görür olduğuna ilişkin bu sürekli değişimler, grupların da zaman içinde kimliklerini yeniden tanımlamalarını, kendilerini meşru ve biricik kılacak yeni yollar keşfetmelerini gerektirmektedir. Bu yeniden tanımlamalar, grubun kendi geçmişini algılayışında da değişikliklere neden olmaktadır. Grubun, kendi geçmişinden göz ardı ettiği ve ön plana çıkardığı öğeler günün gereklilikleri doğrultusunda değişebilmekte, birbirinin yerine geçebilmektedir. Bunun yanı sıra, grubun, yine aynı doğrultuda, geçmişteki bazı olayları algılayış ve değerlendiriş biçimi de zaman içinde farklılık gösterebilmektedir. Çünkü her grup, kimlik algısı ile tutarlı bir geçmiş imajı ihtiyacı içindedir.

Özetle, hem kolektif bellek hem de kimlik verili olmaktan ziyade, bir müzakere süreci dahilinde oluşturulmakta ve birbirlerini karşılıklı olarak etkilemekte, dönüştürmektedir. Kolektif bellek bir yandan kimliğin içeriğini belirlerken, diğer yandan da kimlik tarafından şekillendirilmekte ve seçici olarak mevcut ihtiyaç ve kaygılar doğrultusunda araçsallaştırılmaktadır. Yani inşa edildiği kadar, inşa eden bir yağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 2008). Schwartz'ın belirttiği gibi, kolektif bellek toplumlara hem bir ayna tutmakta, hem de bir aydınlatıcı olmaktadır; yani hem bir toplum modeli, hem de toplum için bir modeldir." (Olick&Robbins, 1998)

1.7.2. Kimliğin Yüceltilmesi

Kolektif belleğin, kimliğin yüceltilmesindeki işlevi, kimliğin subjektif bir olgu olmasında (Bilgin, 1999 s.61), iç grup lehine yanlılıklar taşımasında, grubun geçmişinin bu yanlılıkların tesisine veri sağlamasında ve geçmişi değerlendirişin de bu yanlılıklar tarafından şekillendirilmesinde temellendirilmektedir. Gruplar, diğer gruplar ile arasında yalnızca bir fark ve biriciklik aramaz, aynı zamanda bu farkın grup lehine ve pozitif olmasını isterler. Kolektif bellek bunun için oldukça elverişlidir. Prestijli bir geçmişe referans (ve diğerlerinin geçmişinde karanlık kısımlar bulunması), şu andaki grubu yüceltmek için uygun bir yoldur. Bir grubun geçmişindeki değersiz veya olumsuz epizodların ortaya çıkarılması ise, kimlik için bir tehdit oluşturur ve bu kimliği taşıyanlarda bir rahatsızlık yaratır. Pozitif kimlik oluşturma amacı, sosyal yaratıcılığı, tarihi yeniden yazmaya götürür (Branscombe ve ark, 1997; akt. Bilgin, 2007 s.237).

Lévi-Strauss'a göre, toplulukların tarihinde, diğerlerine göre daha fazla önem atfedilen bazı 'sıcak kronolojiler' bulunmaktadır. Mircae Eliade ise, bir toplumun geçmişinin en önemli/en sıcak kısmının, onun *başlangıcı* olduğunu söylemiştir (Schwartz, 1982). Durkheim'ın da, açık bir şekilde dile getirmemiş olmasına karşın, köken mitini komünitenin birliğinin kurulmasının en güçlü araçlarından biri olarak gördüğü anlaşılmaktadır (Misztal, 2003b). Bu başlangıç dönemleri, kökenin sihir, cazibe ve prestiji ile şekillendirilmektedir. Bunlar, 'altın çağ' olarak nitelendirilir ve 'önemli ve geçerli bir şeyin ilk belirtisi' olma niteliğini taşırlar. Köken/başlangıç dönemi, bir anlamda yeni bir oluşumun taşıyıcısı olduğu için özellikle 'güçlü bir zaman' olarak tasavvur edilmektedirler (Schwartz, 1982). Bu nedenle de toplumların belleğinde özel bir yere sahiptir ve kimlik açısından da biricikliğinin inşasında önemli bir öğedir. Nitekim her toplumda, kökeni ile ilgili anılar, semboller, mit ve efsaneler; bunların yanı sıra da kahramanlar, 'sembol şahsiyetler' bulunmaktadır. Bunlar topluluğun kökenini kutsallaştırmaya ve prestijli bir kimlik inşasına hizmet eder.

Bu sıcak anlar, atfedilen önem dolayısıyla, çeşitli mekan, pratik ve biçimlerde cisimlenmektedir. Olick ve Robbins (1998) de ulusal kimlikler ve diğer kimliklerin, bu

mnemonic yerler, pratikler ve biçimler aracılığı ile kurulduğunu ve korunduğunu; kıyafetler, madalyalar, mitler, kahramanlar, milli marşlar da dahil olmak üzere pek çok bellek nesnesinin kimliğin önemli işaretleyicileri olduğunu vurgulamıştır.

1.7.3. Grubun Meşrulaştırılması

Kolektif bellek, grubun meşrulaştırılmasında da önemli bir rol oynamakta olup, gruplara, geçmiş olaylara dayanarak, bugünkü tutum ve duruşlarına haklılık kazandırma imkanı tanımaktadır. Örneğin, Sırp otoriteleri 1990'larda Kosovalılara karşı yaptıkları kötü muameleleri haklılaştırmak için, Sırpların bu toprakların kontrolünü kaybettiği 1389 Kosova Savaşını hatırlatmışlardır. Bu durumda grup kendini bir kurban olarak sunmakta ve eylemini, uzak geçmişteki konumuna –ki, bu konum, şeylerin doğal düzeninin ifadesi sayılır- meşru bir dönüş olarak takdim edilmektedir (Bilgin, 2007, s. 237). Milliyetçilik ve diğer yeniden inşa edici kimlik mücadelelerinde de, bellek, profesyonel tarihçiler için bir meşrulaştırma olanağı sağlamıştır (Olick&Robbins, 1998).

Günümüz toplumlarında, okul, mahkeme, müze ve kitlesel basın gibi araçlar, kolektif bellek aracılığı ile grubun haklılaştırılmasına hizmet etmektedir. Bireyleri ve grupların daha uzak geçmişle olduğu kadar şimdiki zamanla ilişkilerini de yapılandıran düşünce, varsayım ve bilgiler bu kurumlar tarafından şekillendirilmekte, anlamlandırılmakta ve korunmaktadır. Bu kurumlar, toplumların idealize ettikleri geçmişlerini aktarmalarının ve ulusal kimlik ve bütünlük düşüncesini geliştirmelerinin önemli bir aracıdır. Bunlar, kabul edilebilir bir geçmiş vizyonu sunacak şekilde güncellenir ve yeniden yazılır. Örneğin, Tito dönemi Yugoslavya'sında, II Dünya Savaşı'na ilişkin resmi olarak kabul gören ve ders kitaplarının da etrafında şekillendirildiği bellek, yeni komünist devletin meşruluğunun, efsanesinin ve kimliğinin yaratılmasında oldukça önemli bir öğedir (Misztal, 2003, s. 19–20).

Kolektif belleğin kolektif kimlik üzerindeki etkisi, toplumların iç ve dış siyasi duruşları ile politikalarında da kendini göstermektedir. Olick ve Levy (1997) toplumsal

geçmişlerin politik eylemi şekillendirmek üzere toplumsal şimdi ile etkileşimine dair yaptıkları çalışmada, Almanya'nın, geçmişindeki Yahudi soykırımı nedeni ile sürekli olarak yükümlülük altında olduğunu, bu sebeple İsrail ile ilişkilerinde özel bir tutum sergilediğini, uluslararası ticarette dahi bu noktaya dikkat ettiğini ve aksi durumlarda uluslar arası kamuoyunun ciddi tepkileri ile karşılaştığını ortaya koymuşlardır. Buna göre, Nazi geçmişinin güçlü imajları Alman politikasını şekillendirmekte, Almanya'nın kendini anlamasında olduğu gibi ve diğerleri başkaları tarafından algılanmasında da uluslararası düzlemede bir değerlendirilme standardı olarak karşısına çıkmaktadır. Yani Almanya, bir anlamda geçmişinin tutsağı olarak kalmıştır. Bu durum geçmişimizden bağımsız olmadığımız, hem kendimizi hem diğerlerini değerlendirirken baktığımız tabloda şimdinin yanında geçmişi de gördüğümüz anlamına gelmektedir. Ancak, Olick ve Levy Almanya'nın birleşmesinin ve Avrupa Birliği'ndeki merkezi rolünün, geçmişin nasıl hatırlandığına ilişkin yeni meydan okumalar yaratacağını, hatta yaratmaya başladığını eklemişlerdir.

2. YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, aileden ulusa kadar farklı büyüklük ve kapsamdaki hemen her grubun ortak hatırlananlardan oluşan bir kolektif belleği bulunduğu ve bu belleğin grubun kimliğinin inşasında önemli bir etken olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle çalışılan grubun belirli bir geçmişe sahip olmasına ihtiyaç duyulmuş ve Cumhuriyet Halk Partisi bu özelliği karşılaması nedeni ile çalışma grubu olarak seçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri arasından da yoğunluklu olarak diğer üyeler tarafından seçilen ve işbaşına getirilen il, ilçe delegeleri ile yönetim düzeyinden kişiler ve milletvekilleri ile görüşülmüştür. Bu kişilerin seçilmişliklerinden dolayı temsil etme niteliği taşıdıkları ve bundan kaynaklı olarak da grup normlarına daha bağlı olma ve grup kimliğini benimseme olasılıklarının yüksek olduğu varsayılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi üyelerinin örneklem olarak seçildiği araştırma çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Bir grup olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin kolektif bir belleği var mıdır?
- Eğer varsa, bu kolektif bellek hangi öğelerden oluşmaktadır? Katılımcıların parti/grup geçmişine dair hatırladıkları ortak öğeler nelerdir?
- Şimdici-Muhafazakar görüş geriliminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin kolektif belleği hangi noktada durmaktadır?
- Katılımcıların, üyesi oldukları partiyi konumlandırışlarında ve parti kimliğini inşa edişlerinde kolektif belleğin rolü nedir?
- Cumhuriyet Halk Partisi için özel anlam taşıyan anıtlar ve mekanlar ile anma ve kutlama etkinlikleri nelerdir? Bunlar kolektif belleğin taşınması ve kimliğin pekiştirilmesinde nasıl bir rol oynamaktadır?

2.2. KATILIMCILAR

15 Eylül 2006 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi İzmir İl Merkezi'nden alınan İzmir il ve ilçe delegeleri ilişkin sayısal bilgiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: CHP I. ve II. Bölge il ve ilçe delegeleri dağılımları

	İLÇE ADI	İL DELEGE SAYISI	İLÇE DELEGE SAYISI
I. BÖLGE İL DELEGELERİ	KONAK	140	400
	BUCA	49	390
	BALÇOVA	17	171
	GAZİEMİR	12	-
	GÜZELBAHÇE	5	62
	NARLIDERE	-	15
	URLA	10	145
	MENDERES	9	60
	SELÇUK	5	59
	KARABURUN	5	50
	KEMALPAŞA	-	126
	TORBALI	11	146
II. BÖLGE İL DELEGELERİ	KARŞIYAKA	106	400
	BERGAMA	14	243
	BAYINDIR	6	81
	TİRE	9	153
	ÖDEMİŞ	19	265
	BEYDAĞ	5	57
	DİKİLİ	-	95
	KINIK	5	72
	MENEMEN	14	185
	FOÇA	5	53
	ÇİĞLİ	-	27
	TOPLAM	**446**	**3225**

Araştırmanın örneklemi, bu delegeler arasından görüşmeyi kabul eden toplam 50 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyetlerine ve parti içindeki konumlarına göre dağılımları ile delegelerin bağlı bulundukları ilçe başkanlıklarına göre dağılımları Tablo 3 ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 3: Katılımcıların cinsiyet ve konuma göre dağılımı

Konum	KADIN	ERKEK	Toplam
İZMİR MİLLETVEKİLİ	1	2	3
İL BAŞKANI	-	1	1
İLÇE BAŞKANI	-	3	3
İL DELEGESİ	5	33	38
İLÇE DELEGESİ	2	3	5
Toplam	**8**	**42**	**50**

Tablo 4: Delegelerin bağlı bulundukları ilçe başkanlıklarına göre dağılımı

İlçe Başkanlığı	İl Delegesi	İlçe Delegesi
Konak	14	2
Buca	7	-
Bornova	7	2
Karşıyaka	6	-
Balçova	4	-
Güzelbahçe	-	1
Toplam	38	5

İl ve ilçe delegelerinden 5'i aynı zamanda kongre delegesi, 1'i kurultay delegesi, 4'ü il genel meclis üyesi, 2'si il genel meclis yedek üyesi, 2'si komisyon başkanı, 1'i de ilçe gençlik kolu başkanlığı görevlerini üstlenmektedir.

Katılımcıların yaşları 27 ile 66 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 48'dir. Partide kayıtlı olarak geçirdikleri ortalama süre 17 yıldır ve 2 yıldan başlayıp, 48 yıla kadar uzanmaktadır. Katılımcıların yaşlarına ve partide kayıtlı geçirdikleri sürelere ilişkin dağılımlar Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5: Katılımcıların yaşa göre dağılımı

Yaş	**N**	**%**
30 yaş ve altı	1	2,0
31-40 yaş arası	6	12,0
41-50 yaş arası	19	38,0
51-60 yaş arası	17	34,0
61 yaş ve üzeri	2	4,0
Yanıtsız	5	10,0
Toplam	50	100

Tablo 6: Katılımcıların partide kayıtlı geçirdikleri sürelere göre dağılımı

Süre	**N**	**%**
10 yıl ve altı	14	28,0
11-20 yıl arası	18	36,0
21-30 yıl arası	10	20,0
31 yıl ve üzeri	5	10,0
Yanıtsız	3	6,0
Toplam	50	100

Katılımcıların partiye kayıt olma yaşları incelendiğinde, en erken kayıt olma yaşının 18, en geç kayıt olma yaşının ise 56 olduğu görülmüştür. Katılımcıların partiye kayıt olma yaşı ortalama 32'dir. Herhangi bir siyasi partiye resmi olarak kayıt olma yaşı 18'dir. Bu nedenle katılımcılar arasında 18 yaş en erken kayıt yaşı olarak görünmektedir. Ancak bazı katılımcıların 18 yaş öncesinde parti gençlik kolları içinde görev aldıkları ya da sağ-sol çatışmaları döneminde partiye destek verdikleri

öğrenilmiştir. Katılımcıların 8'i ise memuriyetten dolayı daha erken yaşta partiye kayıt olamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların partiye kayıt olma yaşlarına ilişkin dağılım Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Katılımcıların partiye kayıt olma yaşlarına göre dağılımı

Kayıt Yaşı	**N**	**%**
18-25 yaş arası	16	32,0
26-35 yaş arası	15	30,0
36-45 yaş arası	9	18,0
46 yaş ve üzeri	5	10,0
Yanıtsız	5	10,0
Toplam	50	100,0

Katılımcılardan 30'unun ailesinin önceki kuşaklarında partide kayıtlı ve aktif olarak çalışmış kişiler bulunmaktadır. Bununla birlikte, katılımcıların çoğu ailelerinin kayıtlı olmasalar da partinin sempatizanı olduklarını ve Cumhuriyet Halk Partililiğin ailede bir gelenek olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan 21'i ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapalı olduğu 1980-1992 arası dönemde Halkçı Parti, Sosyal Demokrasi Partisi veya Sosyal Demokrat Halkçı Parti'de görev almıştır.

2.3. UYGULAMA

Araştırma, 18 Eylül 2006–28 Ekim 2006 tarihleri arasında yapılmış, 5 Kasım 2006 tarihinde Bülent Ecevit'in vefat etmesi üzerine, söz konusu gelişmenin kolektif belleği etkileyeceği varsayılarak görüşmeler sonlandırılmıştır.

Görüşmeler, katılımcılar ile yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izni ile kayda alınmıştır. Görüşme sırasında, standart bir görüşme anahtarı

üzerinden hareket edilmiş, tüm katılımcılara aynı sorular yöneltilmiş, bununla birlikte, görüşmenin gidişatı doğrultusunda kimi zaman ek sorulara başvurulmuştur.

Görüşme anahtarı 14 sorudan oluşmaktadır. Bu sorulardan ilk 5'i, katılımcının partiye angajman düzeyini ölçmeye yöneliktir. Diğer sorular ise, katılımcının, partinin geçmişinden hatırladığı olayları belirlemeye, partiyi tanımlama ve konumlandırışını anlamaya yöneliktir.

2.4. ANALİZ YÖNTEMİ

Kayda alınmış olan görüşmeler, transkript edilmiş ve elde edilen metinler bir içerik analizi tekniği olan kategorisel analiz ile tahlil edilmiştir.

İçerik analizi, belirli bir mesajın kapsadığı, taşıdığı enformasyonun işlenmesini temel almaktadır. İçerik analizinde kullanılan tekniklerden biri olan kategorisel analiz ise bu mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılmasını ifade eder. Kategorilendirme aşamasına ilişkin iki ayrı yaklaşım bulunmaktadır. "Kapalı yaklaşım" olarak anılan ilk yaklaşım, belirli bir alanda var olan bir kategori sistemini alarak, kayıt birimlerini buna göre gruplandırma yoluna gitmektedir. İkinci yaklaşım ise "açık yaklaşım" olarak isimlendirilmektedir. Bu durumda, önceden saptanmış kategoriler yoktur. Mesaj öğeleri ele alınıp gözden geçirildikçe kategoriler belirlenir ve anlam birimleri ya da öğeler, bu kategorilere yerleştirilerek frekansları saptanır, böylece kategoriler için yoğunluk ve önem saptanır (Bilgin, 2000:9-16).

Bu çalışmada, literatürde araştırmamıza uygun önceden saptanmış bir kategori sistemi bulunmaması ve çalışılan grubun kendine has özellikleri dolayısı ile "açık yaklaşım" tercih edilmiş ve görüşmeler incelenip anlam öğeleri gruplandırılarak bir kategori sistemi oluşturulmuştur.

3. BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

3.1. BULGULAR

Yapılan kategorisel içerik analizi neticesinde, katılımcıların anlatılarındaki belirgin kategoriler tespit edilmiştir. Bu analizin yapılmasında de Rosa ve Mormino'nun (2002) çalışması temel alınmış, araştırmamızın amacı ve anlatıların içerikleri doğrultusunda yazarların çalışmalarında kullandıkları kategoriler genişletilmiş ve toplam 15 kategori elde edilmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen kategoriler şunlardır:

1. *Kolektif Bellek Kişileri:*
- *Geçmişe Ait:* Katılımcıların, görüşmenin yapıldığı sırada hayatta olmayan ya da uzak geçmişe ait figürlere yaptıkları atıflar.
- *Bugüne Ait:* Görüşmenin yapıldığı sırada hala hayatta olan ve anın gündeminde yer alan figürlere yapılan atıflar.
2. *Kolektif Bellek Olayları:*
- *Olumlu Olaylar:* Katılımcıların olumlu bir çerçevede andıkları olaylar.
- *Olumsuz Olaylar:* Katılımcıların olumsuz olarak nitelendirdikleri ve genellikle zararları ile dezavantajlarına vurgu yaptıkları olaylar.
- *Güncel Olaylar:* Araştırmanın yürütüldüğü zaman diliminde gerçekleşen, ülke ve parti gündeminde yer alan olaylar.
3. *Parlak Dönem:* Katılımcıların, partinin başarılarla yüklü, parlak bir devri olarak gördükleri, yükseltilmiş bir anlam ve önem atfettikleri dönemler.
4. *Otobiyografik Referanslar:* Katılımcıların kolektif bellek anlatıları içinde otobiyografik belleğe/bireysel anılara yaptıkları geçişler ve kendilerini aktör olarak dahil ettikleri olaylar.
5. *Amblemler ve Semboller:* Katılımcıların, partiyi temsil ettiğini ve partinin niteliklerinin cisimlendiğini düşündükleri nesne ve kişiler.

6. *Kolektif Bellek Taşıyıcıları:*

- *Ortak Bellek Mekanları ve Anıtlar:* Parti için özel anlam taşıdığı ifade edilen anıtlar ve mekanlar.
- *Anma ve Kutlama Günleri:* Parti üyelerinin birlikte andıkları ya da kutladıkları tarihler.

7. *Yüceltilen Etik Değerler ve İdeolojiler:* Olumlu değerlendirilen, partinin savunduğu ya da savunması gerektiği iddia edilen değerler ve ideolojiler.
8. *"Biz" Kimliğini İfade Etmek İçin Kullanılan Prototipik Öğeler veya Spesifik Kategoriler:* Katılımcıların Cumhuriyet Halk Partili olmayı tanımlarken kullandıkları ortak öğeler ve kategoriler.
9. *Kendi Aidiyetinin Köklülüğünü Vurgulama:* Ailenin önceki kuşaklarının partideki geçmişi ile kök salmışlığına ve aile mirasını sürdürme duygusuna yapılan vurgu.
10. *Partinin Köklülüğünü ve Büyüklüğünü Vurgulama:* Partinin geçmişi eskiye dayanan köklü bir parti olduğunu vurgulayarak, diğer partilerin türediği 'ana parti' olma iddiası.
11. *Bağlayıcı Unsur:* Partilileri birbirine bağladığı, bir arada olmalarını sağladığı düşünülen değer ve ideolojiler.
12. *Karşı Çıkılan Etik Değerler ve İdeolojiler:* Olumsuz değerlendirilen, partinin karşı çıktığı ya da karşı çıkması gerektiği savunulan değerler ve ideolojiler.
13. *Ötekileştirilenler:* Partinin, kendinin dışında ve karşısında konumladığı, bir mücadele anlatısı içinde aktardığı ideoloji ve gruplar.
14. *Eleştirilenler:* Partinin içinden olup, reddedilmemekle birlikte birtakım eleştiriler ile birlikte anılan şahıslar veya gruplar.
15. *Örgütsel/Kurumsal Öğeler ile Yasama ve Politikaya İlişkin Öğeler:* Katılımcıların atıfta bulunduğu siyasi terimler, kurumlar, siyasi partiler ve kurumsal öğeler.

3.1.1. KOLEKTİF BELLEK KİŞİLERİ

Katılımcıların anlatılarında bahsi geçen kişiler, görüşmelerin yapıldığı dönemde hayatta olup olmamalarına göre iki gruba ayrılmıştır:

3.1.1.1. Geçmişe Ait Kolektif Bellek Kişileri

Görüşmeler sırasında, hayatta olmayan toplam 42 kişinin ismi geçmiştir. Bu kişiler arasında en yüksek frekansa sahip isimler Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Uğur Mumcu, Adnan Menderes ve Turgut Özal'dır. Toplam frekansı 5 ve 5'in üzerinde olan kişiler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Geçmişe Ait Kolektif Bellek Kişileri

	GEÇMİŞE AİT KİŞİLER	N
1	Mustafa Kemal Atatürk	45
2	İsmet İnönü	39
3	Uğur Mumcu	15
4	Adnan Menderes	13
5	Turgut Özal	12
6	Deniz Gezmiş	9
7	Hasan Tahsin	9
8	Aydın Erten	6
9	Ahmet Taner Kışlalı	6

Bahsi geçen diğer isimler şunlardır: Turan Güneş, Necdet Calp, Çetin Emeç, Stalin, Ahmet Piriştina, Alparslan Türkeş, Celal Bayar, Alaaddin Çakıcı, Aydın Güven Gürkan, Bahriye Üçok, Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Recep Peker, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu, Nihat Erim, Turhan Feyzioğlu, Nazım Hikmet, Recep Yazıcıoğlu, Aziz Nesin, Abdi İpekçi, Vedat Dalokay, Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Marks, Lenin, Engels, Churchill, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Latife Hanım.

3.1.1.2. Bugüne Ait Kolektif Bellek Kişileri

Görüşmeler sırasında ismi geçenler içinde hayatta olan toplam 83 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler arasında en yüksek frekansa sahip isimler Bülent Ecevit, Deniz Baykal ve Süleyman Demirel'dir. Toplam frekansı 5 ve 5'in üzerinde olan kişiler Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Bugüne Ait Kolektif Bellek Kişileri

	BUGÜNE AİT KİŞİLER	N
1	Bülent Ecevit	40
2	Deniz Baykal	37
3	Süleyman Demirel	16
4	Recep Tayyip Erdoğan	9
5	Erdal İnönü	8
6	Mustafa Sarıgül	8
7	Tansu Çiller	7
8	Yüksel Çakmur	7
9	Abdullah Öcalan	6
10	Altan Öymen	5
11	Mesut Yılmaz	5
12	Kenan Evren	5

Bahsi geçen diğer isimler şunlardır: Ahmet Necdet Sezer, Sırrı Aydoğan, Aziz Kocaoğlu, Selçuk Ayhan, Murat Karayalçın, Kemal Derviş, Mehmet Ağar, Alaaddin Yüksel, Ahmet Sarışın, Zülfü Livaneli, Burhan Özfatura, İhsan Alyanak, Ertuğrul Günay, Melih Gökçek, Hasan Fehmi Güneş, Hikmet Çetin, Yaşar Kemal, Ekrem Bulgun, Aydın Doğan, Cem Uzan, Tuncay Mataracı, Ali Sözer, Erkan Mumcu, Yıldırım Akbulut, Hüsamettin Cindoruk, Necmettin Erbakan, Kemal Unakıtan, Saim Bülend Ulusu, Mümtaz Soysal, Muzaffer Tunçağ, Tevfik Alyanak, İlhan Güre, Taha Aksoy, Çetin Altan, Semra Özal, Sedat Bucak, Yüksel Demirsoy, Turan Altıok, Saddam Hüseyin, Merve Kavakçı, Nejat Kök, Hilmi İşgüzar, Kaya Bengisu, Zuhal Taşezen,

Hasan Adanır, Atilla Erbeyli, Kamil Kırıkoğlu, Genel Kurmay Bşk., Ahmet İsvan, Kemal Anadol, Feridun Gökkan, Zerrin Balkanlı, Süleyman Genç, Muhammed Kaddafi, Chavez, Erol Güngör, Can Pulak, Alev Coşkun, Engin Aydın, Cemal Seymen, Hanri Benazus, Cüneyt Arcayürek, Tuncay Özkan, Adnan Keskin, Önder Sav, Kamuran Çörtük, Hikmet Sökmen, Cumhur Ersümer, Fethullah Gülen, Ahmet Ağaaslan, Orhan Aybar.

3.1.2. KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI

Katılımcılara, Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Türkiye'nin 1946 yılında çok partili sisteme geçişinden sonraki döneme ait geçmişinde hangi önemli olayların yer aldığı sorulmuştur. Katılımcılar bu soruya, genellikle, partiye başkanlık eden liderler ile işaretledikleri bir kronoloji izleyerek cevap vermişlerdir. Partinin başarı ve başarısızlıkları ile 'ilericilik'-'gericilik' gerilimi temelinde aktarılan bu olaylar, katılımcıların şemaları doğrultusunda parti genel başkanlarının liderlik dönemleri baz alınarak şu bölümlere ayrılmıştır:

1. Atatürk Dönemi / Partinin ve Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi (1923–1938)
2. İsmet İnönü / Milli Şef Dönemi (1938–1972)
3. Bülent Ecevit / "Karaoğlan" Dönemi (1972–1980)
4. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Dönemi (1983–1995)
5. Deniz Baykal / Partinin Yeniden Kuruluş Dönemi (1992–…)
6. Atıfta Bulunulan Güncel Olaylar

3.1.2.1. Atatürk Dönemi / Partinin ve Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi (1923–1938)

Katılımcılara, partinin 1946 yılından sonraki dönemi sorulmasına ve sorular arasında Atatürk dönemine gönderen herhangi bir soru bulunmamasına karşın, pek çok katılımcının bu döneme atıfta bulunduğu görülmektedir.

Atatürk dönemi ile ilgili olarak en fazla hatırlanan olaylar, cumhuriyetin kurulması, Kurtuluş Savaşının gerçekleştirilmesi, Atatürk inkılâpları ve sanayileşme çalışmalarıdır. Bunların dışında dile getirilen olumlu kolektif bellek olayları Atatürk'ün Samsun'a çıkması, Erzurum ve Sivas Kongreleri, TBMM'nin kurulması, Tekalif-i Milliye Kanunu'nun çıkarılması, partinin Cumhuriyet Halk Fırkası olarak kurulması, 1924 anayasasının hazırlanması, Kuran'ın Türkçeye çevrilmesi, ezanın Türkçe okunması, Türk Medeni Kanunu'nun çıkarılması, İş Bankası'nın kurulması, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi, 5 yıllık kalkınma planları ve Osmanlı'nın borçlarının ödenmesidir. Bu döneme ilişkin hatırlanan olumsuz kolektif bellek olayları ise Atatürk'e İzmir'de suikast girişiminde bulunulması, Kubilay Olayı ve Atatürk inkılâplarına yapılan muhalefetlerdir. Lozan Antlaşması ve çok partili sisteme geçiş denemeleri hem olumlu hem de olumsuz yönleri ile anılan kolektif bellek olaylarıdır. Atatürk dönemine ait en fazla hatırlanan kolektif bellek olayları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Atatürk dönemine ait kolektif bellek olayları

Atatürk Dönemi (1923–1938) **OLUMLU KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI**	**N**
Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması	24
Ordunun kurulması ve Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştirilmesi	17
Atatürk inkılâpları	15

Atatürk döneminde ön plana çıkan olayların tümünün olumlu kolektif bellek olayları olduğu görülmektedir. Ülkenin geri ve bitap bir durumdan kurtarılıp, aydınlık ve modern bir yapıya dönüştürülmesi sürecini kapsayan bu olaylar, bir 'kahramanlık' anlatısı içinde aktarılmakta ve sıklıkla Atatürk'ün 'ulu önder'liğine, kurtarıcı ve kahraman rollerine atıfta bulunulmaktadır.

> "…1930'lardan, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana 1950'lere kadar süreçte Türkiye'nin o ulusal kurtuluş savaşında, o geri kalmışlık ortamında, Osmanlı'dan devralınan harap dökük bir Cumhuriyet'in toprakları ve üzerinde yaşayanlarıyla yeniden ayağa kaldırma sürecini yaşadı. Atatürk asker kişiliğinin yanı sıra yaklaşık 4 bine yakın ben biliyorum ki

kitabı da okuyarak kendini yetiştirerek çevresindeki tüm insanlara ve topluma ciddi bir önderlik ederek başladığı bu mücadelede ciddi bir noktaya getiriyor ve partiyi kuruyor…"

(K37, 45 yaşında, 30 yıldır CHP üyesi)

"…1919 savaş başlıyor… Kurtuluş savaşı yani… 22'ye kadar bu sürüyor. Ülke kendi küllerinden yeniden yaratılıyor. Ülke yok, yok kızım yok…Ümmet toplumundan vatandaş toplumuna geçildi. Devrimleri arka arkaya sıralamaya başladı. Dünya tarihinde yoktur. Bir başka benzeri yoktur…."

(K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

Olayların kimi zaman çeşitli anekdotlar ile zenginleştirilerek, masalsı ve coşkulu bir dil içinde aktarıldığı görülmektedir.

"…Kurtuluş Savaşı'nın kırılma noktalarından bir tanesidir Tekalif-i Milliye Kanunu. Bu sefer yapacağımız şey, klasik yöntemlerin dışında bir yöntemdir, diyor. Halkı bu savaşa katacağım, diyor. Halkı bu savaşa katmazsak, bu vatan bu halkın, diyor, kendi ellerinin altında kullandığı değerlerin gitmekte olduğunu göremez, diyor… Toplantı halinde ilçenin kaymakamı, zevatıyla. Oradaki imamları, okul müdürleri falan mal müdürleri falan toplantı halindeler. İçeri 2 metrelik bir adam giriyor. Yoksul, pejmürde, yırtık pırtık her tarafı, yalınayak. Kaymakam bakıyor Deli Battal bu. Ya ne işin var Deli Battal burada, diyor. Destursuz giriyor içeriye, kapıyı falan çaldığı yok. Duydum ki Kemal'in çocukları zorda, bir çift çorabım var, diyor. Anladın mı? İşte yeniden o anlayışa gelmek gerekiyor. Kurtuluş savaşı işte böyle…"

(K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

Katılımcılar bu olayların aktarımında, partinin aktörlüğüne dikkat çekmekte, tüm bu gelişmelerde kendi katkı ve rollerine vurgu yapmaktadırlar.

"…Türkiye'nin gelişmişlik sürecinde ilk başta ulusal kurtuluş savaşı veren bir parti. O süreçte de ülkeyi bugün medeniyetler seviyesine çıkaran bir üst noktaya taşımak,…aydın gelişmişlik sürecine, sanayi devrimine ulaşmak için uygulamış bir parti. …"

(K12, 52 yaşında, 20 yıldır CHP üyesi)

"…Türkiye'de bir halk devrimi, yani Türkiye'nin devrimleri ne zaman yapılmış? Cumhuriyet Halk Partisi zamanında ve onun kurucuları tarafından yapılmış…"

(K14, 35 yaşında, 6 yıldır CHP üyesi)

Partinin kuruluşunu da kapsayan bu döneme ilişkin anlatılarda, partililerin kendi kuruluşlarından ziyade cumhuriyetin kuruluşunu vurguladıkları, kendi başlangıçlarını, daha yüce ve yüksek bir başlangıcın gerçekleşmesinin aracı olarak temsil ettikleri görülmektedir.

> "…CHP'nin tarihi, zaten kurulduğu, kurulumu zaten bir tarihin başlangıcı yani, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi onunla beraber başlıyor, partiyle başlıyor…"
>
> (K18, 60 yaşında, 4 yıldır CHP üyesi)

3.1.2.2. İsmet İnönü / Milli Şef Dönemi (1938–1972)

İsmet İnönü'nün genel başkanlık dönemine ilişkin olarak en fazla hatırlanan olumlu kolektif bellek olayları 'ortanın solu' söyleminin ortaya çıkışı ve köy enstitülerinin açılmasıdır. Bu olayları 1961 genel seçimleri ve sonrasında kurulan CHP-Adalet Partisi (AP) koalisyonu, Bülent Ecevit'in Çalışma Bakanlığı ve İsmet İnönü'ye muhalefeti, 1968 kuşağının ortaya çıkışı, KİT'lerin kurulması ve 5. Olağanüstü Kurultay izlemektedir.

Olumsuz kolektif bellek olayları ise başta köy enstitülerinin ve halkevlerinin kapatılması ile 12 Mart 1971 muhtırası olmak üzere, Demokrat Parti iktidarı döneminde ülke hazinesinin boşaltılması ve dış ülkelere borçlanılması, Adnan Menderes tarafından 'dinci'[1] kesime taviz verilmesi, Marshall yardımları, 6. filonun protesto edilmesi, Süleyman Demirel döneminde İmam Hatip okulları ve Kuran kursları açılması ve hayali ihracatların ortaya çıkması, Afyon ve Uşak illerinde İsmet İnönü'ye yönelik saldırılar, çok partili sisteme geçiş öncesi parti içi ayrılıklar ve Demokrat Parti'nin kurulması, 1965 genel seçimleri, İsmet İnönü'nün paranın üstüne kendi resmini bastırması, Kore'ye asker gönderilmesi, 1946 seçimleri ve Recep Peker'in tekke ve zaviyelerin açılmasına izin vermesidir.

[1] 'Dinci' kelimesi katılımcılarca kullanılmış bir ifadedir. Bu ifade katılımcıların anlatımlarından yola çıkılarak aynı zamanda aydınlanma karşıtları, cumhuriyet düşmanları, gericiler, çarşaflılar, sarıklılar, sıkma başlılar, örümcek tipli insanlar, din istismarı yapanlar, rejimi tehdit edenler, irticacılar, şeriat yanlıları, karşıdevrimciler, Atatürk ilkelerine karşı olanlar ve laiklik karşıtları ifadelerini karşılayacak biçimde kullanılmıştır.

Çok partili sisteme geçiş, II. Dünya Savaşı sırasında ülkede yaşanan kıtlıklar, 1950 seçimleri, 27 Mayıs 1960 ihtilali ve 1961 anayasası ile 1957 seçimleri partililer tarafından hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmelerde bulunulan olaylardır.

İsmet İnönü'nün genel başkanlık dönemine ait en fazla hatırlanan kolektif bellek olayları Tablo 11a, Tablo 11b ve Tablo 11c'de sunulmuştur.

Tablo 11a: İsmet İnönü dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları

İsmet İnönü Dönemi (1938–1972)	
OLUMLU KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
Köy enstitülerinin açılması	5
1961 genel seçimleri	5

Tablo 11b: İsmet İnönü dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları

İsmet İnönü Dönemi (1938–1972)	
OLUMSUZ KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
Köy enstitülerinin ve halkevlerinin kapatılması	11
12 Mart 1971 Muhtırası	11
Demokrat Parti döneminde ülke hazinesinin boşaltılması ve dış borçlanma	10
Marshall yardımları	5
6. filonun protesto edilmesi	5

Tablo 11c: İsmet İnönü dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları

İsmet İnönü Dönemi (1938–1972) OLUMLU VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRMELER İÇEREN KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	Olumlu N	Olumsuz N
Çok partili sisteme geçiş	13	12
1950 genel seçimleri ve DP iktidarı	2	17
II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlıklar	8	9
27 Mayıs 1960 ihtilali	1	15
A. Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun asılması	3	5
'Ortanın Solu' söyleminin ortaya çıkışı	7	1
1961 Anayasası	5	1

İsmet İnönü dönemi ile ilgili olarak hakkında en fazla yorum getirilen olay 'çok partili sisteme geçiş'tir. Görüşme sırasında katılımcılara çok partili sisteme geçiş sonrası CHP'nin tarihi sorulduğu, yani hali hazırda verildiği için bu öğenin katılımcılar tarafından hatırlanan bir kolektif bellek olayı olarak değerlendirilmesinde tereddüt edilmiştir. Bununla birlikte 5 katılımcı bu konuya değinmezken, 45 katılımcı bu konu hakkında olumlu ya da olumsuz bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu nedenle söz konusu olayın partinin kolektif belleğinde önemli bir yer ettiği düşünülmüş ve analize dahil edilmiştir.

Tek parti döneminde ülke yönetimini elinde bulunmuş ve çeşitli açılımlar gerçekleştirmiş bir parti olarak CHP için çok partili sisteme geçilmesi iktidarın kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü parti, çok partili sistem ile birlikte tekrar tek başına iktidar olma şansını yakalayamamıştır. Bu nedenle çok partili sisteme geçiş olumsuz biçimde değerlendirilmektedir. Yapılan diğer olumsuz değerlendirmeler devrimlerin yerleşmesi için biraz daha zamana ihtiyaç olduğu, bu nedenle toplumun hazır olmadığı bir zamanda demokrasiye geçiş programının başlatıldığı, yani CHP'nin başlattığı toplum projesini sekteye uğradığı, çok partili hayat ile birlikte siyasette

yozlaşmanın ortaya çıktığı ve ülkede gerici kesimlerin güçlendiği yorumları etrafında dönmekte ve bu yorumlar İsmet İnönü'ye yönelik eleştiriler içermektedir.

> "Ama İsmet Paşa döneminde, … bana göre erken söylenmiş, erken geçilmiş bir dönemdir,…1946'da çok partili sisteme geçilir geçilmez, o şeriatın kalkmasını istemeyen, işte Osmanlı'nın yok olmasını istemeyen ki Osmanlı satmış Türkiye'yi zaten, o kuşak, serbest siyasete de geçildiği için başlamışlar onlara taviz vermeye, onlar hareketlere başlamışlar."
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

Öte yandan, partililer ülkeyi çok partili sisteme geçirenin kendileri olduğunu ve demokrasiyi hayata geçirmek uğruna bunu gerçekleştirmiş olduklarını vurgulamakta, bu olayın partinin demokrasiye verdiği önemi ve ülke için kendi erkinden vazgeçecek kadar fedakâr olduğunu ortaya koyduğunu düşünmekte ve bu nedenle parti açısından olumlu bir olay olarak değerlendirmektedirler.

> "…Diktatör rejimler gibi tek partiye bağlı kalmadan bu partiyi çok partili sisteme geçiren yine Cumhuriyet Halk Partisidir. Yani o dönemde isteseydi dikta yönetimiyle birlikte, nasıl Irak'ta Baas partisi geldi iktidara, hiç demokratik seçim yapmadı, hiçbir şey yapmadı. Sonuçta bu parti önceden bir seçime gitti, hem de çok partinin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu da ne demek oluyor? Cumhuriyet Halk Partisi çok demokratik bir anlayışa sahiptir…"
>
> (K14, 35 yaşında, 6 yıldır CHP üyesi)

> "…O günkü koşullarda her şey yapılabilecekken, iktidarı demokrasinin yerleşmesi adına vermiştir İsmet İnönü…"
>
> (K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

1950 seçimleri de yine çok partili sisteme geçiş çerçevesinde, iktidarın kaybedilmesinden duyulan üzüntü ile birlikte anılmakta, bu seçimler ile başlayan Demokrat Parti iktidarında gerçekleşen ülke hazinesinin boşaltılıp dış ülkelere borçlanılması ve dinci/gerici kesime taviz verilmesi konularına, Menderes'e yönelik eleştiriler eşliğinde değinilmektedir. Bununla birlikte, iki katılımcı Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti yönetimine yaptığı etkili muhalefeti vurgulamak suretiyle, bu dönemi parti geçmişinde olumlu bir dönem olarak nitelendirmişlerdir.

> "…Tek partili rejimden çok partili döneme geçildiğinde, hazinesinde çok miktarda altın olan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan tüm borçları ödemiş bir cumhuriyet var. Ama çok partili döneme geçildikten sonra ilk Demokrat parti iktidarının birinci yılında başbakanın 2,5 milyar lira, bugünün parasıyla tabi, dış borcumuz var dediğini hatırlıyorum…Yani hazinedeki tüm altınlar bitmiş ve Türkiye bugün cari açığı hızla yükselen ve görüntüde bağımsız ama ekonomik anlamda sömürge haline gelmiş ne yazık ki bir ülke…"
>
> (K25, 53 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

> "…1950 yılındaki, 46'da kurulan Demokrat Parti döneminde, Menderes iktidarında tekrar o dincilere taviz verilince Kuran kursları, İmam Hatip okulları, hatta Menderes'in meşhur lafı vardır, büyük bir çoğunlukla meclise gelmiştir. "Siz isterseniz hilafeti dahi getirebilirsiniz." dediğini hatırlıyoruz biz yani. Hep geriye doğru mesaj vermişler oy almak için…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

Köy enstitülerinin açılması, verdiği eğitimin kalitesi ile yetiştirdiği insanların önemli yerlere gelmiş ve ülke gelişimine katkı sağlamış olmaları açısından değerlendirilmektedir. Köy enstitüleri ve halkevlerinin kim tarafından kapatıldığı konusunda katılımcılar arasında bir fikir ayrılığı söz konusudur. Bazı katılımcılar bu kurumların diğer partiler tarafından kapatıldığını, bazı katılımcılar ise bu kurumların kapatılmalarının temelinin Cumhuriyet Halk Partisi döneminde atıldığını ya da Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapatılmamaları için yeterli direnci gösteremediğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte tüm katılımcılar bu kurumların kapatılmasının çağdaş ve bilimsel eğitimi ve dolayısı ile ülke gelişimini olumsuz yönde etkilediği konusunda hemfikirdirler.

> "…1954 yılında köy enstitülerinin kapanması olmuş, onu kapatmışlar. Halbuki köy enstitüleri Türkiye'yi kırsal alanda çağdaş bir ilimsel, bilimsel bir yöntemle, çağdaş bir nesil yetiştirmeye dönük bir kuşaktı ki o kuşaktan yetişenlerin çoğu, bugün hepsi şair oldu, yazar oldu, romancı oldu… Evvela onu kapatmışlar… O düzeyde eğitim görseymiş, bir nesil daha böyle gençlerden yetişseymiş bugüne düşmezdi Türkiye. O nesil kurtarabilirdi…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

1960 ihtilali askeri bir müdahale olması ve ülkede demokrasiyi kesintiye uğratması nedeni ile olumsuz bir olay olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bir

katılımcı 60 ihtilalini arkasından gelen 61 anayasası nedeni ile 'ilerici bir darbe' olarak tanımlamıştır. Diğer katılımcıların da olayı olumsuz bir şekilde değerlendirmelerine karşın, *darbe* yerine *ihtilal* kelimesini kullanmaya özen göstermeleri, darbe dediklerinde de ihtilal olarak düzeltmiş olmaları dikkat çekicidir. Bu durum, 1960 askeri müdahalesinin tüm olumsuzluklarına karşın, arkasından gelen 61 anayasası nedeni ile özgürlüklerin önünü açan bir olay olarak değerlendirildiğini düşündürmekte, CHP'den ziyade Menderes hükümetine yönelik olarak değerlendirilmesi sebebiyle de askere 80 darbesine oranla daha az öfke içeren bir bakış açısını içerdiği görülmektedir.

> "…61 Anayasası ciddi anlamda özgürlükleri getiren bir anayasaydı. Zaten 27 Mayıs'ı yapan askerdeki kuşak daha demokrat daha özgürlükçü, daha laik, kendini geliştirmeye çalışan bir kuşaktı…"
>
> (K21, 45 yaşında, 11 yıldır CHP üyesi)

Bazı katılımcılar ise 60 ihtilalini CHP'nin iktidar olmasına engel olmuş bir olay olarak değerlendirilmektedirler. Bu katılımcılarda, 60 ihtilali olmayıp bir sonraki seçimler beklenseydi, CHP'nin birinci parti olarak çıkacağı ve ihtilali getiren sorunları ortadan kaldıracağı inancı hakimdir.

> "…60 darbesi olmamış olsa, getirdiği güzel şeyler, iyiliklerin yanı sıra, zaten beklenmiş olsa Cumhuriyet Halk Partisi'ni tek başına iktidara getirmiş olacak, kasıp kavuracak her yeri. Türkiye kurtulacak belki…"
>
> (K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

İsmet İnönü'nün Adnan Menderes ve iktidarına yönelik 'Sizi ben bile kurtaramayacağım' sözü ve idamlarını engellemek için gösterdiği çaba, 1960 ihtilali ile birlikte anılan bir diğer olaydır.

1961 genel seçimleri ise, partinin bu seçimin ardından kurduğu koalisyon hükümeti ile yeniden iktidara gelmesi bakımından olumlu değerlendirilmekte ve bu iktidar dönemi, partinin, 1960 ihtilalinin ardından zarar gören demokrasinin ülkede yeniden tesisini sağladığı şeklinde yorumlanmaktadır.

12 Mart 1971 Muhtırası daha çok demokrasiye zarar vermesi ve ülkenin gelişmesini engellemesi bağlamında değerlendirilmekte ve kimi anlatılarda İ. İnönü'nün, daha ileri bir askeri müdahalenin gerçekleşmesini engellemiş olduğuna değinilmektedir.

> "…Bunlar parlamentoyu feshedeceklerdi. Biraz yemedi tabi… İnönü o zaman tarihi kişilik tabi. 'Cesedimi çiğnersiniz parlamentoyu kapatırsanız.' dedi. Kapatamadılar, bir onu yapamadılar. Ama bunun dışında ne varsa, iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa ait ne varsa, insanımıza yakışan, güzel ne varsa hepsini silip süpürdüler 71 12 Mart'ında…"
>
> (K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

İsmet İnönü dönemine ilişkin sıklıkla bahsedilen olaylardan bir diğeri II. Dünya Savaşı sırasında ülkede hüküm süren kıtlık ve yaşanan sıkıntılardır. Bu döneme ilişkin olumlu anlatılar ülkeyi savaşa sokmaması nedeni ile İnönü'ye yapılan övgüleri içermektedir.

> "…Bizi aç bıraktı diyorlar İsmet İnönü. Ama İsmet İnönü ülkesinin geleceği için savaşa sokmadı. Ama bunu anlatmakta zorlandık…"
>
> (K33, 46 yaşında, 16 yıldır CHP üyesi)

Olumsuz anlatılarda ise kıtlık döneminin zorluklarına değinilmektedir. Bu durumdan İ. İnönü'yü sorumlu tutan yalnızca iki kişidir. Katılımcıların çoğu herhangi bir kişiye eleştiri yöneltmemiş, yoklukları sürecin bir getirisi ve ülke için fedakarlık gerektiren bir durum olarak sunmuşlardır.

> "…İkinci Cihan Savaşı'ndan dolayı ülkede bir kıtlık var. Ama her ne kadar o zamanki cumhurbaşkanı İnönü Türkiye'yi harbe sokmadıysa bile ister istemez, yani zaten yeni kurulmuş bir cumhuriyet, yani genç bir cumhuriyet olduğu için ister istemez o kıtlıktan etkilenilmiş. Yani şeker, gaz, bez karneye tabiymiş…"
>
> (K32, 61 yaşında, 8 yıldır CHP üyesi)

> "…Ülkesini seven insanın bazı zorluklara, bazı olaylara göğüs germesi gerektiği inancındayım. Yani derler ki işte karneye ekmek bağlandı CHP yani İsmet İnönü döneminde. … onun o zaman dünya savaşına girilmemesi için gereklilik olduğunu bilenlerdenim yani. Tabi aynı şekilde benim altı aylık ekmeği karne ile almam gerekirse ben alırım yani. 6 ay değil 6 sene de alırım…"
>
> (K5, 50 yaşında, 3 yıldır CHP üyesi)

'Ortanın Solu' söyleminin ortaya çıkışı, partinin ideolojisinin netleşmesi ve partinin siyasi arenada sol cenapta konumlanması açısından olumlu bir olay olarak değerlendirilmektedir.

> "…Cumhuriyet Halk Partisinin ortanın solu yaklaşımı hem ülkemiz için hem Cumhuriyet Halk Partisi için hem de sosyal demokrat hareket için önemliydi. Yani Cumhuriyet Halk Partisi sosyal demokrasiye sahip çıktı, evrensel sosyal demokrasiye sahip çıktı ve evrensel sosyal demokrasi ilkelerini kendi ilkelerine kattı…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

6. filonun protesto edilmesi ise, Amerikan emperyalizmine karşı verilmiş bir mücadele olarak, daha çok otobiyografik referanslar çerçevesinde aktarılmaktadır.

> "…İzmir'de 6. filoya hayır dediğim zaman ben 18 yaşında, 17 yaşında bir çocuktum. Yani öyle diyorum kendime şimdi. '6. filoya hayır!' lafını şimdiki sağ dediğimiz kesim söylemeye başladı. Ya da işte emperyalizme karşı savaşta o zamanki gençlik bir mücadele veriyordu. Bu mücadeleyi veren gençlik solculukla komünistlikle suçlandı…"
>
> (K5, 50 yaşında, 3 yıldır CHP üyesi)

3.1.2.3. Bülent Ecevit / "Karaoğlan" Dönemi (1972–1980)

Bülent Ecevit'in genel başkanlık dönemine ilişkin olarak en fazla hatırlanan olumlu kolektif bellek olayları 1973-1977 yılları arasında partinin yükselişini içeren 'Karaoğlan' dönemi, Kıbrıs Barış Harekatı, 1977 genel seçimleri, B. Ecevit'in İ. İnönü'yü devirmesi ve B. Ecevit'in toprak reformu konusundaki çalışmalarıdır. Bu olayları kooperatifleşme ve köy-kent projeleri, Aydın Erten'in belediye başkanlığı döneminde sol ideoloji doğrultusunda yaptığı çalışmalar, Deniz Baykal'ın Maliye ve

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlıkları, B. Ecevit ve D. Baykal'ın birlikte hazırladıkları Akgünler Bildirgesi ile 1973 yerel seçimleri izlemektedir.

Bu döneme ait olumsuz kolektif bellek olayları ise başta 12 Eylül 1980 darbesi, sağ-sol çatışmaları ve CHP'nin kapatılması olmak üzere, 11'ler Olayı (Güneş Motel Olayı), MC hükümetleri, 80 darbesi ile diğer partilerin de kapatılması, Ecevit iktidarı döneminde toprak reformunun gerçekleştirilememiş olması ve B. Ecevit'in ülkenin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girmesine engel olması, 24 Ocak kararları, Çorum ve Maraş katliamları, Tariş olayları, B. Ecevit'in İzmir'de suikasta uğraması, 1977 genel seçimlerinde henüz sonuçlar açıklanmadan CHP'nin kazandığını ilan etmesi, 80 sonrasında CHP ve diğer partilerin mal varlığına el konulması ve ASALA terör eylemleridir.

1973 genel seçimi ise sonuçları itibari ile hem olumlu hem de olumsuz biçimde değerlendirilmiştir.

Bülent Ecevit'in genel başkanlık dönemine ait en fazla hatırlanan kolektif bellek olayları Tablo 12a, Tablo 12b ve Tablo 12c'de sunulmuştur.

Tablo 12a: Bülent Ecevit dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları

Bülent Ecevit Dönemi (1972–1980)	
OLUMLU KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
Karaoğlan Dönemi (1973-1977)	23
Kıbrıs Barış Harekatı	18
1977 genel seçimleri (%41,38 oy)	13
Toprak reformu çalışmaları	11
Ecevit'in İnönü'yü devirmesi (14 Mayıs 1972)	11

Tablo 12b: Bülent Ecevit dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları

Bülent Ecevit Dönemi (1972–1980) OLUMSUZ KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	N
12 Eylül 1980 darbesi	42
CHP'nin kapatılması	29
Sağ sol çatışmaları	15
11'ler olayı	9

Tablo 12c: Bülent Ecevit dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları

Bülent Ecevit Dönemi (1972–1980) OLUMLU VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRMELER İÇEREN KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	Olumlu N	Olumsuz N
1973 genel seçimleri (%33,30)	7	4

B. Ecevit'in genel başkanlığa gelişini "İnönü'yü devirmesi" olarak nitelendiren partililer, bu olayın parti içi demokrasinin önemli bir göstergesi olduğuna inanmaktadırlar.

> "…CHP'de İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e genel başkanlığın geçişi önemli bir olaydır mesela. Çok demokratik yolla, partiyi bölmeden genel başkanın değişmesi, İsmet İnönü gibi bir çınarın değişmesi çok hoş bir olaydı. Çok demokratik yollarla genel başkanlık değişmişti. O benim için iyi bir olay. Her yere örnek olması gerekiyor…"
>
> (K3, 44 yaşında, 20 yıldır CHP üyesi)

Çok partili sisteme geçişten sonra iktidarı kaybeden partiye sol görüş ve halkçı bir söylem ile tekrar ivme kazandırması nedeni ile takdir ve hayranlık ile anılan B. Ecevit'in genel başkanlık dönemi, bir "Karaoğlan" efsanesi çerçevesinde aktarılmakta ve sıklıkla otobiyografik referanslara yer verilmektedir.

"…Ecevit'in bir umut olup, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir umut olup halk tabanında yer etmesi, solun çekim merkezi olması…"

(K39, 42 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

"…76–77 dönemleri bizim işte dağlara taşlara çocuktuk daha o zaman hiç unutmam "Umudumuz Ecevit" "Kahrolsun Amerikan emperyalizmi", 6. filolar. Yani o dönemler Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerçekten çok örgütlü olduğu dönemlerdi, en parlak dönemleriydi. Ve o dönemde işte iktidara geldiği bir dönemdi…"

(K20, 55 yaşında, 11 yıldır CHP üyesi)

"…CHP dediğin zaman benim aklıma Ecevit geliyor…"

(K47, 60 yaşında, 31 yıldır CHP üyesi)

Çalışma Bakanlığı döneminde grev ve lokavt yasalarını çıkartması, emekten yana duruşu, toprak reformu ve köy-kent projelerini geliştirmesi, 73 ve 77 genel seçimlerinde elde edilen başarılar Karaoğlan ile ilgili olumlu anlatıların içinde yer almaktadır.

"…Ve o Ecevit'in getirdiği ciddi bir ivme oldu partiye. … Köyler kasabalar dediğim gibi her yıl burada tütün mitingleri ve üretici mitingleri yapılırdı. Köylüyle çok yakın temasta. Zaten bu konularda grev lokavt yasalarının çıkışında Ecevit'in Çalışma Bakanlığının büyük etkisi olduğu için geçmiş yıllarda işçi kesiminde de çok sevilen bir lider Ecevit. Köylü kesimiyle de bütünleşince halkla bütünleşiyor. Halk bir tabir yarattı. 'Halkçı Ecevit'. Dağlara taşlara Halkçı Ecevit yazıldı…"

(K23, 60 yaşında, 36 yıldır CHP üyesi)

Ecevit'in mavi gömlek ve köylü kasketi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ideolojisinin sol doğrultusunda netleşmesinin, halktan ve emekten yana oluşun temsili olarak algılanır görünmektedir.

"…Maden işçileri bizim kendimizi bildiğimiz dönemlerde, 74'lerde, 75'lerde, mavi gömlek giyerdi hepsi, farklı bir gömlek giymezdi yani. Bu Ecevit'in, Cumhuriyet Halk Partisi'nin simgesiydi. Ama işçi sınıfına sahip çıkılan bir dönemdi…"

(K30, 38 yaşında, 12 yıldır CHP üyesi)

Bülent Ecevit, İnönü'nün ortaya attığı 'ortanın solu' açılımını cisimlendiren kişi olarak değerlendirilmektedir. Bülent Ecevit'in toprak reformu konusunda yaptığı çalışmalar, 'Toprak işleyenin, su kullananın.' gibi söylemleri pek çok katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

> "…CHP'nin içinde de sosyal demokrasiyi yeniden tanımlama.. Sosyal demokrat, ama nasıl bir parti? O zaman da işte şey geliyor, ortanın solu. Bülent Ecevit'in 'Su kullananın, toprak işleyenin.' söylemleri, daha halkçı söylemleri görüyoruz…"
>
> (K21, 45 yaşında, 11 yıldır CHP üyesi)

Ancak bazı katılımcılar, Bülent Ecevit'i bu söylemleri, partinin elde edebileceği büyük bir başarı olabilecekken, eyleme dönüştürememiş olmakla ve toprak reformu yasasını uygulamaya geçirememekle eleştirmektedirler.

> "…Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki o derebeylik, o ağalık sistemini bana göre Cumhuriyet Halk Partisi zamanında çökertebilirdi. Eğer Bülent Ecevit o cesareti gösterip toprak reformunu yapabilmiş olsa idi…"
>
> (K16, 59 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

1973 genel seçimlerinde elde edilen yüksek oy oranının ardından partinin Milli Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon kurmuş olması, partinin tekrar iktidara gelmesi açısından olumlu değerlendirilmekle birlikte, bugünün laiklik ile ilgili mevcut tartışmaları doğrultusunda, MSP'nin 'dinci' bir parti olarak görülmesi nedeni ile bu koalisyon partililerde rahatsızlık yaratmaktadır.

1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı B. Ecevit döneminin önemli başarılarından biri ve partinin diğer partilerden farkını ortaya koyan bir olay olarak addedilmektedir. Partililer bu olayı oldukça coşkulu bir şekilde ve gururla aktarmaktadırlar.

> "…Kıbrıs hadisesinde yani genel başkanın CHP'li olması ya da başbakanın CHP'li olması bu hadisenin mihenk taşıdır. Başka bir siyasal parti olsaydı Kıbrıs hadisesinde Kıbrıs Barış Harekatı yapılır mıydı bilemiyorum…"
>
> (K11, 46 yaşında, 24 yıldır CHP üyesi)

> "…(Kıbrıs Barış Harekatı) hafızalara kazındı ve Türkiye'nin onuru oldu, Türklüğümüzü Çanakkale'den sonra ikinci kez orada ispatladık…"
>
> (K47, 60 yaşında, 31 yıldır CHP üyesi)

B. Ecevit'in 1977 seçimlerinin ardından iktidar olabilmek amacı ile Adalet Partisi'nden istifa eden 11 milletvekilini tranfer etmesi ve bakanlıklar vermesi ile gerçekleşen 11'ler Olayı ya da Güneş Motel Olayı olarak anılan olay, söz konusu kişilerin çeşitli yolsuzluklara bulaşması ve bazılarının hüküm giymesi nedeni ile parti için utanç verici bir olay olarak nitelendirilmekte ve B. Ecevit'e yönelik bir öfke ile aktarılmaktadır.

> "…(B. Ecevit) Yaşamının en büyük yanlışını yaptı ve partiye en büyük zararlardan birini verdi. 11 tane milletvekili kiraladı kabine kurmak için. Evet, ve o 11 tane milletvekilinin yanılmıyorsam tamamı mahkemelik oldu ve tahmin ediyorum yine büyük bir çoğunluğu da hüküm giydi. Tabi bunlar partiye verilen zararlardı. Yani mutlaka başbakan olacağım hırsı ile bir lider ortaya çıkarsa altındakilere de zarar vermiş oluyor. Yani bunun somut örneğini orada gördük…"
>
> (K16, 59 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

11'ler olayının dışında, Bülent Ecevit'in genel başkanlığı dönemine ilişkin anılan olumsuz olaylar, 70'lerin sonlarında gerçekleşen sağ-sol çatışmaları, arkasından gelen 12 Eylül 1980 darbesi, darbeye eşlik eden tutuklama ve yasaklamalar ve özellikle de partinin kapatılması etrafında yoğunlaşmaktadır.

Sağ-sol çatışmalarının yaşandığı ve 12 Eylül 1980 darbesine neden olan bu süreç "Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kanlı çatışmaları, en karanlık dönemi"[2] olarak nitelendirilmektedir. Bu çatışmaların yaşanmasında, başta Amerika olmak üzere, Türkiye'yi böl-parçala-yönet taktiği ile ele geçirmek ve çağdaşlaşıp güçlenmesini engellemek isteyen dış güçlerin etkili olduğuna değinilmekte ve bu ülkelerin, Türkiye'nin geleceğini düşünen ve daha iyiye ulaşma yolunda fikir üreten sağ ve sol kesimler arasında çatışma yaratmak suretiyle ülkeyi bölmeye çalıştıkları düşünülmektedir.

[2] (K46, 49 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

"…O zaman Amerika işte 80 öncesinde boş durmuyordu. Sağcıyı solcuya, solcuyu sağcıya vurduruyordu. Bir sürü insan orada bir hiç uğruna öldü gitti. Bir hiç uğruna! Kimisi sağcıydı, kimisi solcuydu. İkisi de vatanını düşünen insanlardı., bu vatanın bölünmesi için mücadele eden değil. Bu vatanı daha ileri seviyeye taşımak, daha özgür, demokrat bir ülke olması, çağdaş bir ülke olması uğruna mücadele veren insanlar birbirlerine düşürüldü ve bir sürü insanlar öldü o zaman. Çok ağır oldu bunun bedeli. Hiç unutmam Ankara'da aynı gün aynı silahla bir MHP'li ve bir solcu insan öldürüldü. Aynı silahla, bakın çok enteresandır…Amaç orada ülkeyi birbirine katmaktı…Yani yıllarca oynanmadı mı, Türk'ü Kürt'üne, Alevi'sini Sünni'sine, sağcısını solcusuna öldürtmediler mi bu ülkede?…"

(K19, 45 yaşında, 20 yıldır CHP üyesi)

Sağ-sol çatışmaları ve darbe döneminde yaşanan çatışma, tutuklama ve işkenceler ile ilgili anlatılar daha çok otobiyografik bellek dahilinde aktarılmaktadır.

"…12 Eylül'den 10 gün önce çatışmada vurulmuştum. Sırf solcuyuz diye taradılar, ayağımızdan vurulduk. 10 gündür hastanede yatıyordum. Hastaneden çıktık, sol diye bir şey kalmamış. Parti kapanmış, halkevleri kapanmış… Tabii bu arada askeri cezaevlerini yaşadık. Bedelse bedeli ödedik.… Akşam yürürken gölgemizden ürkerdik her an biriyle karşılaşacağız diye. Polis bizi aldığı zaman bütün aile sabaha kadar karakolun önünden, emniyetin önünden ayrılamazdı… Daha 17-18 yaşındaydım… Askeri cezaevleriyle tanıştık o zaman. Her türlü işkenceyi de yaptılar … İki tane şeyi 26 yıldır kullanamam: birisi saç tarağıdır, biri de bağcıklı ayakkabı. Bende çok kötü anısı var…."

(K39, 42 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Toplumsal gelişmeyi engelleyen, ülkede çağdaşlaşma yolunda atılan adımların ve demokrasinin geriye döndürüldüğü bir dönem olarak tanımlanan ve özellikle sola karşı yapıldığı düşünülen 12 Eylül 1980 "Generaller Darbesi[3]"nin, süreci ve sonuçları itibari ile hem bireysel belleklerde hem de kolektif bellekte derin izleri olduğu, acılar ve öfke duyguları ile birlikte anıldığı görülmektedir. Darbenin en önemli sonucu olarak partinin kapatılması dile getirilmektedir.

[3] (K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

> "…12 Eylül darbesi tabii demokrasinin kesintiye uğraması, askeri cunta tabii ki ülke yönetimini ülke demokrasisini çok çok çok gerilere götürdü. En başında da siyasi partileri kapattı. İşte Cumhuriyet Halk Partisi de Türkiye'nin kapatılan partilerinden bir tanesi oldu…"
>
> (K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

Kolektif bellekte acı verici bir olay olarak yer alan, katılımcıların "Çok onurumuza dokundu."[4] diyerek ifade ettikleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapatılması olayı, solcu olmasına ve devrimci özelliğinin bulunmasına bağlanmakta ve partinin ülkeye yapmış olduğu katkılar nedeni ile bir haksızlık olarak değerlendirilmektedir.

> "…Türkiye'nin kaderinde en önemli olay 12 Eylül olayıdır. Yani, partinin kapatılması, işte Zincirbozan'da tutuklu kalmaları, Atatürk'ün kurduğu partinin yine asker tarafından, faşist fikirler tarafından kapatılması... Tabi bunlar planlı programlı şeylerdi. Yani partimiz solcu, devrimci özelliği olduğu için kapatıldı…"
>
> (K18, 60 yaşında, 4 yıldır CHP üyesi)

12 Eylül darbesi ile ilgili olarak getirilen bir başka yorum, darbenin 'Türk İslam sentezci[5]' bir darbe olduğu ve sonrasında dinci hareketlerin hızlandığı yönündedir.

> "…12 Eylül yönetimi ne yaptı? Kenan Evren'in bizzat kendisi yurtdışındaki bizim dini görevlilerimizin harcamalarının tümünü kime ödetti biliyor musunuz? Rabıta'ya ödettirdi, Suudi Arabistan'a. Karşılığında ne geldi? Şeriat körüklendi Türkiye'de. Meczuplar körüklendi, dinci gericiler körüklendi Türkiye'de. Cumhuriyet düşmanları yetiştirildi…"
>
> (K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

3.1.2.4. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Dönemi (1983–1995)

Katılımcıların Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) arasında keskin ayrımlar yapmadıkları, birini diğerinin yerine kullandıkları görülmüş, bu nedenle bu üç partiye ilişkin olaylar SHP dönemi adı altında incelenmiştir. Partililerin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapalı olduğu 1980-1992

[4] (K5, 50 yaşında, 3 yıldır CHP üyesi)
[5] (K22, 42 yaşında, 7 yıldır CHP üyesi)

arası döneme ilişkin olarak, HP, SODEP ve SHP ile ilgili olaylara atıfta bulundukları ve SHP tarihini Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçmişinin bir parçası olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

SHP dönemine ilişkin olarak en fazla hatırlanan olumlu kolektif bellek olayları 1989 yerel seçimleri ve Halkçı Parti (HP) ile Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP)'nin birleşerek SHP'yi kurmasıdır. Bu olayları Erdal İnönü'nün genel başkan olması ile 1991 ve 1987 genel seçimleri izlemektedir.

Bu döneme ait olumsuz kolektif bellek olayları ise B. Ecevit'in Demokratik Sol Parti (DSP)'yi kurması, D. Baykal-B. Ecevit çatışması, 1980 darbesinin ardından müfredata din derslerinin eklenmesi ve imam hatip okullarının artması, İSKİ Skandalı, SODEP'in 1984 yerel seçimlerine sokulmaması, Turgut Özal döneminde 'dincilik' problemine zemin hazırlanması, Et-Balık-Süt Kurumu'nun kapatılması, emperyalist güçlerin ülkeye girmesi ve Körfez Savaşı sırasında ülkenin ekonomik açıdan zarar görmesidir.

HP, SODEP ve SHP'nin kurulması bu döneme ilişkin en fazla hatırlanan olay olup, hem olumlu hem de olumsuz açıdan değerlendirilmektedir. 1983 genel seçimleri de hem olumlu hem de olumsuz biçimde değerlendirilen bir diğer olaydır.

SHP dönemine ait en fazla hatırlanan kolektif bellek olayları Tablo 13a, Tablo 13b ve Tablo 13c'de sunulmuştur.

Tablo 13a: SHP dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları

SHP Dönemi (1983–1995)	
OLUMLU KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
1989 yerel seçimleri	11
HP ile SODEP'in birleşerek SHP'yi kurması	6

Tablo 13b: SHP dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları

SHP Dönemi (1983–1995) OLUMSUZ KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	N
B. Ecevit'in DSP'yi kurması	5

Tablo 13c: SHP dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları

SHP Dönemi (1983–1995) OLUMLU VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRMELER İÇEREN KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	Olumlu N	Olumsuz N
HP, SODEP ve SHP'nin kurulması	13	18

12 Eylül 1980 darbesinin parti açısından önemli bir sonucu da solun bölünmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Darbe ile birlikte partinin kapatılması nedeni ile önce Halkçı Parti, ardında SODEP kurulmuş, daha sonra bu iki parti birleşerek SHP'yi kurmuşlardır. HP, SODEP ve SHP'nin kurulması, kapanan CHP'nin tabanına sahip çıkması ve onun yerini ikame etmesi bağlamında olumlu değerlendirilmekte, bu noktada da Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir devamı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, farklı partilerin kurulmuş olması solun bölünmesi anlamına geldiği için olumsuz biçimde değerlendirilmektedir. Bülent Ecevit'in de SHP'de yer almak yerine, yeni bir parti (DSP) kurmuş olması solun tekrar bölünmesi olarak değerlendirilmekte ve Ecevit bu noktada partiyi bölen kişi olduğu düşüncesi ile eleştirilmektedir. HP ile SODEP'in birleşmesi ise soldaki bölünmenin toparlanması açısından olumlu değerlendirilmektedir.

> "…Ecevit'te de bir hata gördük. … kurdurmadı bir parti … Parti kurdurmayınca sol bölünmüş oldu. Bu defa İsmet Paşa'nın oğlu Erdal İnönü ile birlikte bir parti kurmaya başladık. … Ve SODEP'i kurduk. … Paşalar da Halkçı Parti'yi kurdurdular, Necdet Calp vasıtasıyla. Evvela bir orada bölündük. Bizi hadi seçime sokmadılar. Ondan sonra birleştik, SHP oldu adımız. Ondan sonra Ecevit gitti, bir sol parti daha kurdu, şimdiki DSP'yi kurdu. Bir daha böldü bizi. Bu bölüntü CHP'nin veya sosyal demokratların iktidar olmasını engelledi. En büyük olaylardan birisi bu. Bu da Ecevit'in kötülüğüdür yani…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

1989 yerel seçimleri ise alınan yüksek oy oranı ve pek çok ilin belediye başkanlıklarının ele geçirilmesi nedeni ile bir zafer ve 80 darbesinin ardından solun tekrar yükselmesi olarak değerlendirilmektedir.

> "…12 Eylül sonrası 89 seçimleri çok en parlak dönemlerimizden bir tanesiydi ki, çok ciddi, hem kentlerde yerel yönetimlerde çok ciddi kaleler fethettik, kazandık…"
>
> (K11, 46 yaşında, 24 yıldır CHP üyesi)

3.1.2.5. Deniz Baykal / Partinin Yeniden Kuruluş Dönemi (1992–…)

Partinin 1992 yılında kendi adıyla yeniden kurulması ile başlayan bu dönem, 1999-2000'de kısa bir arayı içermekle birlikte Deniz Baykal'ın genel başkanlığı sürecini kapsamaktadır.

Bu döneme ilişkin hatırlanan olumlu kolektif bellek olaylarının başında partinin tekrar açılması gelmektedir. Diğer olumlu kolektif bellek olayları D. Baykal'ın genel başkan olmasını, partinin yeniden kuruluşu sürecinde "Kırmızı plakalarınızı bırakın, gelin." demesini, 1999'daki istifasının ardından 2000'de tekrar genel başkan olmasını, Altan Öymen'in genel başkan olmasını, Yüksel Çakmur'un belediye başkanlığı döneminde İzmir'in gelişmesini, 1994 yerel ve 1995 genel seçimlerini içermektedir.

Bu döneme ait en fazla hatırlanan olumsuz kolektif bellek olayları 1999 genel seçimlerinde partinin baraj altında kalarak meclise girememesi ve CHP'nin tek başına iktidara gelememesidir. Diğer olaylar ise, Abdullah Öcalan'ın yakalanması, parti içi başkanlık yarışları, DSP-MHP koalisyonu, Refah-Yol hükümeti, 1999 seçimleri ardından Deniz Baykal'ın istifa etmesi, Sivas Madımak Olayı, Uğur Mumcu'nun ve Ahmet Taner Kışlalı'nın öldürülmesi, B. Özfatura'nın Y. Çakmur'u yenerek belediye başkanı olması, Sümerbank'ın kapatılması, 1995 seçimlerinde Tansu Çiller'in anahtar vaatleri, 28 Şubat kararları, 2001 ekonomik krizi ve 2004 yerel seçimleridir.

CHP'nin verdiği gensoru önergesi ile ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümetinin düşmesine neden olması, CHP-SHP birleşmesi, 2002 genel seçimleri ve Kemal

Derviş'in CHP'ye geçmesi hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilen kolektif bellek olaylarıdır.

Deniz Baykal dönemine ait en fazla hatırlanan kolektif bellek olayları Tablo 14a, Tablo 14b ve Tablo 14c'de sunulmuştur.

Tablo 14a: Deniz Baykal dönemine ait olumlu kolektif bellek olayları

Deniz Baykal Dönemi (1992–…)	
OLUMLU KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
CHP'nin tekrar açılması	25

Tablo 14b: Deniz Baykal dönemine ait olumsuz kolektif bellek olayları

Deniz Baykal Dönemi (1992–…)	
OLUMSUZ KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**N**
1999 genel seçimlerinde CHP'nin barajı geçememesi	22
CHP'nin tek başına iktidar olamaması	15

Tablo 14c: Deniz Baykal dönemine ait hem olumlu hem olumsuz değerlendirmelerde bulunulan kolektif bellek olayları

Deniz Baykal Dönemi (1992–…)		
OLUMLU VE OLUMSUZ DEĞERLENDİRMELER İÇEREN KOLEKTİF BELLEK OLAYLARI	**Olumlu N**	**Olumsuz N**
CHP'nin ANAP-DSP-DTP koalisyonunu düşürmesi	10	3
CHP-SHP birleşmesi	9	4
2002 genel seçimleri	3	8

Bu döneme ilişkin en fazla telaffuz edilen olay olan partinin yeniden açılması, partililer tarafından bir yuvaya dönüş olarak görülmektedir. Pek çok partili SHP'de iken CHP'nin açılması ile *esas partilerine geri dönüşlerini* aktarmışlardır.

> "…Cumhuriyet Halk Partisi kapatılıp yeniden açıldı. Açıldığı gibi, biz SHP üyesiydik, SHP'den tekrar ayrıldık. Tam da kongresi vardı SHP'nin. Kongreye yakın hemen istifa ettik… 18 kişiydik Gültepe'de. Ayrıldık, oy kullanmadık. Geldik mahalleye, onların işte yönetim ilçe başkanı adayı olan arkadaş peşimizden birilerini gönderdi…Yapmayın etmeyin, gelin kongreyi yaptıktan sonra…Yok, dedik. Partimiz açılmıştır, biz kongre mongre dinlemeyiz… Ben Cumhuriyet Halk Partinin bir üyesiyim. Partim açılmıştır. Kapalıydı. SHP veya SODEP. Ama şimdi Cumhuriyet Halk Partisi var, biz Cumhuriyet Halk Partisi'ndeyiz. Kim ne yaparsa yapsın bizi döndüremez dedim…"
>
> (K44, 52 yaşında, 28 yıldır CHP üyesi)

Deniz Baykal'ın Türk Ticaret Bankası ile ilgili olarak verdiği gensoru önergesi neticesinde ANAP-DSP-DTP koalisyonunun düşmesi, partinin yolsuzluklarla mücadele anlamında bir başarısı olarak değerlendirilmekle birlikte, bazı katılımcılar bu konunun halka yeterince anlatılamadığı yönünde kanaat bildirmişlerdir. Bu olayın arkasından gelen 1999 genel seçimlerinde partinin barajı geçemeyerek meclis dışında kalması, parti tarafından son derece üzücü ve haksızlığa uğradıkları bir olay olarak değerlendirilmekte ve yolsuzlukları ortaya çıkarmaları nedeni ile halkın kendilerini cezalandırması olarak yorumlanmaktadır.

> "…Bizi cezalandırdılar 1999'da, barajın altında bıraktılar. Ama genel başkanın ne kadar haklı olduğu, o gün söyledi, kızdı insanlar, oy vermedi, ama bugün borçlarımızın ne anlama geldiğini, nereye yükseldiğini, bu paraların nereye gittiğini hepimiz biliyoruz … Hakikaten zor, kötü bir durum. Çünkü … biz cumhuriyeti kuran bir parti olarak barajın altında kalmayı hiçbir zaman için hak ettiğimize inanmıyorum…"
>
> (K33, 46 yaşında, 16 yıldır CHP üyesi)

CHP-SHP birleşmesi genel olarak solun bütünleşmesi bağlamında değerlendirilmekte, bu nedenle olumlu yönde atıfta bulunulmaktadır. Ancak bazı katılımcılar SHP'den geçen 15 milletvekilinin Kürtçe yemin etmiş olması ve şu anki SHP'nin CHP'yi sağın sol tarafında tanımlaması nedeni ile bu birleşmeden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir.

2002 genel seçimleri ise, AK Parti'nin birinci parti çıkarak iktidar olması nedeni ile olumsuz yönde değerlendirilmekte, bununla birlikte 1999 seçimleri ardından partinin

tekrar meclise girmesi ve AK Parti'nin karşısında etkin bir muhalefet yaparak ülke için tehdit oluşturan unsurların önünde engel teşkil etmesi bağlamında olumlu değerlendirmeler içermektedir.

> "…Cumhuriyet Halk Partisi, az önce söylediğim ilkeler doğrultusunda daima ülkeye sahip çıkmıştır, sahip çıkmaya da devam ediyor.… Ülkeyi felakete sürükleme konusunda, kendi düşüncesine çekme konusunda çok kararlı olan bir iktidara karşı dimdik ayakta duruyor, vatandaşını uyarıyor ve toplumsal muhalefet görevini de görüyor. Bu çok önemli. Bunu da gayet başarılı bir şekilde yapıyor…"
>
> (K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

3.1.2.6. Atıfta Bulunulan Güncel Olaylar

Katılımcıların atıfta bulundukları güncel olaylar, esas itibari ile Deniz Baykal döneminin içinde yer alan, ancak görüşmenin yapıldığı süre zarfında yakın geçmişe gönderme yapan olayları kapsamaktadır. Bu olayların başında rejim/irtica tehdidi, gençlerin siyasete ilgisizliği ve 1 Mart tezkeresi gelmektedir. En sık atıfta bulunulan güncel olaylar Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Atıfta bulunulan güncel olaylar

ATIFTA BULUNULAN GÜNCEL OLAYLAR	N
Rejim tehdidi, irtica tehdidi	16
Gençliğin siyasete ilgisizliği	15
1 Mart tezkeresi	14
PKK terörü	8
Ülkedeki ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve yoksulluk	8
Ülkede köşedönmecilik ve yolsuzluklar	7
M. Sarıgül'ün genel başkan adaylığı ve parti içindeki muhalefeti	7
Dış borçlar	6
Ülkede eğitim düzeyinin düşüklüğü ve Televole kültürü	6
Seçimlerde oy kullanılmaması, insanların duyarsızlığı	5

Bunların dışında atıfta bulunulanlar olaylar, özelleştirmeler, son il başkanlığı seçimleri, Lübnan'a asker gönderme tartışmaları, M. Ağar'ın "Ovada siyaset yapalım." sözü, Danıştay saldırısı, Avrupa birliğine uyum çalışmaları ve Avrupa Birliği'ne alınmama, Irak'ta yaşananlar, ABD'nin İran'a saldırma ihtimali, iç göç ile yaşanan sorunlar, medya ve halkın Baykal'a yönelik eleştirileri ve medyanın diğer partilerin tarafında olması, Annan Planı/Kıbrıs sorunu, eğitim sistemindeki sorunlar, devlet memurlarının siyaset yapamaması, beyin göçü, cumhurbaşkanlığı seçimleri, demiryoluna yatırım yapılmaması, hızlı tren kazası, Ermeni soykırımı tartışmaları ve milletvekillerinin çalışmamasıdır.

3.1.3. PARLAK DÖNEMLER

Görüşme sırasında katılımcılara partinin en parlak dönemi olarak nitelendirebilecekleri dönemlerin neler olduğu sorulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16: Partinin parlak dönemleri

PARTİNİN PARLAK DÖNEMLERİ	N
Ecevit dönemi	29
Cumhuriyetin ve partinin kuruluş dönemi/Atatürk dönemi	27
İsmet İnönü dönemi	7
1989 yerel seçimleri	6
Mevcut dönem	4
Parlak dönemi yok	3
Yanıtsız	3

29 katılımcı Bülent Ecevit'in genel başkanlık yaptığı, partinin önemli başarılar kaydettiği 1973 ve 1977 genel seçimlerini kapsayan, sol ve sosyal demokrasi ideolojisinin yükseldiği *Karaoğlan dönemi* olarak adlandırdıkları dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin en parlak dönemi olarak tanımlamıştır.

27 katılımcı ise kuruluş yıllarını partinin en parlak dönemi olarak nitelendirmiştir. Bu dönem, partinin kuruluşunun yanı sıra, cumhuriyetin kurulmasını ve devrimlerin gerçekleşmesini de kapsaması sebebiyle kendininkinden başka ve daha yüksek bir başlangıca tekabül ediyor görülmekte ve bu nedenle ifadelerde kutsallaştırılmış bir şekilde aktarılmaktadır.

Mevcut dönemin, bir başka deyişle Deniz Baykal döneminin başarılı olduğuna ilişkin yapılan vurgular ise bir yandan partinin mevcut iktidar karşısında Atatürk ilke ve devrimlerine sahip çıkışına, bir yandan da gelecek seçimlerde iktidara gelme umutlarına ilişkin ifadeleri içermektedir.

İsmet İnönü dönemi, ülkenin II. Dünya Savaşı'na sokulmaması ve o dönemde ülke ekonomisinin iyi bir biçimde yönetildiği düşüncesi ile parlak bir dönem olarak değerlendirilmektedir.

1989 yerel seçimlerinde SHP'nin elde etmiş olduğu başarı CHP'nin kendi başarısı olarak değerlendirilmekte ve partinin parlak dönemlerine dahil edilmektedir.

3 katılımcı ise partinin herhangi bir parlak döneminin olmadığını ifade etmiş, 3 kişi de bu konuda fikir beyan etmemiştir.

3.1.4. OTOBİYOGRAFİK REFERANSLAR

Katılımcıların görüşme sırasında kolektif bellek olaylarını anarken sıklıkla otobiyografik belleklerine referansta bulundukları gözlenmiş, bu referanslara daha çok hangi konular etrafında başvurulduğu incelenmiştir. Görülen odur ki, katılımcıların parti içindeki hareketleri ve bireysel olarak yaptıkları çalışmalar ile sağ-sol çatışmaları ve 12 Eylül 1980 darbesi dönemine ilişkin kişisel deneyimleri en önemli otobiyografik referans noktalarını oluşturmaktadır. Sonuçlar Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17: Katılımcıların otobiyografik referans noktaları

OTOBİYOGRAFİK REFERANS NOKTALARI	N
Sağ-Sol çatışmaları, devrimci gençlik hareketleri	11
Katılımcının parti içi konum değişiklikleri ve adaylıkları	9
Katılımcının CHP için yaptığı çalışmalar ve fedakarlıklar	9
12 Eylül 80 darbesi	8
Katılımcının partinin seçim hazırlıklarında yaptığı çalışmalar	8
Parti içi kurultay ve kongreler	8
Karaoğlan dönemi	7
Kendi aidiyetinin köklülüğünü vurgulama	7
Mitingler	6
Katılımcının SODEP/SHP geçmişi	4
Katılımcının Aydın Erten ile birlikte yaptığı çalışmalar	3
Parti liderleri ile tanışma ve konuşma	3
Ecevit'in İnönü'yü devirmesi	2
II. Dünya Savaşı döneminde yaşanan kıtlıklar	2
Partinin barajın altında kaldığı gün	2
Kıbrıs Barış Harekatı	1
Partinin yeniden açılması çalışmaları	1
27 Mayıs Anayasa Bayramı olarak kutlanması	1

3.1.5. AMBLEM VE SEMBOLLER

Katılımcıların anlatılarında çeşitli amblem ve sembollerin de geçtiği, bunların içinde özellikle **Altı Ok**'a ve ayrıca şu öğelere yer verildiği görülmüştür: CHP bayrağı, Misak-ı Milli, TBMM, Anıtkabir, İzmir, Karantina, Kantar Karakolu, mavi gömlek ve Nutuk.

3.1.6. KOLEKTİF BELLEK TAŞIYICILARI

Katılımcılara, parti için özel anlam ifade eden mekan ve anıtlar ile parti tarafından kutlanan veya anılan özel günlerin neler olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlar aşağıda değerlendirilmiştir.

3.1.6.1. Ortak Bellek Mekanları ve Anıtlar

Katılımcılar tarafından en sık ifade edilen ve parti için en fazla anlam taşıdığı düşünülen ortak bellek mekanı Anıtkabir'dir. Anıtkabir'i izleyen bellek mekanları, tüm Atatürk heykel ve büstleri, Atatürk ismini taşıyan ve Atatürk ile ilgili olan tüm mekanlar, Zübeyde Hanım'ın kabri, İsmet İnönü'nün doğduğu ev ve Hasan Tahsin Anıtı'dır. Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen bellek mekanları Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18: Katılımcılar tarafından en fazla anılan ortak bellek mekanları ve anıtlar

Ortak Bellek Mekanları ve Anıtlar	N
Anıtkabir	23
Atatürk ile ilgili her yer, Atatürk heykelleri, büstleri, meydanları	11
Zübeyde Hanım'ın kabri	10
İ. İnönü'nün doğduğu ev	9
Hasan Tahsin Anıtı	8
Şehitlikler, Çanakkale Şehitliği	6
İnönü'nün kabri	5

Katılımcıların parti için anlam taşıdığını düşündükleri diğer ortak bellek mekan ve anıtları şunlardır: İl ve ilçe başkanlık binaları, genel merkez binası, CHP bayrağının olduğu her yer, Pasaport'taki eski il binası, Zübeyde Hanım Köşkü, Latife Hanım Köşkü, Atatürk Müzesi ve diğer müzeler, Atatürk'ün doğduğu ev, TBMM, eski TBMM binası, Cumhurbaşkanlığı Köşkü, Kurtuluş Savaşı'nın geçtiği her yer, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin yapıldığı yerler, Kubilay Anıtı, eski halkevleri, tüm tarihi mekanlar,

İzmir, Cumhuriyet Meydanı, Uğur Mumcu Kültür Merkezi, Yerel Yönetimler Anıtı, Asansör ve Saat Kulesi, Belkahve, Atatürkçü Düşünce Derneği ve diğer sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve esnaf birlikleri, eğitim kurumları ve varoşlardır.

3.1.6.2. Anma ve Kutlama Günleri

Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen kutlama günü hem partinin kuruluşuna hem de İzmir'in kurtuluşuna tekabül eden 9 Eylül'dür. Katılımcıların yanıtlarında en sık yer alan anma ve kutlama günleri Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19: Katılımcılar tarafından en fazla dile getirilen anma ve kutlama günleri

Anma ve Kutlama Günleri	**N**
9 Eylül-Partinin kuruluşu ve İzmir'in kurtuluşu	40
29 Ekim-Cumhuriyetin ilanı/Cumhuriyet Bayramı	26
23 Nisan-TBMM'nin kuruluşu/Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	17
Tüm milli bayramlar, ulusal günler	14
24 Ocak-Uğur Mumcu'nun ölüm yıldönümü	13
1 Mayıs-İşçi Bayramı	11
10 Kasım-Atatürk'ün ölüm yıldönümü	11
30 Ağustos-Büyük Taarruz Zaferi/Zafer Bayramı	9
25 Aralık-İ.İnönü'nün ölüm yıldönümü	8
19 Mayıs-Atatürk'ün Samsun'a çıkışı/Gençlik ve Spor Bayramı	6
1 Eylül-Dünya Barış Günü	6
Ahmet Taner Kışlalı'nın ölüm yıldönümü	5
Hasan Tahsin'i anma günü-ilk kurşunu attığı gün	5
Aydın Erten'in ölüm yıldönümü	5
8 Mart-Dünya Kadınlar Günü	5
24 Kasım-Öğretmenler Günü	5

Parti tarafından kutlanıldığı ya da anıldığı ifade edilen diğer önemli günler ise şunlardır: 5 Aralık-Kadına seçme ve seçilme hakkı verilmesi, Atatürk ile ilgili tüm anma günleri, Atatürk devrimleri günleri, demokrasi ve devrim şehitlerini anma günleri (Deniz Gezmiş, Bahriye Üçok, Çetin Emeç, Atilla İlhan, Mahir-Hüseyin-Ulaş, Can Yücel, Aziz Nesin), Kubilay'ı anma günü, Lozan Antlaşması'nın imzalanması, Köy enstitülerinin kuruluşu, Zübeyde Hanımın ölüm yıldönümü, İsmail Hakkı Tonguç'u anma, Nazım Hikmet'i anma, Aşık Veysel'i anma, Aydın Güven Gürkan'ı anma, Ahmet Priştina'yı anma, İ. İnönü'nün doğum yıldönümü, I. İnönü zaferi, Kıbrıs Barış Harekatı'nın yıldönümü, İnsan Hakları Günü, 5 Ekim-Dünya öğretmenler günü, anneler günü, babalar günü, sevgililer günü, Kızılay haftası, dini bayramlar, ilçe başkanlıklarının açıldığı günler, şehirlerin kurtuluş günleri, yerel şenlik ve festivaller, DİSK'in kuruluşu ve demokratik gelişmelerle ilgili günler.

3.1.7. YÜCELTİLEN ETİK DEĞERLER VE İDEOLOJİLER

Görüşmeler sırasında katılımcıların birtakım ideoloji ve değerleri bir ideal ya da olması gereken olarak sunarak yücelttikleri görülmüştür. Bunların başında Atatürkçülük/Atatürk ilkeleri, demokrasi ve sol/sosyal demokrasi ideolojisi gelmekte, bunları laiklik ve çağdaşlık izlemektedir. Katılımcılar tarafından yüceltilen bir şekilde aktarılan değer ve ideolojiler Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20: Yüceltilen etik değerler ve ideolojiler

Yüceltilen Etik Değerler ve İdeolojiler	**N**
Atatürkçülük/Atatürk ilkeleri	18
Demokrasi	18
Sol / Sosyal demokrasi	17
Laiklik	14
Çağdaşlık	13
Cumhuriyetçilik	8
Parti disiplini	8

Hukuk devleti	7
Ulus milliyetçiliği	7
Halkçılık	6
Barış	6
Ülkenin birlik ve bütünlüğü	6
Ülkenin bağımsızlığı	5
Ülke sorunlarına duyarlılık	5
İnsan haklarına saygı	5
Kadın-erkek eşitliği	5
Devrimcilik	5

3.1.8. "BİZ" KİMLİĞİNİ İFADE ETMEK İÇİN KULLANILAN SPESİFİK KATEGORİLER VE PROTOTİPİK ÖĞELER

Katılımcıların *Cumhuriyet Halk Partisi*'ni ve *Cumhuriyet Halk Partili olma*yı tanımlarken kullandıkları prototipik öğeler, partinin geçmişine yapılan atıflar, partinin sahip olduğu ideoloji ve dünya görüşüne ilişkin tanımlamalar, partiye yüklenen misyonlar ve parti ve partililerin sahip olduğu belirtilen özelliklere yapılan göndermeler doğrultusunda belirli kategoriler altında kümelenmektedir. Partililerin "biz" kimliğini ifade etmek ve kendilerini 'öteki'lerden ayırmak için kullandıkları bu kategoriler içerdikleri öğeler ile birlikte Tablo 21a, 21b, 21c ve 21d'de sunulmuştur.

Tablo 21a: Tarihsel referans içeren öğeler

TARİHSEL REFERANS	**N**
Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrimlerin uygulayıcısı olma	27
Atatürk'ün kurduğu parti / Atatürk'ün partisi olma	23
İlk kurulan parti olma	13

Tablo 21b: Partinin ideolojisine/dünya görüşüne ilişkin öğeler

İDEOLOJİ/DÜNYA GÖRÜŞÜ	N
Solcu/Sosyal demokrat bir parti olma	33
Atatürkçü ve Atatürk ilkelerine bağlı olma	28
Demokratik olma	26
Laik sistemden yana olma	20
Çağdaş ve aydın olma	14
Hümanist olma	11
Devrimci olma	10
Milliyetçi olma	6
Eşitlikçi olma	6
Antiemperyalist olma	5
Özgürlükçü olma	5
Cumhuriyetçi olma	4
Ülkesini sevme	3
Yenilikçi ve esnek olma	3
Tarihine ve geleneklerine sahip çıkma	2
Çağa ayak uydurabilme	2

Tablo 21c: Partiye yüklenen misyonlara ilişkin öğeler

MİSYON	N
Cumhuriyetin temel ilke ve değerlerinin koruyucusu olma	34
Ülke için çalışma ve ülkeye karşı sorumluluk hissetme	12
Doğru ve geçerli politikalar üretme	5
Ülke için önemli çalışmalarda bulunmuş olma	5
Kültüre önem verme	1

Tablo 21d: Parti ve partililerin karakteristiklerine ilişkin öğeler

PARTİ KAR AKTERİSTİĞİ	N
Farklı kesimleri barındıran ve temsil eden zengin bir yapıda olma	8
Kültürlü, saygın ve seçkin insanlar olma	6
Süreklilik gösteren bir parti olma	6
Çalışkan ve üretken olma	4
Maddi menfaatleri geri planda tutma	3
Parti disiplini	3
Gönüllülük	2
Ülke gerçeklerini görme	2
İktidar konusunda hırslı olmama	2
Sabit, kemikleşmiş bir tabana sahip olma	2

Duygusal olma, örgüt partisi, iyi bir muhalefet partisi ve idealler partisi olma, siyasi geleneği oturmuş olma ve STK'lara, demokratik kitle örgütlerine sahip çıkma partiye ilişkin dile getirilen diğer karakteristiklerdir.

3.1.9. KENDİ AİDİYETİNİN KÖKLÜLÜĞÜNÜ VURGULAMA

Ailenin önceki kuşaklarının partideki geçmişi ile kök salmışlığına ve aile mirasını sürdürme duygusuna vurgu yapmış olan katılımcı sayısı 9'dur.

> "…Aileden gelen bir geçmiş var. İsmet İnönü faktörü. Çünkü biz Kafkasya kökenliyiz. Ahiska Türklerindeniz. … Birçok aile Ahiska Türkü Stalin'in zulmünden kaçarak Ağrı civarına yerleşmişler. Ben orada doğmuşum. Babam da Türkistan doğumlu. Babamın memuriyetiyle İzmir'e gelmişiz. O zamandan beri yani. Atatürk tarafından iskan edilmişler 1930 başlarında falan... İsmet İnönü, derken babamın Ulus gazetesinde görevli olarak çalışması… Ecevit ile falan da geçmişleri olmuş. Yani Cumhuriyet Halk Partisi kökenli bir aileden geliyorum…"
>
> (K37, 45 yaşında, 30 yıldır CHP üyesi)

3.1.10. PARTİNİN KÖKLÜLÜĞÜNÜ VE BÜYÜKLÜĞÜ VURGULAMA

21 katılımcı partinin köklü ve bu nedenle de büyük bir parti olduğuna değinmiştir. Bu köklülük, esas olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçmişinin, Türkiye'de cumhuriyet tarihi ile eş olması bağlamında değerlendirilmektedir.

> "CHP'nin tarihi, zaten kurulduğu, kurulumu zaten bir tarihin başlangıcı yani. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi onunla beraber başlıyor, partiyle başlıyor. … Tarihi de bununla anıyoruz, bununla hatırlıyoruz…"
>
> (K18, 60 yaşında, 4 yıldır CHP üyesi)

> "…Cumhuriyet Halk Partisi bu ülkenin hamurunda vardır, taşında toprağında vardır…"
>
> (K36, 56 yaşında, 13 yıldır CHP üyesi)

Partinin köklülüğüne yapılan bu vurgu, aynı zamanda, geçmişten bugüne gelen, yerleşik ve tutarlı bir siyasi geleneğin bulunmasına, bu nedenle 'derleme-toplama' bir parti olmayıp, nitelikleri sabit ve belirgin, genellikle de nesilden nesile geçen bir üye ve seçmen tabanına sahip olmasına ilişkin göndermeleri de içermektedir.

> "…CHP'deki kesim genellikle Türkiye'de asla değişmiyor. Yani atası CHP'li olan bir insan böyle gönülden bağlıysa, onun çoluğu, çocuğu, torunu, ne bileyim yani geleceği aynı devam ettiğine inanıyorum ben. Zaten doğruyu görmüş oluyor …"
>
> (K5, 50 yaşında, 3 yıldır CHP üyesi)

Bu köklülük vasıtası ile partinin vurgulanan bir başka özelliği 'ana parti' olmasıdır. 8 katılımcı, ilk kurulan parti olması dolayısı ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'nin ana/temel partisi olduğunu, diğer partilerin CHP'den doğmuş olduklarını, bu nedenle de tüm bu partilerin aslında CHP'li olduğunu ya da CHP'nin yan kolları olarak değerlendirilebileceğini ifade etmişlerdir.

> "…diğer partiler tamamen CHP'nin yan kolları gibi; Demokrat parti dahil, diğer partiler dahil. Bu ülkenin ilk partisi, ilk demokrat partisi, ilk halkçı parti, ilk sosyal parti, sosyal demokrasi olan bir parti…"
>
> (K18, 60 yaşında, 4 yıldır CHP üyesi)

"…MHP'lisi de bugün Cumhuriyet Halk Partili. Şu dünyaya gelen herkes Cumhuriyet Halk Partili. Başka bir parti yoktu ya…"

(K41, 53 yaşında, 36 yıldır CHP üyesi)

3.1.11. BAĞLAYICI UNSUR

Katılımcılara, parti üyelerini birbirine bağlayan ve birliktelik duygusunu sağlayan en önemli unsurun ne olduğu sorulmuştur. Alınan yanıtların başında, Atatürk ilke ve inkılaplarına, özellikle de cumhuriyete ve laikliğe sahip çıkmak gelmektedir. Onu sol/sosyal demokratik düşünce ve ideoloji birliği izlemektedir. Katılımcıların konu ile ilgili verdikleri yanıtlar Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22: Parti üyelerini birbirine bağlayan unsurlar

Bağlayıcı Unsur	**N**
İdeolojik birliktelik/düşünce birliği	9
Sosyal demokrasi/sol düşünce	9
Atatürk ilke ve inkılaplarına sahip çıkmak	24
Ülkeye en iyi hizmeti CHP'nin sağlayacağı inancı	2
Parti içi sevgi, saygı ve demokrasi	2
Menfaat ilişkileri	2
Bağlar güçlü değil	2
Sosyal dayanışma	1
Çağdaş ve düşünceli insanlardan oluşma	1
Yanıtsız	3

3.1.12. KARŞI ÇIKILAN ETİK DEĞERLER VE IDEOLOJİLER

Katılımcıların anlatılarında olumsuz değerlendirilen, partinin karşı çıktığı ya da karşı çıkması gerektiği savunulan etik değer ve ideolojiler Tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 23: Karşı çıkılan etik değerler ve ideolojiler

Karşı Çıkılan Etik Değerler ve İdeolojiler	N
Emperyalizm	13
Kişisel çıkar için siyaset yapma	11
Feodalizm	6
Siyasi ego	5
Köşedönmecilik, üçkâğıtçılık	4

Bunların dışında, sık parti değiştirme, yaşı ilerleyen siyasetçilerin siyasetten çekilmemesi, yobazlık, çok eşlilik, cehalet, ülke sorunlarına ilgisizlik, takım tutar gibi parti tutmak, yakınını işe yerleştirmek, toplumun nabzına göre politika üretmek, askeri müdahale ve bireyselcilik de katılımcılar tarafından karşısında durulan etik değerlerdir.

3.1.13. ÖTEKİLEŞTİRİLENLER

Katılımcılar anlatılarında, bazı grupları partinin dışına ve karşısına yerleştirmiş ve bu gruplar ile ilişkilerini genellikle bir mücadele anlatısı içinde aktarmışlardır. Partinin 'öteki' olarak konumlandırdığı bu gruplar Tablo 23'te sunulmuştur.

Tablo 24: Ötekileştirilenler

Ötekileştirilenler	N
'Dinci'ler	33
Sağ partiler	12
'Kafatasçı' milliyetçiliği benimseyen partiler	8
Yolsuzluk yapanlar	8
Emperyalist güçler ile işbirliği yapanlar (ülke içinde)	5
Emperyalist güçler (ülke dışında)	3
Milliyetçi özellikleri ağır basan partiler	1

Tablo 24'te görüldüğü gibi, partinin 'öteki' olarak gördüklerinin başında, katılımcıların 'dinci' olarak adlandırdıkları kesim gelmektedir. Bu kesim aynı zamanda aydınlanma karşıtları, cumhuriyet düşmanları, gericiler, çarşaflılar, sarıklılar, sıkma başlılar, örümcek tipli insanlar, din istismarı yapanlar, rejimi tehdit edenler, irticacılar, şeriat yanlıları, karşıdevrimciler, Atatürk ilkelerine karşı olanlar ve laiklik karşıtları olarak da nitelendirilmektedir.

3.1.14. ELEŞTİRİLENLER

Katılımcılar anlatılarında parti içinden bazı kişileri de birtakım eleştiriler ile birlikte anmışlardır. Eleştiri yöneltilen bu şahıslar, eleştirilme nedenleri ile birlikte Tablo 25'te sunulmuştur.

Tablo 25: Eleştirilenler

Eleştirilenler	**Eleştirilme Nedeni**	**N**
Bülent Ecevit	Partiden ayrılarak DSP'yi kurması ve solun bölünmesine neden olması, 11'ler olayı, 12 Eylül darbesini yaratanlar ile koalisyon kurması, Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra seçime gitmede acele etmesi, parti yönetiminde demokratik olmayan bir tutum izlemesi	10
İsmet İnönü	Çok partili sisteme erken geçmesi, II. Dünya Savaşı döneminde aşırı önlemler alması nedeni ile yoklukların yaşanması	5
Deniz Baykal	Parti tabanına inememesi, iktidar için yeterli mücadele vermemesi ve çaresiz bir lider olması, halka kendini anlatamaması	3
Mustafa Sarıgül	Amerika'nın güdümü ile parti aleyhine çalışmalarda bulunması, uygun olmayan bir muhalefet yapması	2
Murat Karayalçın	Partiden ayrılıp Sosyal Demokrat Halk Partisi'ni kurarak partiyi bölmesi	1
SODEP ve DSP	CHP'nin mirasına oturma çabası içinde olmaları	1
Rahşan Ecevit	Hırslı ve bencil bir karakterde olması, solun bölünmesine neden olması	1

3.1.15. ÖRGÜTSEL/KURUMSAL ÖĞELER İLE YASAMA VE POLİTİKAYA ILİŞKİN ÖGELER

Katılımcılar, görüşmeler sırasında çeşitli siyasi terimler, kurumlar ve kurumsal öğelerden söz etmişlerdir. Bunların başında siyasi partiler gelmektedir. Katılımcıların anlatılarında geçen siyasi parti isimleri Cumhuriyet Halk Fırkası, İttihat ve Terakki Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi (AP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP), Anavatan Partisi (ANAP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Refah Partisi, Saadet Partisi, Milli Selamet Partisi (MSP), HADEP, DEHAP, Türkiye İşçi Partisi (TİP), Büyük Türkiye Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), İşçi Partisi, Baas Partisi'dir.

Katılımcıların sözünü ettikleri diğer kurum ve örgütler ise şunlardır:

- Kuvva-i Milliye,
- TBMM ve bakanlıklar,
- Partilerin gençlik ve kadın kolları,
- Köy enstitüleri ve Halk evleri,
- Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu,
- Türkiye İş Bankası, Sümerbank, Et ve Balık Kurumu,
- Sendikalar, Eğitim-Sen,
- Sivil toplum kuruluşları, Makine Mühendisleri Odası, Atatürkçü Düşünce Derneği, SODEV,
- Demokratik kitle örgütleri, Polder, Polbir,
- Türk Silahlı Kuvvetleri ve Kuvvet Komutanları, Genel Kurmay Başkanlığı,
- Belediye başkanlıkları ve valilik,
- İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi,
- Avrupa Birliği, Avrupa Ekonomik Topluluğu,
- Yahudi lobisi,
- İngiliz Ajanlar Birliği,

- İBDA-C,
- PKK

Emperyalizm, antiemperyalizm, komünizm, sosyalizm, liberalizm, Kemalizm, Turancılık ile 68 ve 78 kuşağı görüşmelerde anılan diğer politik öğelerdir.

3.2. DEĞERLENDİRME

3.2.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KOLEKTİF BELLEĞİ

Bu araştırmada yanıt aranan ilk soru, siyasi bir parti olmasının ötesinde, bir örgüt olarak değerlendirildiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin grup norm ve değerleri ile çerçevelenmiş, üyelerince yüksek oranda paylaşılan bir kolektif belleğe sahip olup olmadığıdır. Araştırma neticesinde elde edilen bulgular, böyle bir kolektif belleğin varlığını destekler niteliktedir. Katılımcılar, Cumhuriyet Halk Partisi ve ülke tarihinde yer alan belirli olaylara daha fazla atıfta bulunmuşlardır. Atatürk dönemine dair ön plana çıkan olaylar Kurtuluş Savaşı, cumhuriyetin kurulması ve Atatürk inkılaplarının gerçekleştirilmesi iken, İsmet İnönü dönemine ilişkin olarak çok partili sisteme geçilmesi, II. Dünya Savaşı döneminde yaşayan sıkıntılar ile 27 Mayıs 1960 ihtilali ve 12 Mart 1971 muhtırasıdır. Bülent Ecevit döneminde, Ecevit'in Karaoğlan'lığı ve 1973 ile 1977 seçimlerinde elde edilen başarıların yanı sıra 1970'lerde yaşanan sağ-sol çatışmaları, arkasından gelen 12 Eylül 1980 darbesi ve partinin kapatılması ile siyasi yaşamına ara verilmesi ön plana çıkmaktadır. Parti tekrar açılana kadar geçen sürede partililerin siyaset yapmasının aracı olarak görülen SHP dönemine ilişkin olarak, 1989 yerel seçimlerinde elde edilen başarı vurgulanmakta, CHP'nin kapanmasının ardından Halkçı Parti, SODEP, SHP ve DSP'nin kurulması ile birlikte solun bölünmesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. 1992 yılında partinin yeniden açılması ile başlayan Deniz Baykal dönemine ait en sık hatırlanan olay partinin ANAP-DSP-DTP koalisyonu döneminde Türk Ticaret Bankası ihalesindeki yolsuzluk ile ilgili olarak verdiği gensoru neticesinde koalisyonun düşmesi ve arkasından gelen 1999 seçimlerinde partinin baraj altında kalması ile meclise girememesidir. Görüldüğü gibi,

katılımcıların görüşmeler sırasında hatırladıkları olaylar, belirli başlıklar altında yoğunlaşmakta, ortak bir anılar bütününe göndermektedir.

3.2.1.1. Şimdici ve Muhafazakar Yaklaşımlar Geriliminde Kolektif Bellek

Katılımcıların kolektif belleği şimdici ve muhafazakar yaklaşım geriliminde değerlendirildiğinde, partililerin anlatımlarında her iki yaklaşımın da işlediğini görmek mümkündür. Partinin bugünkü ihtiyaç ve mücadelelerinin katılımcıların geçmiş olayları değerlendirmelerinde, partinin geçmişinde yer alan gelişmelerin de bugünü ve bugünkü olayları algılamalarında etkili olduğu anlaşılmıştır.

Kolektif belleğe şimdici yaklaşım, Atatürkçülük ve laiklik ile ilgili olayların ön plana çıkarılmasında ve "dinci/gerici" kesimin güçlenmesine yönelik suçlamalarda kendini göstermektedir. Laiklik ve rejim tehdidi konuları, son dönemde CHP'nin gündeminin başında yer almaktadır. Partililerin geçmişten hatırladıkları olaylarda ve bu olayların değerlendirilmesinde, bugünün gelişmelerinden kaynaklı belirgin bir seçicilik olduğu, partililerin bu olayları ülkenin geçmişine bugününün filtresinden bakarak aktardıkları görülmektedir. Bu seçicilikten kaynaklı olarak, katılımcılar, partinin çok partili sisteme geçişten sonraki tarihi sorulmasına karşın Atatürk inkılaplarına ve cumhuriyetin kurulmasına geniş vurgu yapmış ve ülke tarihinin çeşitli dönemlerinde yer alan ve bu inkılapların karşısında olarak nitelendirdikleri olayları ön plana çıkarmışlardır.

Bunlar;

1. Atatürk döneminde hilafetin kaldırılmasına, ezanın ve Kuran'ın Türkçeleştirilmesine ve diğer Atatürk inkılaplarına 'dinci' kesimin yaptığı muhalefetler,
2. Recep Peker'in tekke ve zaviyelerin açılmasına izin vermesi,
3. Demokrat Parti iktidarı döneminde 'dinci' kesime taviz verilmesi ve Adnan Menderes'in "Siz isterseniz hilafeti bile getirebilirsiniz." sözü,

4. Süleyman Demirel döneminde çok sayıda Kuran kursu ve imam hatip okulu açılması ve Demirel'in "En fazla imam hatip okulunu ben açtım." diyerek övünmesi,
5. Turgut Özal'ın tarikatçı olması ve dincilik problemine zemin hazırlaması,
6. Refah-Yol hükümeti ve N. Erbakan'ın tarikat liderlerine iftar yemeği vermesi,
7. 12 Eylül 1980 darbesi ve,
8. AK Parti iktidarı ve mevcut rejim tehdididir.

12 Eylül 1980 darbesinin bazı partililer tarafından Türk İslam sentezci bir darbe olarak anılması dikkat çekicidir. Söz konusu partililer, 12 Eylül darbesinin ülkedeki mevcut "karşı devrim" sürecini hızlandırdığını, şeriatı körüklediğini ifade etmiş; darbe sonrasında imam hatiplerin sayısının artmasını, Kenan Evren'in yurtdışındaki dini görevlilerimizin ücretlerini Suudi Arabistan'a ödetmesini buna dayanak göstermişlerdir. 12 Eylül'ün bu yönünün ön plan çıkarılmasında gündemdeki olayların etkili olduğu, söz konusu gelişmeler olmasaydı ya da farklı gelişmeler olsaydı, bu yönün dışarıda bırakılıp olayın yalnızca sağ-sol çatışmaları ya da gündemdeki diğer olaylar bağlamında değerlendirilmesinin olası olduğu düşünülmektedir.

Kolektif belleğe muhafazakar yaklaşımı da partililerin bugünkü olayları Atatürkçülük ve sol ideoloji penceresinden bakarak değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Partililerin bir yandan bugünün gelişmeleri doğrultusunda Atatürk döneminde yaşananları daha sıklıkla hatırladıkları, öte yandan bugünkü gelişmeleri, hatırladıkları bu olaylardan (kurucularının Atatürk olması, cumhuriyetin kuran ve Atatürk inkılaplarının gerçekleştiren parti olmaları) hareketle değerlendirdikleri, sahip oldukları bu geçmişin bugüne bakma biçimlerini tümüyle şekillendirdiği görülmektedir. Partililer, bu geçmişten hareketle bugünün gelişmelerini (AKP'nin iktidarı ve icraatları) bir tehdit olarak değerlendirip karşı duruş sergilemektedirler. Bunun yanı sıra, AKP iktidarının özelleştirme politikaları ve Amerika ile ilişkileri konusunda yaptıkları eleştirilerde, partinin geçmişte ortanın solu açılımını, sol cenapta verdiği mücadele geçmişini, Ecevit'in Amerika'ya boyun eğmemesi gibi partinin uyguladığı anti-emperyalist politikaları dayanak göstermektedirler.

3.2.1.2. Ortak Anlama ve Anlatma Biçimi Olarak Kolektif Bellek

Katılımcıların hatırladıkları kolektif bellek olaylarının aynı doğrultuda, benzer içerikler ile anlamlandırıldığı ve yorumlandığı anlaşılmıştır. Örneğin katılımcılar 1980 darbesinin sola karşı yapıldığı ya da partinin solcu olduğu için kapatıldığı konusunda hemfikir görünmektedirler. Ancak katılımcıların kimi zaman aynı bir kolektif olayı farklı yönlerden değerlendirdikleri, bir katılımcının olumlu atıfta bulunduğu bir olayı, bir başka katılımcının olumsuz yönüyle ele aldığı görülmüştür. Ancak genellikle bu değerlendirmeler, birbirinin zıttı yönde değildir; yani biri diğerini dışlar görünmemektedir. Örneğin, çok partili sisteme geçişin erken uygulanmış bir karar olarak değerlendirilmesi, partinin bu geçişi sağlamak suretiyle demokratikliğini ortaya koyduğu şeklinde yapılan değerlendirmeyi dışlamamaktadır. Ya da 1973 genel seçimlerinin, elde edilen yüksek oy oranı nedeni ile olumlu değerlendirilmesi, bu seçimin ardından MSP ile koalisyon yapılması nedeni ile olumsuz olarak değerlendirilmesinin karşısında yer almamaktadır. Bu farklı değerlendirmeler daha ziyade birbirlerinin 'ama…'larına tekabül eder görünmektedir. Örneğin bu değerlendirmeleri, 'Çok partili sisteme erken geçtik, ama böyle yaparak ne kadar demokratik olduğumuzu ortaya koyduk.' ya da '1973 seçimlerinde yüksek oy almamız önemli bir başarıydı, ama sonrasında MSP ile koalisyon kurmak partimize yakışmadı." şeklinde formülize etmek mümkün görünmektedir.

Bu ortak anlama ve anlamlandırma biçiminin parti üyelerine aynı zamanda paylaşılan bir söylem biçimi, ortak bir dil temin ettiği anlaşılmıştır. Farklı katılımcıların görüşmeler sırasında birbirine benzer ifadeler kullanmaları ya da olayları benzer örnek ve anekdotlar sunarak aktarmaları bunu örneklemektedir.

> Kolektif Bellek Olayı: II. Dünya savaşı dönemi yokluklar
>
> "…İsmet Paşa o zaman söylemişti. İşte Manisa'ya geldiğinde sanıyorum, mitingde biri bağırmış, vatandaş, 'Paşam açız' diye, 'Aç bıraktın bizi'. Hatta bunu espri yaparlar, derler ki işte 'Erdal İnönü'yü gördük, paşaya artık kızmaktan vazgeçtik. Adam çocuğunu bile aç bırakmış. Bu kadar zayıf Erdal İnönü.' falan bunu espriye döndürdüler. 'Paşam bizi aç

bıraktınız.' diye bağırınca İsmet Paşa cevap vermiş 'Aç bıraktım ama babasız bırakmadım.'…"

(K23, 60 yaşında, 36 yıldır CHP üyesi)

Kolektif Bellek Olayı: II. Dünya savaşı dönemi yokluklar

"…İsmet Paşa Afyon'da gezerken fitne verenler çocuğa diyor ki, işte paşaya söyle 'Açız, açız.' diye. Paşanın eteğini, elbisesini çekiyor çocuk, 'Paşam, paşam açız.' diyor. O da kafasını okşuyor, diyor 'Evet açsınız ama', diyor, 'seni en azından yetim bırakmadık.' diyor…"

(K2, 42 yaşında, 18 yıldır CHP üyesi)

3.2.1.3. Kolektif Belleğin İşaretleyicileri: "Lider kimdi?" ve "Ben ne yapıyordum?"

Katılımcılar, CHP'nin kolektif belleğinin kronolojik düzleme yerleştirilmesinde iki temel işaret noktası kullanılmışlardır. Bunlardan biri parti liderleri, diğeri ise otobiyografik bellektir.

Parti liderlerinin/genel başkanlarının birer işaret noktası olarak işlevi, kolektif bellekte yer alan olayları zamansal bir sıra içerisinde kümelemelerinde yatmaktadır. Partinin kolektif belleği, partililerin hafızalarında genel başkan değişimlerine göre bölümlere ayrılmış görünmektedir. Partinin kolektif belleğinin hatırlanışı, önce parti liderinin referans noktası olarak alınması ve ardından söz konusu liderin döneminde gerçekleşen olayların sıralanması şeklinde gerçekleşmektedir. Katılımcılar, partinin kendi icraat ve söylemlerinin yanı sıra, diğer siyasi partiler ile ilgili olayları da kendi parti liderleri ile ilişkilendirerek aktarmaktadır.

Otobiyografik belleğin kolektif bellekte bir işaret noktası olarak işlevi ise bu iki belleğin birbirleri ile kesiştiği noktalarda ortaya çıkmaktadır. Bu kesişim noktalarında kişiler kendi yaşam kronolojilerini, olayların kronolojisinin referans noktası olarak almakta; kolektif bellekte yer alan olayları, söz konusu olayın gerçekleştiği tarihte kendi yaşamlarının hangi noktasında olduklarına ('Gençlik kollarındaydım.', 'Yeni evlenmiştim.', 'Üniversite 1. sınıftaydım.' gibi) dayanarak hatırlamaktadırlar.

Kolektif Bellek Olayı: 12 Eylül 1980 darbesi

"…80 ihtilali olduğunda biz ortaokul birde bütünleme sınavlarına kalmıştım ve sabah sınava girmek için gittiğimde asker 'Hayır, bugün sınav yok, işte ihtilal oldu.', 'Hayır, ben sınava gireceğim, bu dersi vermek zorundayım.'…"

(K2, 42 yaşında, 18 yıldır CHP üyesi)

Kolektif Bellek Olayı: 1977 seçimleri

"…1977 seçimlerinde 27 yıllık bir Adalet Partisi kalesi vardı Bornova'da. Biz bu kaleyi yıktık. Şu anki belediye başkanı Sırrı Aydoğan'la birlikte seçimleri kazandı. Ben o zamanlar ortaokul son sınıftaydım. Pardon ortaokul bitmişti. Lise 2 gibi bir şeydi. Hem sol hareketler içindeydik hem de CHP gençlik kollarındaydık…"

(K39, 42 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

3.2.1.4. Kolektif Belleğin Taşınması

Parti tarafından kutlanılan ve anılan olayların başında aynı zamanda İzmir'in kurtuluşuna da tekabül eden *partinin kuruluş günü* (9 Eylül) gelmektedir. Bu tarih partinin hem 1923 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası olarak kurulduğu hem de 1992 yılında yeniden açıldığı tarihtir. Bu tarihten başka, liderlerin ölüm yıldönümleri de doğrudan parti ile ilgilidir. Diğer anılan ve kutlanan günler ise doğrudan partiye ait olmayıp, ulusal ve evrensel olarak paylaşılan günlerdir. Katılımcıların başta cumhuriyetin ve TBMM'nin kurulması olmak üzere, Atatürk dönemindeki gelişmeler ile ilgili olarak kutlanan milli bayramları, kendilerini Atatürk'ün mirasçısı olarak nitelendirmek suretiyle sahiplendikleri ve bu olayların gerçekleşmesindeki aktörlüğüne vurgu yaparak partiye mal ettikleri görülmektedir.

"…Türkiye'yi ilgilendiren bütün günler bizim günlerimiz zaten, bizim sayemizde olan günler…"

(K18, 60 yaşında, 4 yıldır CHP üyesi)

"…6 Haziranlar, 26 Ekimler, 10 Kasımlar bizim olmalı, hepsi bizim olmalı. 23 Nisanından tutun 19 Mayısına kadar tüm bu etkinlikler... Atatürk'ün evi burası. O yüzden bizim sahiplenmemiz gerekiyor…"

(K48, 32 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

Katılımcıların ‘demokrasi şehitleri’ olarak andıkları Deniz Gezmiş, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı gibi kişilerin ölüm yıldönümleri ile İşçi Bayramı, Dünya Barış Günü ve Dünya Kadınlar Günü gibi önemli günler de sol ideoloji doğrultusunda kutlanan günlerdir.

Parti için özel anlam taşıyan anıt ve mekanlarının başında Anıtkabir gelmektedir. Bu durum, hatırlanan kolektif bellek kişilerinin başında Atatürk gelmesi ve Atatürk dönemine ilişkin atıfların sıklığı ile paralellik göstermektedir. Anıtkabir, Atatürk’ün ülke için anlam ve öneminden kaynaklı olarak ‘kutsal’ bir mekan olarak anılmakta ve CHP için partinin ilk genel başkanının kabri olmasının çok ötesinde bir anlam taşımaktadır. Katılımcıların Anıtkabir’e yüklediği anlam, Atatürk’ün ilke ve inkılaplarını benimseme ve koruma ülküsünün bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir katılımcı Anıtkabir’in parti için önemini şu şekilde anlatmıştır:

> “…CHP için en önemli yer birincisi Anıtkabir’dir. Birincisi odur. Neden? CHP’yi kuran bir insandır Mustafa Kemal Atatürk. Onun Anıtkabir’i bizim kutsal mekanımızdır. Müslümanların çoğu Kabe’ye gider, biz oraya gideriz. Bizim Kabe’miz orası…Ben birçok şeyi dinimizin kurallarından çok Atatürk’ün kurallarına bakarak karar veririm. O gün koyduğu kurallar bugün dünyada geçerli hala…”
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

Partililer tarafından anılan kolektif bellek mekanlarında yerelliğin etkisi dikkat çekicidir. Katılımcılar, başta Zübeyde Hanım’ın kabri, İ. İnönü’nün doğduğu ev ve Hasan Tahsin Anıtı olmak üzere, Pasaport’taki eski il binası, Zübeyde Hanım Köşkü, Latife Hanım Köşkü, Atatürk Müzesi, Kubilay Anıtı, Cumhuriyet Meydanı, Uğur Mumcu Kültür Merkezi, Yerel Yönetimler Anıtı, Asansör ve Saat Kulesi, Belkahve gibi İzmir’de bulunan anıt ve mekanları sıkça dile getirmişlerdir. Katılımcıların İzmir dışındaki illerde yer alan mekanlara yaptıkları atıflar daha az sayıda olup genellikle daha genel ifadeleri içermektedir (İl ve ilçe başkanlık binaları, Kurtuluş Savaşı’nın geçtiği her yer, CHP bayrağının olduğu her yer, eski halkevleri, tüm tarihi mekanlar, vb.). Daha spesifik öğelerin ise ülke tarihinde özel önem taşıyan (Çanakkale şehitliği,

Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin yapıldığı yerler, eski TBMM binası) ya da parti gündemi ile bağlantılı (Cumhurbaşkanlığı Köşkü) mekanlar oldukları görülmektedir.

Anma ve kutlama günleri ile ortak bellek mekanlarının kolektif belleğin taşıyıcıları olmanın yanı sıra birbirleri ile de ilişkili olduğu görülmektedir. Katılımcılarca anılan anıt ve mekanların çoğu, partinin il ve ilçe yönetimlerince yapılan anma ve kutlama etkinlikleri sırasında ziyaret edilen ya da tören düzenlenen yerlerdir. Bu nedenle bu iki unsurun birbirlerinin hatırlanma oran ve biçimlerini pekiştirdikleri düşünülmektedir.

3.2.1.5. Kolektif Belleğin Genişliği

Kolektif bellekten hatırlanan öğe sayısının yaş, partide aktif olma ve bireysel yaşantılar ile bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. Yaşı daha büyük olan katılımcılar, daha genç katılımcılara nazaran göreli olarak daha fazla sayıda ve daha uzak geçmişe dair öğeler hatırlamakta ve hatırladıkları öğeleri daha detaylı bir şekilde aktarmaktadırlar. Bu durum, özellikle bahsi geçen olay kişinin genç yetişkinlik dönemine denk geliyorsa belirginlik kazanmaktadır. Kişiler yaşamlarının bu döneminde meydana gelen gelişmeleri daha net hatırlar görünmektedirler. Bunun yanı sıra kişilerin parti içinde geçirmiş olduğu süre ve parti içindeki etkinliği arttıkça, hatırladıkları kolektif bellek öğelerinin de arttığı anlaşılmıştır. Bu, yalnızca partiye resmi üyelik süresini kapsamamaktadır. Memuriyet ya da yaş gibi engeller ile partiye daha önce üye olamamış, ancak gençlik kollarında aktif olarak çalışmış ya da sempatizan olarak partiyi yakından takip etmiş kişiler de bu gruba dahildir. Bireysel yaşantıların kolektif belleğin hatırlanmasına etkisi ise otobiyografik bellek ile kolektif belleğin kesişme noktalarında kendini göstermektedir. Katılımcıların, kolektif bellekte yer alan olaylar içinden, kendilerinin doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimledikleri olayları daha sık hatırladıkları gözlenmiştir. Bu gözlem kendini en çok 12 Eylül darbesi ile ilgili olarak göstermiştir. Sağ-sol çatışmalarının içinde doğrudan yer almış olup, darbe sonrası da bir takım yargılanmalara maruz kalanların bu döneme, diğer kişilere nazaran daha fazla vurgu yaptıkları ve partinin sol duruşunu daha çok ön plana çıkardıkları görülmüştür.

3.2.1.6. Kolektif Belleğin Edinilme Biçimi

Araştırma sırasında katılımcıların kolektif belleği ne şekilde edindiklerine ilişkin bir soru sorulmamıştır. Ancak görüşme sırasında şu yolların aracılık ettiği anlaşılmıştır: İlk ve orta öğretim dönemi tarih dersleri, parti içi eğitimler, parti üyeleri arasındaki etkileşim. İlk ve orta öğretim sırasında Osmanlı ve Atatürk dönemi ile ilgili verilen bilgilerin partililerin, partinin ve cumhuriyetin kuruluş dönemine ilişkin belleğine önemli bir katkı sağlamış olduğu; parti içi verilen eğitimlerin de partililerin, partinin norm ve değerleri çerçevesinde ortak bir bellek oluşturmasında önemli bir rolü bulunduğu anlaşılmıştır. Partililerin birbirleri ile etkileşimlerinde, okuduklarına ve duyduklarına ilişkin öğelerin yanı sıra kendi otobiyografik belleklerinden parçalar da paylaştıkları, duygu ile harmanladıkları ortak bir söylem içerisinde bunları yeniden üretmek suretiyle kolektif belleği biçimlendirdikleri görülmektedir. Partililerin, özellikle *parti büyükleri* olarak adlandırılan partinin nispeten uzak geçmişinde aktif bir şekilde yer almış kişiler ile yaptıkları sohbetlerin, parti belleğinde önemli bir yer sahibi olduğu izlenimi edinilmiştir.

3.2.2. OTOBİYOGRAFİK BELLEK İLE KOLEKTİF BELLEK İLİŞKİSİ

Kolektif bellek ile otobiyografik belleğin birbirleri ile karşılıklı bir etkileşim içinde oldukları, birini diğerinden bağımsız değerlendirmenin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Partililerin hatırladıkları olaylar ve bunların nasıl hatırlandığı parti ideolojisi ve söylemleri çerçevesinde şekillenmekle birlikte, partililerin kendi yaşantılarını bu kronolojiye birer işaret noktası olarak yerleştirdikleri, kendi geçmişleri ile parti geçmişi arasında bir geçişlilik söz konusu olduğu görülmektedir. Partililer parti geçmişinde yer alan bir olaydan bahsederken sıklıkla kendi geçmişlerine atıfta bulunmaktadırlar.

Kişiler, eğer bahsettikleri olayın içinde yer almışlar, onu doğrudan deneyimlemişler ise, olayı daha çok kendi yaşadıkları etrafında dönerek, kendi yaşantıları *aracılığı ile* aktarmaktadırlar.

Kolektif Bellek Olayı: Sağ-sol çatışmaları

"…Her gün hemen hemen 50-60 insan ölüyor. Benim arkadaşlarım, kucağımda ölen çok arkadaşım oldu. Can güvenliği yoktu. Can güvenliği için silahlar taşıdığımız çok günler, çok aylar oldu… Öldürmek için değil, ölmemek için. Bir terör kurşununa bir kahpe kurşuna kurban gitmemek için. O zaman genciz tabi, daha enerji doluyuz. Ülkenin sorunlarına daha bir enerjik saldırıyoruz… Genç yaşta çok büyük ağır sorumluluklar aldık. Ben sendikalarda görev aldım. Sivil toplum örgütleri, derneklerde başkanlık yaptım…"

(K42, yaşı bilinmiyor, 12 yıldır CHP üyesi)

Kolektif Bellek Olayı: 12 Eylül 1980 darbesi

"…Tabii daha sonra 12 Eylül yaşadık. 12 Eylül'de parti tabelalarımızın bir gecede söküldüğünü gördük. Ben 12 Eylül'den 10 gün önce çatışmada vurulmuştum. Sırf solcuyuz diye taradılar, ayağımızdan vurulduk. 10 gündür hastanede yatıyordum. Hastaneden çıktık, sol diye bir şey kalmamış. Parti kapanmış, halkevleri kapanmış…"

(K39, 42 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Bazı otobiyografik referanslar ise olayla doğrudan ilgisi olmayan yaşantıları içermektedir.

Kolektif Bellek Olayı: Demokrat Parti iktidarı

"…o zamanki Menderes yönetimi devrinde işte memurlar, çalışanlar, ilerici kesimler birtakım zorluklarla karşılaşmışlar. Biz o zaman ufaktık, ama hatırladığım kadarıyla işte. Menderes'in yakalandığı gün, çok iyi hatırlarım, yakalandığı gün benim anneannem mahallede helva dağıtmıştır…"

(K17, 54 yaşında, 25 yıldır CHP üyesi)

Bireysel belleğin kolektif belleğe entegre edilmesinin, parti içinde bulunma süresi ve yaşanmışlık düzeyi ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Partide daha uzun süredir aktif olanlar ile özellikle Türk siyasi tarihindeki önemli kırılma noktalarında (80 darbesi, partinin kapatılması, yeni parti kurulma süreçleri, vb.) parti içinde yer almış ve parti kimliği ile mücadele vermiş olan katılımcılar, kolektif bellek ile ilgili anlatılardan kolaylıkla bireysel belleğe kayabilmekte ya da kolektif belleği bireysel belleğe dayanarak aktarabilmektedirler. Yaşı nispeten daha genç, parti kimliğini daha kısa süredir taşıyan veya bu olayların doğrudan müdahili olmayan katılımcıların anlatımları ise daha çok ideoloji çerçevesinde argümanlar ile desteklenmektedir.

3.2.3. ÖRGÜTSEL KİMLİĞİN İNŞASINDA KOLEKTİF BELLEĞİN ROLÜ

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kolektif belleğinin, örgütsel kimliğinin tanımlanması ve yüceltilmesinde ve örgütün biricikliğinin kurgulanmasında önemli işlevleri bulunduğu anlaşılmıştır.

3.2.3.1. Kimlik Tanımlama

Cumhuriyet Halk Partisi kimliğini biri ulusal diğeri evrensel iki temele oturtuyor görünmektedir: Atatürkçülük ve sol/sosyal demokrasi. Katılımcılar, Türkiye'deki diğer partiler arasında, kendilerini bu özellikleri en fazla sergileyen parti olarak konumlarken, 'dinci' ve 'sağ' olarak tanımladıkları siyasi parti ve grupları da karşı kutuplarına yerleştirmektedirler.

❒ Cumhuriyeti Kurma ve Koruma Misyonu

CHP'nin ayırt edici özellikleri arasında karşımıza en sık çıkan öğeler Atatürk ve cumhuriyet etrafında dönmektedir. Bunlar, Atatürk tarafından kurulmuş olma, Atatürkçü ve Atatürk ilkelerine bağlı olma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrimlerin uygulayıcısı olma, cumhuriyetin temel ilke ve değerlerinin koruyucusu olma, laik sistemden yana olma, ilk kurulan, köklü bir parti olma özellikleridir.

Atatürk tarafından kurulmuş olma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve devrimlerin uygulayıcısı, ilk kurulan parti ve köklü bir parti olma tarihsel bir referansa göndermektedir. Partililer, Atatürk tarafından kurulmuş olmaktan kaynaklı olarak kendilerini Atatürk'ün mirasçısı olarak nitelendirmekte, Atatürk'ün ilkelerini benimsemek suretiyle kendilerini Atatürkçü bir çizgide konumlandırarak ideolojilerini tanımlamaktadırlar.

> "…CHP Atatürk'le özdeşleştiği için… Atatürk devrimlerinin sanki uzantısı veya nasıl söyleyeyim, bir simgesi gibi duruyor parti…"
>
> (K31, 38 yaşında, 3 yıldır CHP üyesi)

Bu ideolojinin en çok vurgulanan öğesi olarak da karşımıza laiklik çıkmakta, onu da çağdaş ve aydın olmak izlemektedir.

> "…Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün … laik demokratik cumhuriyetin kuruluş ilkelerini tam benimseyip aynen savunan partidir CHP…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

Atatürk tarafından kurulmuş olmak, aynı zamanda cumhuriyetin ilanından öncesine tekabül eden bir mevcudiyeti içermektedir. Dolayısı ile cumhuriyetin ilk partisi olarak CHP, geçmişinin köklülüğünü ve bugün hala varlığını sürdürüyor olmasını, partiyi diğer partilerden ayıran bir özellik olarak sunmaktadır.

> "…Cumhuriyet Halk Partisi dünyada en uzun süre yaşayan partidir. Dünyada başka bir örneği yok…"
>
> (K14, 35 yaşında, 6 yıldır CHP üyesi)

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın verilmesi, cumhuriyetin kurulması ve modernleşme yolunda ilk devrimlerin uygulanmasının Atatürk'ün CHP genel başkanlığı döneminde gerçekleşmesi nedeni ile, partililer bu olayları partiye mal etmekte, buradan kaynaklı olarak da yine Atatürk ilkelerini benimsiyor olmalarına vurgu yapmaktadırlar. Tüm bu özelliklere dayanarak da CHP'yi mevcut cumhuriyetin 'bekçisi' olarak nitelendirmekte ve partiye 'Cumhuriyetin temel ilke ve değerlerinin koruyucusu olma' misyonunu atfetmektedir.

> "…Cumhuriyet Halk Partili olmak ülkenin birlik bütünlüğüne, Atatürk devrim ve ilkelerine, laikliğe, çocuklarımızın geleceğine, ülkemizin geleceğine sahip çıkmak diye düşünüyorum. … Yani ülkeyi yeniden kurmak, yeniden kurtarmak gibi bir şey şimdi Cumhuriyet Halk Partili olmak. Yeni bir Kurtuluş Savaşı, yeni bir seferberlik… Ben hep söylüyorum, şimdi 1919'daki gibi hissetmeliyiz kendimizi diye. Geçen gün de bir arkadaş 18 Mayıs'tayız şimdi dedi. Haklısın, dedim, yarın 19 Mayıs olmak zorunda… Şimdi Mustafa Kemal gibi düşünmeye, Mustafa Kemal gibi hareket etmeye ihtiyacımız var, hepimiz birer Mustafa Kemal olmak zorundayız…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

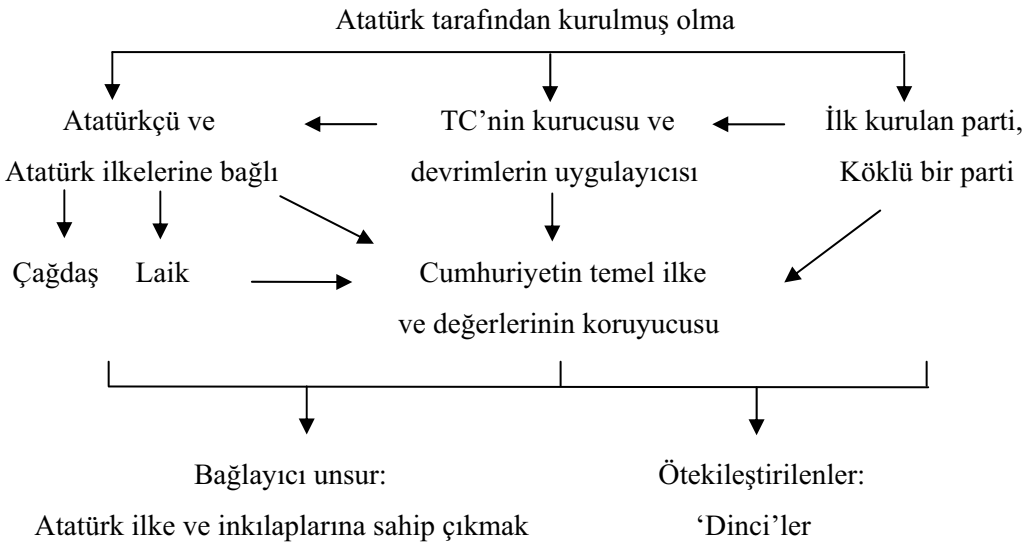
Kendisini Atatürkçü ve cumhuriyetin mimarı olarak nitelendiren ve kurduğu cumhuriyeti koruma misyonunu sahiplenen CHP en 'öteki' olarak da 'dinci' olarak tanımladığı kesimi konumlandırmaktadır. Bu kesimin cumhuriyet rejimini kaldırarak şeriat düzenini getirmek istediğini ifade eden partililer, CHP'nin, cumhuriyeti kuran, koruyan ve laik sistemden yana bir parti olduğunu öne sürmek suretiyle kendi farklılıklarını ortaya koymaktadırlar.

> "…1918'de başlayan, 1923'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak kurulan bir partinin ve düşüncenin ben temsilcisiyim… Ama karşımdakiler (AKP) aynı düşünceye ve aynı fırkaya karşı konumda…"
>
> (K6, 44 yaşında, 29 yıldır CHP üyesi)

Partililer, kendilerini, gerici olarak nitelendirdikleri ve ülkeyi orta çağ karanlığına götürmek istediğini ifade ettikleri 'dinci'lerden ayırt edici bir başka özellik olarak çağdaş ve aydın insanlardan oluşan bir parti oluşlarını vurgulamaktadırlar.

CHP kimliğinin bu ifadesi aynı zamanda kolektif bellekten hatırlanan öğelerin seçiciliğinde de kendini göstermektedir. Görüşme sırasında doğrudan Atatürk dönemine ilişki bir soru sorulmamasına karşın, katılımcıların en sık bahsettikleri kolektif bellek kişisi Atatürk'tür ve katılımcılar Atatürk döneminde gerçekleşen olaylara, özelikle de cumhuriyetin kurulmasına, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk inkılaplarına atıfta bulunmuşlardır. Katılımcılar, ötekileştirmelerini temellendirecek biçimde de yine çeşitli dönemlerde bu kesimlere verilen tavizler, imam hatip ve kuran kurslarının açılması gibi olayları bir mücadele anlatısı içinde aktarmışlardır. Güncel olaylar içerisinden de en sık atıfta bulunulan olay rejim/irtica tehdididir. Ve katılımcılar bu tanımlamalar, taşıdıklarına inandıkları misyon, gündemdeki mevcut gelişmeler ve var olan 'öteki'lerden kaynaklı olarak da parti üyelerini birbirine bağlayan en önemli unsur olarak Atatürk ilke ve inkılaplarına sahip çıkmayı göstermişlerdir. CHP'nin kendini Atatürkçü olarak tanımlamasını temellendirme biçimi Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Cumhuriyeti kuran ve koruyan CHP

❒ Solcu/Sosyal Demokrat Bir Parti

Cumhuriyet Halk Partisi'nin kimliğini temellendirdiği bir diğer özellik solcu ya da sosyal demokrat bir parti olmaktır. Katılımcılar, CHP'yi Türkiye'deki tüm sol partilerin merkezine yerleştirmektedir

> "…Sosyal demokratların çatı partisi, büyük partisi Cumhuriyet Halk Partisi(dir)…"
>
> (K37, 45 yaşında, 30 yıldır CHP üyesi)

Atatürkçülük, partinin 'çimentosunda bulunan'[6] bir özellik olarak tanımlanırken, sol ya da sosyal demokrat olmak parti kimliğine sonradan eklemlenen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. CHP'nin sol/sosyal demokrat bir parti olmasının temeli İsmet İnönü'nün 'ortanın solu' açılımında yatıyor görünmektedir. Bu açılım, CHP'nin siyasal düzlemde solda konumlanışının başlangıcı olarak değerlendirilmekte olup, Bülent Ecevit'in söylem ve icraatları ile cisimlenmekte, partinin sol duruşu B. Ecevit ile görünür hale gelmektedir. Parti sol/sosyal demokrat olmaktan kaynaklı olarak kendini emekten yana ve antiemperyalist olarak tanımlamaktadır.

[6] (K39, 42 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

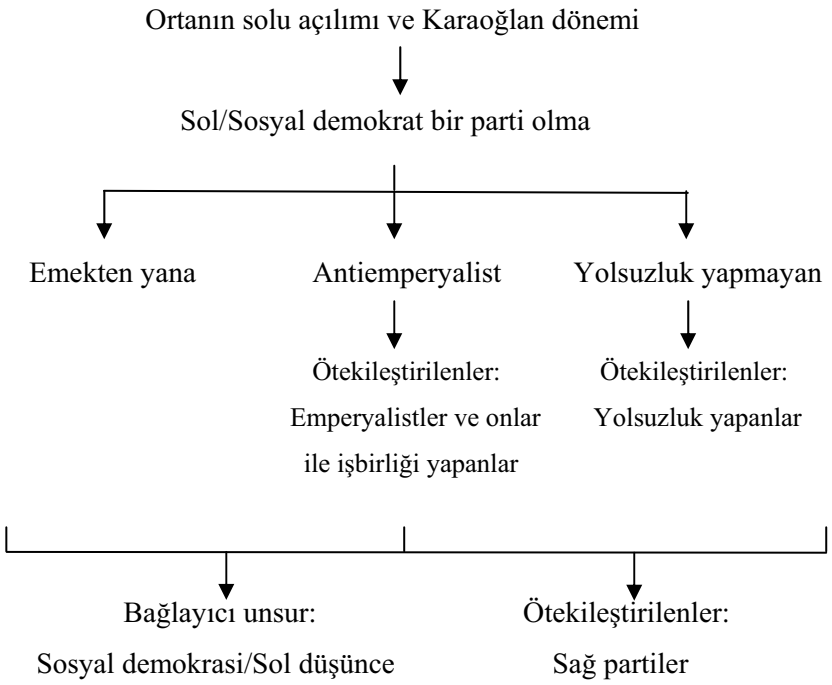
Partinin kendini bu tanımlayışı geçmiş olayları değerlendirişinde de kendini göstermektedir. Karaoğlan dönemi ve halkçı söylemi, 1973 ve 1977 genel seçimleri ile 1989 yerel seçimleri kolektif belleğin önemli öğeleri olup, solun başarısı olarak nitelendirilmektedir. 1980 darbesi ise sola karşı yapılan bir darbe olarak tanımlanıp, partinin kapatılması da sol bir parti oluşuna bağlanmaktadır. Burada sağ partilerin de kapatılmış olması göz ardı ediliyor görünmektedir. 29 kişi CHP'nin kapatılmasından söz ederken, bunların arasında diğer partilerin de kapatılmış olduğunu belirten kişi sayısı sadece 5'tir. Görülen odur ki, parti kendini sol bir parti olarak tanımlamak için kolektif belleğinde yer alan unsurlara başvurmakta, ortak olarak hatırlananlardan yola çıkarak sol kimliğini inşa etmektedir. Ancak bunu yaparken de geçmişi seçici ve kimliğini destekleyecek bir şekilde inşa etme eğilimi göstermekte, bazı öğeleri ön plana çıkarırken diğerlerini de göz ardı etmektedir.

CHP'nin ötekileştirdiği bir grup da, kendini solda konumlamasına bağlı olarak sağ partilerdir. Atıfta bulunulan güncel olaylar arasında yer alan ülkedeki mevcut ekonomik sıkıntılar, yolsuzluklar ve dış borçlanmalara neden olarak da, CHP'nin uzun süre iktidarda bulunmaması nedeni ile sağ partiler gösterilmektedir. Ve partililer, sol partileri dürüst, ülkesini düşünen ve kişisel çıkar peşinde koşmayan insanlar olarak tanımlamak, kendilerini de solda konumlandırmak suretiyle ötekileştirdikleri arasında yer alan 'yolsuzluk yapanlar' ve 'emperyalist güçler ile işbirliği yapanlar'dan ayırt ediciliklerini sağlamaktadırlar.

> "…Sosyal demokratlar namuslu insanlardır. Vatanını düşünen insanlardır. İnsanları ezmeyen, sömürmeyen, yani adaletli davranan... Bir partinin içerisinde birleşme bütünleşme gerektiğine inandığından dolayı gelip Cumhuriyet Halk Partisi etrafına birleşmişlerdir…"
>
> (K19, 45 yaşında, 20 yıldır CHP üyesi)

Partinin kendini sol/sosyal demokrat bir parti olarak nasıl tanımladığı Şekli 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Sol/sosyal demokrat bir parti olarak CHP

3.2.3.2. Kimliğin Yüceltilmesi

Kimliğin yüceltilmesi ilk olarak partinin kendini tanımlamasında kendini göstermektedir. Parti kendisinin sahip olduğunu ifade ettiği özellikleri aynı zamanda yüceltmekte, bu özelliklere sahip olmadığını iddia ettiği grupları da ötekileştirmekte ve kendinde görmek istemediği özellikleri bu gruplara atfetmektedir. Bunların başında yine CHP kimliğinin iki ana ayağını oluşturan Atatürkçülük ve sol/sol demokratlık gelmektedir. Bu vasıta ile CHP hem yücelttiği özelliklere sahip olmaktan ötürü kimliğini olumlamakta, hem de bu özelliklere sahip olmayan 'öteki'lerden (dinciler ve sağ partiler) farklılaşmayı sağlamakta, dahası kendini onlardan üstün kılmaktadır. Kendisini Atatürkçü ve Atatürk ilkelerine bağlı ve solcu/sosyal demokrat bir parti olarak tanımlayan CHP, Atatürkçülüğü ve sol ideoloji/sosyal demokrasiyi de yücelttiği değer ve ideolojilerin başına yerleştirmektedir. Yüceltilen ve karşı çıkılan etik değer ve ideolojilerin frekansı en yüksek olanları ile bunlara tekabül eden partinin kimlik tanımlamaları ve ötekileştirdikleri Tablo 26'da sunulmuştur.

Tablo 26: Yüceltilen ve karşı çıkılan etik değer ve ideolojiler ile bunlara tekabül eden 'biz' ve 'onlar'

Yüceltilen Etik Değer ve İdeoloji	**Biz**	**Onlar**
Atatürkçülük/ Atatürk ilkeleri	Atatürkçü ve Atatürk ilkelerine bağlı	'Dinci'ler
Laiklik	Laik sistemden yana	'Dinci'ler
Çağdaşlık	Çağdaş ve aydın	'Dinci'ler
Demokrasi	Demokratik	-
Sol/Sosyal demokrasi	Solcu/sosyal demokrat bir parti	Sağ partiler
Karşı Çıkılan Etik Değer ve İdeoloji	**Biz**	**Onlar**
Emperyalizm	Antiemperyalist	Emperyalist güçler Emperyalist güçler ile işbirliği yapanlar
Kişisel çıkar için siyaset yapma	Ülke için çalışma ve ülkeye karşı sorumluluk hisseden	Yolsuzluk yapanlar

❐ Bellek Yanlılığı

Partililerin kim olduklarına ilişkin bu tanımları dayandırdıkları kolektif bellek olayları da parti kimliğini yüceltme aracı olarak işlev görmektedir. Bu konuda en belirgin öğeler Atatürk tarafından kurulmuş olmak, cumhuriyetin kurulması ve köklü ve doğurgan bir parti olmaktır.

Atatürk'ün Partisi

İlk olarak, katılımcıların anlatılarında, Atatürk'e mitsel bir anlam atfedilerek, bir olağanüstülük çerçevesinde değerlendirildiği ve Atatürk'ün kişiliği ile icraatlarının epik bir anlatım ile aktarıldığı görülmektedir. Partililer, Atatürk'ün ülke nezdindeki önemini

vurgularken, partinin kurucusu ve ilk genel başkanı olması vasıtası ile bu önemi partiye de pay etmekte, parti kimliğinin kıvanç duyulan bir öğesi olarak en başa yerleştirmektedirler.

> " …(Atatürk) O kadar ileriyi gören bir liderdi, yüzyılın lideriydi, dahiydi ve öyle bir insanın kurduğu Cumhuriyet Halk Partisinde bulunmaktan çok büyük onur duyuyorum. Sonuna kadar da Cumhuriyet Halk Partili olacağım…"
>
> (K10, 39 yaşında, 17 yıldır CHP üyesi)

> "Atatürk çok çağdaş, çok bilimsel, çok üstün zeka bir adammış… Atatürk demiştir ki, laik, demokratik, hukukun üstünlüğünü tanıyan, ciddi, bilimsel, bilim aklına dönük, … çağdaş kuşaklar, çağdaş kız erkek nesiller yetiştireceğiz. Bunu kabul etmemiş 600 yıl şeriatta yaşayan toplum. Atatürk ısrar etmiş. Gücü var, devleti kuran insan, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurtaran insan, kimse bir şey diyememiş."
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

Cumhuriyeti Kuran Parti

Atatürk'ün CHP genel başkanı olması vasıtası ile partililer cumhuriyetin CHP tarafından kurulduğunu ve Atatürk devrimlerinin CHP tarafından uygulamaya geçirildiğini özellikle vurgulamaktadırlar. Partililer, bundan kaynaklı olarak kendilerini ülkenin mimarı olarak tasavvur etmek suretiyle, kendilerine siyasi bir parti olmanın ötesinde ontolojik bir anlam ve önem atfetmektedirler.

> "…Cumhuriyet Halk Partisi'ni diğer partilerden ayıran en önemli özellik devlet kurmuş olmasının verdiği sorumluluktur. Cumhuriyet Halk Partisi bu devleti kurmuş, devrimleri gerçekleştirmiş, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki temelleri atmış bir parti (dir)…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Ana Parti

Partinin kendine atfettiği bu ontolojik anlam ve önem, ilk kurulan parti olması vasıtası ile, CHP'nin tüm partilerin kökenini/kaynağını oluşturduğu, diğer tüm partilerin CHP'den türemiş olduğu iddiasında da yer almaktadır. Parti 'ana parti' olduğunu vurgulamak sureti ile kendini diğer partilerin üstünde konumlandırmaktadır (bkz. 3.1.10 altında K18 ve K41'in ifadeleri, s. 79-80.)

Cumhuriyeti Koruyan Parti

Partiye yüklenen cumhuriyeti ve temel ilke ve değerlerini koruma misyonu vasıtası ile partililer, atıfta bulundukları güncel olayların başına rejim/irtica tehdidini koymak suretiyle, partinin ülke için kurtarıcı rolünü vurgulamaktadırlar.

> "…İnanın bugün Cumhuriyet Halk Partisi eğer ana muhalefet olmazsa bugün, şu görmüş olduğunuz mevcut hükümet orta çağ karanlığına götürmek için bu ülkeyi elinden gelen her şeyi yapıyor, o zaman daha fütursuzca yapacak. Ve burada tek engel yıllardır Cumhuriyet Halk Partisi görülüyor. Eğer bugün ülke, bu cumhuriyet ayakta duruyorsa Cumhuriyet Halk Partisinin sayesindedir…"
>
> (K19, 45 yaşında, 20 yıldır CHP üyesi)

Demokratik Bir Parti

Partililer CHP'yi demokratik, parti içinde ve dışında düşünce ve ifade özgürlüğüne önem veren bir parti olarak tanımlamakta ve bunun en önemli dayanağını yine kolektif belleklerinde bulmaktadırlar. Çok partili sisteme geçiş, iktidarın kaybedilmesi nedeni ile esasen parti açısından olumsuz bir olay olarak değerlendirilmesine karşın, partililer bu olayı Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokrasiyi içine sindirmişliğinin bir göstergesi olarak sunmaktadırlar. Partililer böylece, ülkenin demokratik bir yönetilme biçimine kavuşmasında kendi aktörlüklerine vurgu yaparak kimliklerine pozitif bir yön daha eklemektedirler.

> "…Cumhuriyet Halk Partisi çok partili sisteme geçtikten sonra eliyle bir kere demokrasi adına iktidarı teslim etti. Yani Cumhuriyet Halk Partisinin en önemli özelliği de bu. Demokrasi ve çok partili sisteme geçme adına iktidarı eliyle teslim etti…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Partinin demokratik oluşunun bir başka dayanağı olarak da Bülent Ecevit'in İsmet İnönü'nün yerine genel başkan olması gösterilmektedir.

> "…Ecevit, CHP'de tarih yazmış bir kişiyi, İsmet İnönü'yü kendi kurultayında yine demokratik bir seçimde genel başkanlığa aday olarak onu yenmiş ve o tarihi çınar o seçimde kalkmış ayağa, yeni seçilen eski genel sekreterinin genel başkanının önünde düğmelerini

iliklemiş ve 'Emrinizdeyim.' demiştir. Bu da Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi geleneğinin ne kadar sağlam olduğunu, demokrasi kültürünün ne kadar sağlam olduğunu gösterir…"

(K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

❐ 'Altın Çağ' Referansı

Katılımcıların, partinin en parlak dönemi olarak ifade ettiği dönemlerin başında B. Ecevit'in genel başkanlık dönemi ile Atatürk dönemi gelmektedir. Burada, Atatürk ve B. Ecevit dönemlerinin aynı düzlemde değerlendirilmediği, aralarında bir karşılaştırma yapılmadığı görülmüştür. Çok partili sisteme geçiş ile birlikte iktidarı kaybetmiş olan partinin, B. Ecevit ile birlikte, sonrasında tekrar ulaşamadığı yüksek oy bir potansiyeline sahip olması bu dönemin partinin en başarılı dönemlerinden biri olarak nitelendirilmesine sebep olmuş görünmektedir. Nitekim, bir siyasi parti için başarının en önemli göstergesi seçimlerde aldığı oy oranı ve iktidara gelip gelmemesidir. Bu nedenle bu başarının, yeni bir seçimi bekleyen parti için bir ideali temsil ettiği düşünülebilir. Atatürk dönemi ise, hem cumhuriyetin hem de partinin kuruluşunu içermesi nedeni ile güçlü bir dönem olarak tasavvur edilmekte, içerdiği kutsallık ile bir 'altın çağ'a göndermektedir. Bu iki dönemin, parti kimliğinin inşası ve olumlanmasında önemli bir yerinin bulunduğu görülmektedir.

❐ Kolektif Bellekte Atıflar

Kolektif belleğin, partinin kimliğini yüceltme aracı olarak işlev görmesinin bir diğer biçimi olayların değerlendirilmesinde yapılan atıflar aracılığı ile sağlanmaktadır. Katılımcılarda, olayları parti lehinde ve parti kimliğini yücelten bir tarzda açıklama eğilimi görülmektedir. Bir başka deyişle, katılımcılar, partinin başarılarını partiye içkin özelliklere, başarısızlıklarını ise koşullara bağlı nedenlere atfetmektedirler. Öte yandan diğer partilerin başarısızlıkları ve olumsuz özellikleri o partinin özelliklerine, başarıları ise dış faktörlere atfedilmektedir.

Örneğin 1973 ve 1977 genel seçimlerinde ulaşılan başarılar, partinin kendi söylem ve icraatlarına atfedilmekte, buna karşılık 1999 seçimlerinde partinin baraj

altında kalması, yolsuzlukları ortaya çıkarmaları nedeni ile halkın kendilerini cezalandırmasına, 2002 seçimleri ise halkın kendilerini anlayamamasına bağlanmaktadır.

> "…Şunu ben anlayamıyorum, algılayamıyorum. Bizim genel başkanımız şu anda Türkiye'de tespitleri ile çok önceden olabilecek olayları tespit ediyor, söylüyor. Ama maalesef bizim vatandaşımız da bunu dinlemesine rağmen bir türlü doğruyu algılayamıyor ve biz iktidar olamıyoruz…"
>
> (K33, 46 yaşında, 16 yıldır CHP üyesi)

Yine 2002 seçimlerine DYP ve ANAP'ın barajın altında kalması ise onlara içkin özelliklerine ve hatalarına, MHP ve DSP'nin 1999 seçimlerindeki başarısı da dış güçlerin desteğine bağlanmaktadır.

> "ANAP da Doğru Yol da … bir hataları var. Senelerce bunlar, o tarafa taviz veren bunlar. Ondan, ondan albenileri yok ve barajın altına düştüler…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

> "…1999 seçiminde Apo'nun Nairobi'de paketlenip Türkiye'ye getirilmesi, işte ulusal politika izleyen MHP ile DSP'yi iktidara taşıdı..."
>
> (K33, 46 yaşında, 16 yıldır CHP üyesi)

Öte yandan partililer, CHP ve ülke üzerinde oyunlar oynayan 'dış güçler'den bahsetmekte, bu güçlerin, sahip olduğu olumlu özelliklerden (Atatürkçülük ve sol) dolayı CHP'nin iktidara gelmesini engelleme çabasında olduklarını ve çeşitli durumlarda bu güçler tarafından mağdur edilmiş olduğunu savunmaktadırlar. CHP'nin bütün engellenmeler ve mağduriyetlere rağmen sahip olduğu ilkelerden taviz vermediği ve ülke için mücadele etmeye devam ettiğini vurgulayarak da bir kahramanlık anlatısı ile partiyi yüceltmektedirler.

> "…Yani geçmişte hep çile hep mücadele vardır. Üyeleri, yöneticileri her zaman haksızlıklara uğramışlardır. Büyük ıstıraplar yaşamışlardır. Ama parti ve Türkiye sevgisi, Atatürk sevgisi üyelerini ve yöneticilerinin her zaman yanında olmuştur. Bugüne kadar bunun devam etmesinde de Türkiye ve Atatürk sevgisi egemen olmuştur… Cumhuriyet

> Halk Partisi'nin savunduğu fikirler Türkiye'de egemen olan çevrelerin hoşuna gitmiyor. Halen de öyle. Dolayısıyla bu çevreler dışa bağımlı olan dış güçlerle Türkiye'yi yönetmek isteyen çevreler karşılarında hep CHP'yi engel olarak görmüşlerdir. CHP'nin kararlılığını, ilkelerini, ilkeli duruşunu engel olarak görmüşlerdir. Ne zaman ellerine fırsat geçse, CHP'yi hırpalamaya kalkmışlardır. CHP'nin ilkelerini ayakta tutmaya çalışan yöneticilerine karşı her zaman haksız uygulamalarda bulunmuşlardır. 'CHP'nin hamurunda çile var.' derken, Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren hep haksızlıklara muhatap olmuştur. Bu haksızlıklar halen devam ediyor…"
>
> (K36, 56 yaşında, 13 yıldır CHP üyesi)

3.2.3.3. Grubun Meşrulaştırılması

Katılımcıların, CHP'nin cumhuriyeti kurmasına ve modernleşme yolunda ilk devrimleri gerçekleştirmesine dayanarak, partinin cumhuriyetin temel ilke ve değerlerini koruma ve sürekliliğini sağlama yönünde bir misyonu sahiplenmesini haklı kıldıkları görülmektedir. Partiyi, bir siyasi partiden öte, Atatürk'ün ve O'nun ilke ve devrimlerinin mirasçısı olarak değerlendiren katılımcılar, cumhuriyet ve demokrasiyi başta dinciler/şeriat yanlıları olmak üzere ülke içinden ve dışından tüm tehlikelere karşı korumaktan kendilerini sorumlu görmektedirler ve bu sorumluluğa dayanarak da bugünkü eylem ve tutumlarını meşrulaştırmaktadırlar.

> "…devlet kurmuş olmasının verdiği sorumluluktur. Cumhuriyet Halk Partisi bu devleti kurmuş, devrimleri gerçekleştirmiş, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki temelleri atmış bir parti olarak bu bilinçle güne sahip çıkmaya ve geleceğe bakmaya çalışıyor. Onun için işte bazı konularda bilimin gereği, çağın gereği diğer partilerle örtüştüğü noktalar olabilse bile, bu sorumluluk anlayışı diğer partilerden onu ayırıyor. Yani Cumhuriyet Halk Partisi bana göre bir siyasi parti gibi bakmıyor olaylara. Cumhuriyet Halk Partisi bu ülke insanlarına karşı taşıdığı sorumlulukla, yani önce parti gelmiyor Cumhuriyet Halk Partisi için.. Önce ülke, önce halkımız, önce ülkenin birliği bütünlüğü, halkın refahı ve geleceği…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Katılımcılar, 'öteki'yi de bu geçmiş bağlamında konumlandırmakta, dinci/şeriat yanlısı grupların geçmişle bağını kurmak ve kendisinin bunlarla mücadelesini vurgulamak suretiyle, hem partinin bugün cumhuriyet ve laikliği savunmak üzere

'onlar'a karşı verdiği savaşın gerekçesini, hem de bu savaşı veren ve verebilecek tek partinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğu iddiasını haklılaştırmakta ve aynı zamanda partinin ülke için önemini vurgulayarak kimliğini olumlamaktadırlar.

> "…Atatürk cumhuriyeti kurarken, Türk meclisinde … o gericiler, sarıklılar, hacılar hocalar o zaman da hilafetin kalkmasına karşı çıkmışlar, işte ezanın Türkçeleşmesine karşı çıkmışlar, Kuran-ı Kerim'in Türkçe mealinin açıklanmasına karşı çıkmışlar. Atatürk hepsini ikna etmiş ve kabul ettirmiş. Ama onlar durmamışlar…"
>
> (K24, 66 yaşında, 48 yıldır CHP üyesi)

> "…(geçmişi) bana göre haklılıklarının bir kanıtı… bugünkü verdiğimiz kavganın haklı bir temele dayandığı... Hem verdikleri kavgayı hem doğru hem de haklı kılıyor. Tabi biraz da fazla sorumluluk yüklüyor böyle bir tarih…"
>
> (K29, 54 yaşında, 23 yıldır CHP üyesi)

Katılımcılar kolektif belleği bugünün meşrulaştırılması için kullanmanın yanı sıra, grubun pozitif kimlik inşasına hizmete edecek şekilde geçmişi meşrulaştırma yoluna gitmektedirler. Örneğin, partinin geçmişe yönelik yoğun eleştirilere maruz kaldığı olay olan II. Dünya Savaşı döneminde yaşanan yokluk ve sıkıntılar, katılımcılarca partinin ülkeyi savaşa sokmaması, böylece ülkede daha ciddi ekonomik sıkıntılar ve can kaybı yaşanmasının önüne geçilmesi şeklinde değerlendirilmekte ve böylece partinin o günkü politikaları meşrulaştırılmaktadır. (bkz. 3.1.2.2 altında K33'ün ifadesi, s. 55.)

3.2.3.4. Kimliğin Sürekliliğinin Tesisi

Kolektif belleğin, partinin inşa etmeye çalıştığı kimliğe tarihsel bir derinlik kazandırdığı görülmektedir. Partililer bu vasıta ile kimliğin geçmişten bugüne sürekliliğini kavramakta ve bir bütünsellik atfetmektedirler.

> "…(CHP) 80 yıllık geçmişi olan bir parti(dir)…"
>
> (K21, 45 yaşında, 11 yıldır CHP üyesi)

Kimliğin inşasında sürekliliğe duyulan ihtiyaç, partinin 1980-1992 yılları arasında kapalı oluşunun göz ardı edilmesinde açıkça gözlenmektedir. Partililer SHP döneminde gerçekleşen olayları partinin geçmişinin bir parçası olarak aktarmakta, SHP'yi kendinden göstermek suretiyle, geçmişin hiç kesintiye uğramamış olduğu izlenimi yaratarak, süreklilik duygusunu sağlamaktadırlar.

> "…Türkiye'de adıyla geçmişiyle birlikte kurtuluşumuzdan bu yana süren tek parti Cumhuriyet Halk Partisi var…"
>
> (K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

> "…Yani o dönemde zaten CHP yoktu, SHP vardı, sosyal demokrat partisi vardı. Seçimi onlarla aldık… daha sonra parti yeniden kuruldu…Bugün Cumhuriyet Halk Partisi'ndeyiz. Ben onu SHP'nin almış olduğu oy değil, Cumhuriyet Halk Partililerin bulunduğu nokta olarak bakıyorum."
>
> (K11, 46 yaşında, 24 yıldır CHP üyesi)

Aynı durum, partililerin partiye kayıt oluş tarihlerine ilişkin verdikleri bilgilerde de görülmektedir. Katılımcılar, eğer partide 1980 öncesine dayanan bir geçmişleri varsa ya da SHP döneminde kayıt olmuşlar ise, kayıt tarihi olarak genellikle, partinin 1992'de yeniden açılmasından sonraki tarihi değil, o tarihi vermişlerdir. SHP'de görev almış olup olmamak 1980 öncesinde kayıt olanlar için bir farklılık yaratmamaktadır. Yani partililerin, parti sürekliliğini algılayışları kendi siyasi geçmişlerinin sürekliliğinden kaynaklanmamaktadır.

> "…Eylül 71. Çünkü 18'i Ağustos'ta doldurduk. 18'den önce kayıt olunmuyordu, Eylül ayında falan 9 Eylülden önce yani, kuruluş tarihinden önce (kayıt oldum)…"
>
> (K17, 54 yaşında, 25 yıldır CHP üyesi)

> "…Kayıt tarihi olarak, yani 23 yıldan bu yana, 1983 yılından bu yana Cumhuriyet Halk Partiliyim…"
>
> (K35, yaşı bilinmiyor, 23 yıldır CHP üyesi)

SHP'nin partinin bir uzantısı olarak görülmesi, CHP'nin kadroları tarafından kurulmasından kaynaklanmaktadır. Ancak SHP'nin daha sonra CHP'den ayrılması ile 'biz'den olan bu partinin, artık 'onlar' olduğu görülmüş, iki parti arasında farklılaşma eğiliminin ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

> "…bizden ayrılan SHP bizimle tekrar aynı çatı altında toplanmak istemiyor. Biz solcuyuz diyor. Biz de solcuyuz, bizi solcu olarak kabul etmiyorlar. 'Siz sağın sol tarafındasınız' diyorlar, 'Sağcı sosyalistler' diyorlar. Bunlar da bizim hoşumuza gitmiyor..."
>
> (K38, 32 yaşında, 14 yıldır CHP üyesi)

3.2.3.5. Kimliğin İfadesi Olarak Kolektif Belleğin Taşıyıcıları

Katılımcıların CHP için özel anlam taşıdığını ifade ettikleri anıtlar ve mekanlar ile parti tarafından kutlanan/anılan günlerin partinin kendini tanımlayışı ile örtüşen biçimde Atatürk ve sol düşünce ile ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısı ile bu mekan ve günlerin kolektif belleğin taşıyıcısı olmalarının yanı sıra, partinin kendini tanımlayışı ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Parti bu mekanları sahiplenmek ve ziyaret etmek ya da bu günleri anmak veya kutlamak sureti ile hem kolektif belleğini üyelerine aktarmakta, hem de kimlik tanımlamalarını aşılamakta, pekiştirmekte ve sürekliliğini sağlamaktadır. Ancak bu ifade ediş yalnızca grup içi ile sınırlı değildir. Bu mekanları ziyaret etmek ya da bu günleri kutlamak ve anmak, partinin kimliğini diğerlerine sunmanın bir aracı olarak işlev görmektedir. Örneğin Anıtkabir'i partinin en kutsal mekanı olarak sunarak, Atatürk ile ilgili bütün mekanları parti için özel addederek veya ulusal bayramları partinin özel günü olarak kutlayarak "Ben Atatürkçüyüm, Atatürk ilkelerine bağlıyım." ya da Deniz Gezmiş, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı gibi 'devrim şehitleri' olarak nitelendirdikleri kişileri anarak ve İşçi Bayramı'nda miting alanında en önde saf alarak "Ben solcuyum." demektedir. Bu günler ulusal ya da evrensel nitelik taşımasına karşın, bunları sahiplenmek suretiyle parti, diğerlerine bu değer ve ideolojilere sahip olduğunu göstermektedir.

3.2.3.6. Şimdici ve Muhafazakar Yaklaşımlar Geriliminde Kolektif Bellek-Kimlik İlişkisi

Partinin kimliğini tanımlayışında her iki yaklaşımı da görmek mümkündür. Katılımcılar bir yandan parti kimliğini geçmişe referansta bulunmak suretiyle tanımlamaktadırlar. Partinin Atatürk tarafından kurulmasına, cumhuriyeti kurmasına ve devrimleri gerçekleştirmesine dayanarak kendini Atatürkçü olarak tanımlaması bunun bir örneğidir. Öte yandan da grubun geçmişine seçici olarak yaklaşmakta, mevcut kimliğini destekleyici öğeleri ön plana çıkarmakta ya da kolektif bellek öğelerini kimliği ile uyum sağlayacak biçimde şekillendirmektedirler. Bu noktada bugünün gelişmeleri doğrultusunda bir etki söz konusudur. Ülke ve parti gündeminin başında yer alan rejim/irtica tehdidi konusunun, parti sol kimliğinin geri planda kalıp, Atatürkçü ve laik yanının vurgulanmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durum da kolektif bellekte Atatürk dönemi ile ilgili olayların hatırlanma sıklığı ile ülke tarihindeki pek çok olayın söz konusu kesime taviz verilmesi olarak yorumlanmasını açıklamaktadır. Bugünün gelişmelerinin kolektif kimlik ile kolektif belleğe etkisi bir katılımcının aşağıdaki ifadesinde açıkça görülmektedir.

> "…Eskiden CHP üyelerini birbirine bağlayan emeğe bir bakış olurdu. Türkiye'deki demokratik yaklaşıma optik yaklaşım olurdu. Tabii gericiliğe yaklaşım optik yaklaşımı ekarte etmedi, ama AKP iktidarı ve bir dönem Refah Partisi'nin devleti adım adım ele geçirmesi, artık ülkenin mahallelerine kadar inen cemaatleşme sonucu bizim tabanı birbirine bağlayan olgu laik oluşumun bozulmaması…"
>
> (K21, 45 yaşında, 11 yıldır CHP üyesi)

4. TARTIŞMA

4.1. Araştırmanın Kuramsal Doğurguları

Kolektif belleğin kolektif kimliğin inşasına etkisini anlamaya yönelik bu çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi toplumsal bir grup olarak ele alınmış, bu grupta üyelerince ortak olarak paylaşılan bir kolektif bellek bulunup bulunmadığı ve eğer varsa, bu kolektif belleğin grubun kendini konumlandırması ve kimliğini inşa edişinde nasıl bir işlev gördüğü incelenmiştir.

Kolektif bellek kavramının çağdaş kullanımları, kavramın sosyal bilimler vokabülerine girmesini sağlayan ve toplumsal bir perspektif içinden inceleyen ilk araştırmacı olarak anılan Maurice Halbwachs'ı izlemektedir. Halbwachs'ın ([1941] 1992) kolektif bellek yaklaşımı, toplumların tüm üyelerince paylaşılan ortak bir belleğe sahip oldukları, bu belleğin verili olmaktan ziyade birlikte gerçekleştirilen bir inşanın ürünü olduğu ve bireysel belleklerin de bu bellek tarafından toplumsal olarak çerçevelenmiş olduğu savlarını içermektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri ile yapılan görüşmeler neticesinde, katılımcıların parti geçmişinden aktardıkları olayların belirli temalar etrafında kümelendiği ve ortak bir kavrayış süzgecinden geçirilerek aktarıldığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kolektif bir belleğe sahip olduğunun işareti, katılımcılarca hatırlanan olaylar da bu kolektif belleğin olası içeriklerinin birer ipucu olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların parti kimliğini tanımlamada, 'biz'i ve 'ötekiler'i ayırt etmede kolektif belleğe referansta bulundukları görülmüştür. Katılımcılar, partinin kimlik öğelerini parti geçmişinde yer alan parti kimliğini destekleyecek ve temellendirecek olaylara dayandırmışlar ve 'ötekiler'den ayrılmalarını sağlayacak anlatılara başvurmuşlardır. Bu bulgu, çeşitli araştırmacıların, kolektif belleğin grubun kim olduğunu kavramasında bir referans noktası sağladığı ve grubun sınırlarını

tanımlamasını ve üyelerini üye olmayanlardan ayırmasını mümkün kıldığı (Bar-Tal, 1989; Schwartz, 1991; Coser, 1992; Zerubavel, 1997; Olick & Robbins, 1998; Misztal, 2003) yönündeki görüşlerini desteklemektedir.

Katılımcıların, pozitif bir kimlik yaratmak ve pozitif farklılaşmayı sağlamak üzere, geçmişi itibar sağlayıcı ya da negatif bir yük taşımayacak biçimde hatırlama eğiliminde oldukları, kolektif belleği bu şekilde kurgularken Halbwachs ([1941] 1992), Augé (1998), Baumeister ve Hastings (1997)'in de işaret ettiği gibi seçici hatırlama ve unutma mekanizmaları kullandıkları görülmüştür. Katılımcılar, geçmişteki olayları parti lehine bir yanlılık içinde aktarmışlar, partinin başarılarını ve ülkenin gelişmesindeki aktörlüğünü diğer olaylara nazaran daha fazla vurgulamışlar ve bunları partinin kendi özelliklerine atfetmişlerdir. Partinin başarısızlıkları ve yaşadığı olumsuzluklardan ise daha ziyade dış faktörler sorumlu tutulmuş ya da parti lehine değerlendirmeler yapılarak partiyi haklılaştırma yoluna gidilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılar, kolektif belleğe referansta bulunarak partinin bugünkü söylem ve politikalarını da meşrulaştırma eğilimi göstermişlerdir. Bu bulgular, Licata ve Klein (2005)'in kolektif belleğin kolektif kimlik ile ilgili tanımladıkları üç işlev olan kimlik tanımlama, kimlik yüceltme ve grubu haklılaştırmayı destekler nitelikte bulunmuştur.

Katılımcıların kolektif bellek olaylarını kronolojik olarak sıralamada parti liderlerini birer işaret noktası olarak konumladıkları, 'sembol şahsiyetler'e ya da 'kahramanlar'a dönüştürdükleri bu liderlere referansta bulunulmak suretiyle de kolektif bellek olaylarını yücelttikleri görülmüştür.

Kimliğin yüceltilmesinin bir öğesi de atıfta bulunulan parlak dönemlerdir. Atatürk döneminin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin en parlak dönemlerinden biri olarak değerlendirilmesi, bu döneme atfedilen anlam ve önem ile bu döneme ilişkin anlatımlardaki epiklik Eliade (1961; akt. Schwartz, 1982)'in, bir toplumun geçmişinin en önemli kısmının başlangıcı olduğuna ve bu dönemlerin sihir, cazibe ve prestij içerdiğine ilişkin görüşleri ile paralellik göstermektedir. Partinin kuruluşunun yanı sıra, daha yüce bir başlangıç olan cumhuriyetin kuruluşunu da kapsamasının, bu dönemin

önemini daha da arttırdığı görülmektedir. Katılımcıların parlak dönem olarak nitelendirdikleri diğer dönemlerin ise, daha ziyade partinin seçim başarıları ve icraatları ile belirlendiği, kolektif bellek içeriklerinde de paralel bir seçiciliğin bulunduğu görülmüş, bunda partinin şu anda muhalefette olmasının etkisinin bulunduğu düşünülmüştür. Partinin kimliğini, iktidarda olmaması nedeni ile, bugünde yer alan başarıları ve projeleri üzerinden değil, geçmişte gücü elinde bulundurduğu dönemler üzerinden inşa ettiğini, iktidarda olması durumunda geçmişi yüceltme ihtiyacının daha az olacağını düşünmek mümkün görünmektedir. Nitekim çok az da olsa bazı katılımcıların mevcut dönemi partinin parlak dönemlerinden biri olarak görmeleri ve bunu gelecek seçimlerde partinin elde etmesini umdukları başarıya dayandırmaları, bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Katılımcıların ortak bir geçmişi vurgulamaları ve bunları ortak bir perspektif içinden bakarak, benzer içerikler ve anlatımlar ile aktarmaları, Schwartz (1991)'ın ifadesi ile *zaman üzerine bir konsensus*a işaret etmektedir. Kolektif belleğin aynı zamanda grup kimliği tarafından çerçevelenmesi nedeni ile, sağlanan bu ortak anlama ve anlatma biçiminin, literatürdeki görüşleri (Halbwachs [1941] 1992; Coser, 1992; Misztal, 2003) destekler şekilde, grup aidiyetinin oluşmasında ve grup içinde dayanışma ve birlik duygusunun tesisinde de önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bilgin (2007) de benzer şekilde kolektif belleğin inşa edilmeye çalışılan kimliğe tarihsel bir töz vermek, bir derinlik kazandırmak suretiyle, topluluk üyelerinde aynı bir kaderi paylaşma duygusu uyandırdığını ifade etmiştir. Nitekim katılımcıların, parti üyelerini birbirine bağlayan en önemli unsurun ne olduğu ile ilgili soruya verdikleri yanıtlar, kolektif bellek ile kolektif kimliğin karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olarak karşımıza çıkmış, partinin kimliğinin ve misyonunun kolektif bellekten kaynaklı tanımları ile paralellik göstermiştir.

Katılımcıların kolektif bellek öğelerini hatırlamalarının, basit bir bilgiyi geri çağırma şeklinde değil, aktif ve inşa edici bir şekilde gerçekleştiği, olayların katılımcıların kavrayışları ve değerlendirmeleri doğrultusunda revize edilerek aktarıldığı, bu revizyonun da parti ideolojisi ve kimliği tarafından şekillendirildiği

anlaşılmış olmakla birlikte, bu inşanın Halbwachs ([1941] 1992)'ın sözünü ettiği şekilde yalnızca geçmişe dönük olmadığı, Schwartz (1982, 1991, 1997)'ı destekler şekilde hem bugünü hem de geçmişi içeren bir eylem olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bugüne bakış açılarında geçmişlerinde yer alan olayların etkili olduğu, geçmişi hatırlayış biçimlerinin de partinin mevcut ihtiyaç ve kaygıları doğrultusunda şekillendirildiği görülmüş, aralarında karşılıklı olarak birbirini dönüştüren diyalojik bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmıştır. Buna göre, mevcut ihtiyaçlar doğrultusunda bazı öğeler ön plana çıkarılıp, bazıları da göz ardı edilebilmekte, geçmiş olaylar grup kimliğine hizmet edecek biçimde yeniden kurgulanabilmektedir. Ancak bu kurgu Coser (1992)'ın da ifade ettiği şekilde boş bir sayfanın üzerine yazılmamakta, grubun geçmişe dair imajları birtakım bağlam ötesi ihtiyaçları tarafından stabil kılınmaktadır. Aynı yaklaşımı kolektif bellek ve kimlik ilişkisinde de görmek mümkündür. Katılımcılar bir yandan parti kimliğini geçmişe referansta bulunarak tanımlamışlar, bir yandan da parti kimliğinin bugünün ihtiyaçları doğrultusunda vurgulanan yönünü destekleyecek kolektif bellek olaylarını ön plana çıkarmışlardır. Bu bulgular doğrultusunda, bugünün geçmişi kavrama biçimimizi kurguladığını söyleyen şimdici yaklaşımın, belleğin zaman içinde, günün ihtiyaçları bağlamında onaylanmasını sağladığı; geçmişin bugüne bakışımızı şekillendirdiğini savunan muhafazakar yaklaşımın ise grubun kendini süreklilik içinde hissetmesini mümkün kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgin (1999, 2007) kolektif kimliklerin, tıpkı bireysel kimliklerde olduğu gibi bir süreklilik duygusuna ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların anlatımlarında bu ihtiyaç açıkça görülmüştür. Görüşmeler sırasında, katılımcılar partinin siyasal yaşamındaki kesintileri görmezden gelmişler, çeşitli yollar kullanarak bu boşlukları doldurma eğilimi sergilemişlerdir.

Bulgular, kolektif bellek ile kimlik ilişkisinin iki yönlü olduğunu, kolektif belleğin, kimliğin hem bir göstergesi hem de önemli bir kaynağı olarak işlev gördüğünü düşündürmüştür. Birinci etki kolektif bellekten kimliğe yöneliktir. Parti sahip olduğu geçmişe dayanarak kim olduğunu tanımlamakta, 'diğerleri' arasındaki konumunu ve mesafesini netleştirmekte ve bugünün gelişmelerini sahip olduğu bu geçmişin

penceresinden bakarak değerlendirip ne yapması gerektiğini belirlemektedir. Diğer etki ise kimlikten kolektif belleğe yöneliktir. Parti, geçmişi, kim olduğuna ilişkin tanımları doğrultusunda parti lehine bir yanlılık ile değerlendirmekte, kimlik tanımının dayanak noktalarını da yine kolektif bellekte bulmaktadır.

Katılımcıların parti ideolojisini özetlemek amacı ile sıklıkla başta "altı ok" olmak üzere çeşitli amblem ve sembollere atıfta bulundukları görülmüştür. Nitekim Bilgin (2007) de, olayların birer anı olarak saklanması için kendi dışında bir yerde, kişide veya nesnede işaretlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılarca parti için özel anlam taşıdığı ifade edilen anıtlar ve mekanlar ile parti tarafından anıldığı ya da kutlanıldığı belirtilen anma ve kutlama günlerinin de hem kolektif kimliğin bellek aracılığı ile inşasına, hem de zaman ve mekana demirlenmek suretiyle süreklilik duygusunun sağlanmasına katkı sağladığı anlaşılmıştır. Bu bulgu, Halbwachs ([1941]1992) ve Misztal (2003)'i destekler niteliktedir. Anma ve kutlama günleri ile bellek mekanlarının kolektif belleğin taşınması aracılığı ile gerçekleştirdikleri bu işlev daha ziyade grup içi dinamikler ve grubun kendi kohezyonu ile ilgilidir. Ancak çalışmamızda söz konusu gün ve mekanların kolektif kimliğin ifadesi olarak gruplar arası bir işlev de gördüğü, bunlar aracılığı ile partinin kendi değer ve ideolojilerini diğerlerine sunma imkanı bulduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların anlatıları, kolektif belleğin otobiyografik bellek ile yakından ilişkili olduğunu göstermiştir. Hatırlanan olaylar ile bunların hatırlanma biçimi kolektif kimlik tarafından çerçevelenmiş olmakla birlikte, otobiyografik bellek ile kolektif bellek arasında bir geçişlilik söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların otobiyografik belleği, kolektif belleği hatırlamada birer işaret noktası olarak kullandıkları ve doğrudan deneyimledikleri kolektif bellek olaylarını kendi yaşantıları aracılığı ile aktarma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu bulgu Connerton'un (1999) bireysel yaşama ilişkin anlatıların, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülü olduğu savını destekler niteliktedir. Bu durumun, kolektif bellek içeriklerinin belirlenmesine de yansıdığı, kişilerin kendi benlikleri/kimlikleri için önemli olan olayların bu içeriklerde etkili olduğu görülmüştür. Nitekim sonuçlar, kişinin yaşı,

partideki aktifliği ve bireysel yaşantılarının bellek genişliğinde ve bellek içeriklerinde, olayla karşılaşma yaşının da olayın iz bırakıcılığında etkili olduğunu düşündürmüştür. Bu sonuçlar Deschamps, Paez ve Pennebaker (2002) ve Schumann ve Scott (1989)'un çalışmaları ile tutarlılık göstermektedir.

4.2. Gelecekte Konu İle İlgili Yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler

Bu çalışma, kolektif belleğin, kolektif kimlik ile ilişkisine odaklanmakta, kolektif belleğin kolektif kimliğin inşasında nasıl bir rol oynadığını çeşitli boyutları ile incelemektedir. Araştırma, literatürde konuyla ilgili dağınık bir biçimde bulunan farklı bakış açılarını bir arada ve karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Literatürde kolektif belleğin toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanmasında, topluluğun kendini konumlandırmasında önemli bir rolü olduğuna ilişkin görüşler bulunmakla birlikte, doğrudan kolektif belleğin grup kimliği ile ilişkisine dair çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın literatürdeki kolektif bellek-kimlik ilişkisine dair varsayımları büyük ölçüde test ettiği düşünülmektedir. Ayrıca literatürdeki çalışmalar kolektif belleği daha çok toplumsal düzeyde ele almalarına karşın, bu araştırmada daha küçük ölçekli ve sınırları daha belirgin bir grup ile çalışılmış, kolektif bellek 'örgüt kimliği' ile ilgili olarak incelenmiştir.

Elde edilen bulgular, kolektif belleğin sosyal temsillerden bağımsız olmadığını, bu iki olgunun birbirlerine ulanmak suretiyle grup kimliğini tesis ettiklerini düşündürmektedir. Gelecekte konu ile ilgili yapılacak araştırmalarda, kolektif belleğin sosyal temsiller ile ilişkisinin ele alınmasının bu konuda aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, kolektif belleğin genişliğinde ve içeriklerinin belirlenmesinde kuşak etkisinin araştırılması ve kolektif belleğin değişimi ve sürekliliği gerilimi açısından incelenmesi literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Assmann, J. & Czaplicka, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique, 65*, 125–133.

Augé, M. (1999). *Unutma biçimleri.* İstanbul: Om Yayınevi.

Bar-Tal, D. (1989). Delegitimization: The extreme case of streotyping, in D. Bar-Tal, C. F. Grauman, A. Kruglanski ve W. Stroebe (eds.) *Streotyping and Prejudice,* NY: Springer-Verlag.

Baumeister, R. F. & Hastings, S. (1997). Distortions of collective memory: How groupsflatter and deceive themselves, in J. W. Pennebaker, D. Paez ve B. Rime (eds.) *Collective Memory of Political Events,* NJ: Lawrence Erlbaum.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif kimlik.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.

Bilgin, N. (2008). Pierre Nora'nın "Bellek Yerleri"nden esinle cumhuriyetin bellek kişileri. *Toplumsal Tarih,* 169, 20-26.

Bodnar, J. (1993). Covering the body: The Kennedy assassination, the media, and the shaping of collective memory; Watergate in American memory: How we remember, forget, and reconstruct the past. *The Journal of American History, 80*, 3, 1166–1168.

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Coser, L. A. (1992). The revival of the sociology of culture: The case of collective memory. *Sociological Forum, 7*, 2, 365–373.

Deschamps, J. C., Paez, D. ve Pennebaker, J. (2002). Memoire collective et histoire a la fin du second millenaire, in S. Laurens ve N. Roussiau (eds.) *La Memoire Sociale: Identites et Representations Sociales,* Rennes: P.U.R.

De Rosa, A.M.& Mormino, C. (2002). Au confluent de la mémorie sociale: Étude sur l'identité nationale et Européenne. In *La mémoire sociale – Identités et représentations sociales.* Rennes: PUR

Halbwachs, M. ([1941] 1992). *On collective memory.* Chicago: The University of Chicago Press.

Lang, K. (1993). How the past lives on. *Contemporary Sociology, 22*, 4, 596–600.

Licata , L. & Klein, O. (2005). Regards croisés sur un passé commun: ancien colonisés et anciens coloniaux face à l'action belge au Congo, in *L'Autre, Regards Psychosociaux,* Grenoble: PUG.

McGilvary, E.B. (1933). The philosophy of the present. *International Journal of Ethics, 43*, 3, 345–349.

Misztal, B.A. (2003). *Theories of social remembering*. England: Open University Press.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Olick, J.K. & Levy, D. (1997). Collective memory and cultural contraint: Holocaust myth and rationality in German politics. *American Sociological Review*, *62*, 6, 921–936.

Olick, J.K. & Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of Sociology, 24*, 105–140.

Özakpınar, Y. (1997). *Hafıza*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Schuman, H.& Scott, J. (1989). Generations and collective memories. *American Sociological Review, 54*, 3, 359–381.

Schwartz, B. (1982). The social context of commemoration: A study in collective memory. *Social Forces*, *61*, 2, 374-402.

Schwartz, B. (1991). Social change and collective memory: The democratization of George Washington. *American Sociological Review, 56*, 2, 221–236.

Schwartz, B. (1997). Conficius and the cultural revolution: A study in collective memory. *International Journal of Politics, Culture and Society. 11*, 2, 189-212.

Schwartz, B. (2005). The new Gettysburg Address: Fusing history and memory. *Poetics*, *33*, 63-79.

Schwartz, B. (2006). Collective memory. Internet'ten 15.05.2006 tarihinde elde edilmiştir:
http://www.sociologyencyclopedia.com/info/sample1.pdf

Vromen, S. (1993). Maurice Halbwachs on collective memory. *The American Journal of Sociology, 99,* 2, 510–512.

EK–1. Görüşme Örneği

Katılımcı	**:** K29
Görüşmeci	**:** ET
Görüşme Tarihi ve Süresi: 07.10.2006, 31.37 dk.	

ET: …yaşınız?

K29: 54 yaşındayım.

….

E: Ne zamandan beri CHP'lisiniz?

K29: … 80'den sonra CHP'li oldum. Ondan önce devrimci gençlik hareketleri içerisindeydim. Ama ailem çok eskiden beri CHP'li.

…

ET: Sizce Cumhuriyet Halk Partisini diğer partilerden ayıran en önemli özelliği nedir?

K29: Bir kere Cumhuriyet Halk Partisini diğer partilerden ayıran en önemli özellik devlet kurmuş olmasının verdiği sorumluluktur. Cumhuriyet Halk Partisi bu devleti kurmuş, devrimleri gerçekleştirmiş, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki temelleri atmış bir parti olarak bu bilinçle … güne sahip çıkmaya ve geleceğe bakmaya çalışıyor. Onun için işte bazı konularda bilimin gereği, çağın gereği diğer partilerle örtüştüğü noktalar olabilse bile, bu sorumluluk anlayışı diğer partilerden onu ayırıyor. Yani Cumhuriyet Halk Partisi bana göre bir siyasi parti gibi bakmıyor olaylara. Cumhuriyet Halk Partisi bu ülke insanlarına karşı taşıdığı sorumlulukla, yani önce parti gelmiyor Cumhuriyet Halk Partisi için.. Önce ülke, önce halkımız, önce ülkenin birliği bütünlüğü, halkın refahı ve geleceği… Cumhuriyet Halk Partisinin özelliği bu. Yani ne pahasına olursa olsun iktidar olayım diyen bir parti değil Cumhuriyet Halk Partisi.

ET: Peki, çok partili hayata geçişle birlikte, 1946'lardan itibaren, Türkiye'de pek çok olay oldu, pek çok değişiklik oldu. Cumhuriyet Halk Partisi de pek çok şey yaşadı bu sürecin içerisinde. Şimdi geriye dönüp baktığınızda neler hatırlıyorsunuz Cumhuriyet Halk Partisinin tarihinden, hangi önemli olaylar oldu Cumhuriyet Halk Partisinin geçmişinde?

K29: Cumhuriyet Halk Partisi çok partili sisteme geçtikten sonra eliyle bir kere demokrasi adına iktidarı teslim etti. … Ve ondan sonra … 60 ihtilali olmasaydı belki iktidara gelme şansı daha fazlaydı diye düşünüyorum. Her ne kadar pozitif ihtilal gibi değerlendirilse de öyle bir kesinti … Cumhuriyet Halk Partisi tarihinde de bir kesinti yaratmış oldu. Ondan sonra … hem ülkemiz için hem Cumhuriyet Halk Partisi için hem de sosyal demokrat hareket için Cumhuriyet Halk Partisinin ortanın solu açılımı önemliydi. Yani Cumhuriyet Halk Partisi sosyal demokrasiye sahip çıktı, evrensel sosyal demokrasiye sahip çıktı ve evrensel sosyal demokrasi ilkelerini kendi ilkelerine kattı. Bu da Cumhuriyet Halk Partisi tarihinde önemli bir açılım. Bunlar olumlu açılımlar. Ama olumsuz olan da, Cumhuriyet Halk Partisinin bugün hala daha ne olduğu çok açığa çıkmış olan partilerle bile mücadele etmek zorunda kalmasının en önemli nedeni veya işte baraj altında kalmasının, … bana göre 80 darbesi… 80'de Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılmış olması. Diğer partilerin de, ama yani Cumhuriyet Halk Partisinin kapatılmış olması Türkiye'nin, … geleceğinde çok önemli olumsuz rol oynadı. … Sonra da 92 yılında Cumhuriyet Halk Partisinin yeniden açılması, Cumhuriyet Halk Partisi adına olumlu bir olaydı. … Cumhuriyet Halk Partisinin yeniden açılması çok güzeldi. … ilk girdiğimiz seçimlerde 4.6 oy aldık. Bunu unutamıyoruz, onlar bizim altın oylarımızdı. Yeni hayata katılmış Cumhuriyet Halk Partisinin, birçok genç unutmuştu Cumhuriyet Halk Partisini, tanımıyordu. Siyasi hayata yeniden dönmüş olan Cumhuriyet Halk Partisinin onlar … altın oylarıydı. … sonucu beklerken ilde yaşadıklarımız, onlar bizim için önemli olaylar. Ondan sonra birleşme gündeme geldi Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile. O kurultayda yaşadığımız olaylar… Yani işte genel başkanın kırmızı plakalı arabalarınızı bırakın gelin demesi… Birleşme olduktan sonra lütfen barajı geçtik… Sonra 99'da barajın altında kalışımızı hiç unutmuyorum. … ilde oturmuş sonuçları beklerken, artık sabaha karşı, …barajın altında kaldığımız anlaşılmış, genel merkezi aradık, o günkü genel sekreterimizi, eve gideceğiz ama sanki bir şey olmuş da biz de partiyi bırakırsak iyice yok olacakmış gibi böyle bir endişe… bir arkadaşımızı nöbetçi bıraktık, eve gittik. O gün akşamüzeri… kızım ağlayarak geldi, Deniz Bey istifa etmiş dedi … İçimizde birtakım tartışmalar yaşansa da, bir takım sorunlar olsa da, herkes zaman zaman birbirini haksız yere suçlasa da Cumhuriyet Halk Partisi bir örgüttür. …

…

Ondan sonra … 2002'de tekrar kurultay yaşayıp Deniz Baykal'ın tekrar genel başkan oluşuna kadar devam eden süreçte… Deniz Bey tekrar döndü.

…

Ben siyaseti 24 saat yaşıyorum. Kendimle yaptığım görevi tamamen özdeşleştirdim. Yani hani derler ya, benim hayata, dünyaya gelişimin amacı buymuş, benim de görevim buymuş, ben de sanki öyle yaşıyorum. … çocuğuma karşı duyduğum sorumluluk ile Cumhuriyet Halk Partisine karşı duyduğum sorumluluk hemen hemen özdeş. Veya anneme babama karşı duyduğum sorumlulukla Cumhuriyet Halk Partisine karşı duyduğum sorumluluk hemen hemen özdeş. Yani bu benim artık, benimle bütünleşmiş bir olay.

ET: Sizce Cumhuriyet Halk Partisi kurulduğu günden bugüne yaşadığı en önemli olay neydi?...

K29: Bana göre yaşadığı en önemli olay …80 darbesiyle kapatılmasıdır. Hiç haklı bir hareket değildi. Böyle bir muameleyi hiç hak etmiyordu Cumhuriyet Halk Partisi. Cumhuriyet Halk Partisi 80 darbesi ile mutlaka yüzleşmeli, 80'deki kendisine yapılan bu haksızlığın hesabını mutlaka sormalıdır. Tabi Cumhuriyet Halk Partisine yapılan o haksızlık, devrimlere yapılan haksızlık, ülkenin gelişmesine, modernleşmesine yapılan haksızlık diye değerlendirdiğim için söylüyorum… 80 darbesi eğer olmasaydı, o zaman parti kapatılmasaydı ve ondan sonra da işte SODEP; Sosyal Demokrat Halkçı Parti, ayrılmalar, birleşmeler, yetmedi DSP falan gibi… Böyle solda bu dağınıklık yaşanamazdı. Yani Cumhuriyet Halk Partisi kapatılmamış olsaydı bir sosyal demokrat parti kurma, Cumhuriyet Halk Partisinin mirasına oturma gibi bir çabası olmayacaktı başkalarının. … O zaman da biz bu yaşadığımız işte o uzuuun süreci, zorlukları yaşamak zorunda kalmayacaktık. Şimdiye çoktan iktidar olurduk diye düşünüyorum. Yani 80 darbesi bu ülkeye yapabileceği en büyük kötülüğü yaptı.

…

ET: Peki sizce Cumhuriyet Halk Partisinin kurulduğu günden bugüne yaşadığı en parlak dönem hangi dönemdi?

K29: Yani kurulduğu günden bugüne yaşadığı en parlak dönem bana göre o işte köy enstitülerinin falan açıldığı, eğitime önem verilen, ondan sonra devrimlerin gerçekleştiği

dönem. Ondan sonra da işte sosyal, ortanın solu söyleminden sonra Ecevit'le iktidara geldiği dönem diye düşünüyorum. Ama esas bu ülkede yoktan bu ülkeyi var ettiği dönemdir Cumhuriyet Halk Partisinin en parlak dönemi….

ET: Cumhuriyet Halk Partisinin kendi içerisinde kutladığı ya da andığı anma günleri, kutlama etkinlikleri nelerdir?

K29: Cumhuriyet Halk Partisi bir kere milli bayramlarımızı büyük bir coşku ile kutlayan bir partidir. … ayrı bir önem veriyoruz 19 Mayısa, onu ayrı bir şekilde kutluyoruz. Ondan sonra Cumhuriyet Halk Partisinin kuruluş günü 9 Eylül gününü, tabi hem İzmir'in kurtuluşu ama, 9 Eylülü Cumhuriyet Halk Partisinin kuruluş günü olarak kutluyoruz. Yani bunlar bizim için çok önemli. … en önemliler bunlar bana göre, yoksa tabi toplumun bütün değerlerine önem vererek yine toplum için önemli olan günleri kutlamaya gayret ediyoruz ama en çok coşku ile milli bayramlarımız, şimdi … Lozan anlaşmasının imzalandığı gün de buna eklendi….

…

ET: Cumhuriyet Halk Partisi için önem taşıyan, özel anlam taşıyan anıtlar, mekanlar, yerler nelerdir?

K29: … önce Anıtkabir tabi her şeyden önce. Ama bunun yanında Atatürk'ün yaşadığı, Atatürk için önemli olan, Kurtuluş Savaşı'nda önemi bulunan yerleri anmak, ziyaret etmek … İzmir'de de … her sene İnönü'nün doğum yıldönümünde doğduğu eve gidiyoruz. Yani bu ülke için, cumhuriyetimiz için önemli olan yerler Cumhuriyet Halk Partisi için de önemli olan yerler.

ET: Peki Cumhuriyet Halk Partilileri, Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olanları birbirine bağlayan en önemli unsur nedir?

K29: Laiklikten başlıyor. Yani Cumhuriyet Halk Partili olup da bir laiklik tartışmasının içerisinde olabilecek hiç kimse yoktur. Ama işte biraz daha az sol, biraz daha çok sol, biraz daha demokrasi… gibi tartışmalar her zaman yaşanan şeyler, ama laiklik tartışmasını Cumhuriyet Halk Partisinde görmek mümkün değil. Atatürk devrim ve ilkelerine bağlılıkları, tabi bunların içinde de en önemlisi laiklik konusundaki kararlılıkları diye düşünüyorum.

ET: Sizce Cumhuriyet Halk Partisinin sahip olduğu geçmiş, sahip olduğu tarih bugününde ve bugünkü CHP'lilerde nasıl bir rol oynuyor?

K29: … bana göre haklılıklarının bir kanıtı. Yani ayrı bir övünç, kıvanç meselesi. Bir de bugünkü verdiğimiz kavganın haklı bir temele dayandığı. Yani kendilerine daha çok güveniyorlar öyle bir tarihten gelmiş olmak, öyle bir süreçten gelmiş olmak. Hem verdikleri kavgayı hem doğru hem de haklı kılıyor. Tabi biraz da fazla sorumluluk yüklüyor böyle bir tarih.

ET: Peki Cumhuriyet Halk Partili olmayı tanımlamanızı istesem sizden…

K29: … Bugün Cumhuriyet Halk Partili olmak ülkenin birlik bütünlüğüne, Atatürk devrim ve ilkelerine, laikliğe, çocuklarımızın geleceğine, ülkemizin geleceğine sahip çıkmak diye düşünüyorum. Yani hiç kimsenin … Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir arayışa girelim deme lüksü yok şimdi diye düşünüyorum. Yani ülkeyi yeniden kurmak, yeniden kurtarmak gibi bir şey şimdi Cumhuriyet Halk Partili olmak. Yeni bir Kurtuluş savaşı, yeni bir seferberlik… şimdi 1919'daki gibi hissetmeliyiz … bizde böyle bir sorumluluk duygusu var özellikle de bu dört yıldır yaşadıklarım 1919'da olmayı gerektiriyor. … şimdi Mustafa Kemal gibi düşünmeye, Mustafa Kemal gibi hareket etmeye ihtiyacımız var, hepimiz birer Mustafa Kemal olmak zorundayız …

EM: Cumhuriyet Halk Partililer bir araya geldiğinizde hiç geçmişteki olaylardan bahsediliyor mu?...

K29: … çok uzun süredir birlikte siyaset yapan arkadaşlar bir araya geldiğimiz zaman tabi kendi yaşadığımız olaylar, birlikte yaşadığımız olaylar, keşke şu şöyle olmasaydı, keşke bu böyle olmasaydı diye hep söz ediyoruz. Hatta zaman zaman acaba çok partili sisteme erken mi geçtik, 10 yıl daha geçilmese miydi diye falan bile söz ettiğimiz oluyor.

… Ben 77'de Cumhuriyet Halk Partisi'ne ilk oyumu verdim. …Hem Türkiye'nin tarihini hem Cumhuriyet Halk Partisinin tarihini yaşadık onun için de bunları hep konuşuyoruz. … Yani Cumhuriyet Halk Partisi benim için bir aile. Ben zaman zaman çok tartıştığım insanları bile özlüyorum uzun süre görmezsem. Birçok Cumhuriyet Halk Partili için de aynı şey. Yani bu ait olma duygusu, örgütü bana göre güçlü kılan en önemli nedenlerden biri de bu. Bir süreci paylaşmak ve ondan sonra da onu konuşmak…

ÖZET

İlk kez 1902 yılında kullanılmakla birlikte, 1960-1970'lerden itibaren artan bir ilgi ile incelenen kolektif bellek kavramı, bir grubun tüm üyeleri tarafından paylaşılan ortak bir belleğe göndermektedir. Toplumsal bir inşa ürünü olarak değerlendirilen bu kavrama ilişkin çalışmaların iki yaklaşım etrafında döndüğü görülmektedir. Bu yaklaşımlardan biri geçmişin bugünü, diğeri ise bugünün geçmişi şekillendirdiğini varsaymaktadır. Literatür, kolektif belleğin kimlik tanımlama, kimliği yüceltme ve grubu meşrulaştırma yoluyla grup kimliğinin inşasında ve grup kohezyonunun tesisinde önemli bir rol oynadığı yönünde değerlendirmeler içermektedir.

Bu çalışmanın amacı kolektif belleğin kolektif kimliğin inşasında nasıl bir rol oynadığını incelemektir. Cumhuriyet Halk Partisi delegelerinin örneklem olarak seçildiği bu çalışma yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiş, alınan yanıtlar içerik analizi ile incelenmiş ve toplam 15 kategori elde edilmiştir. Bulguların, partinin muhtemel kolektif bellek içeriklerine işaret ettiği düşünülmektedir. Katılımcıların, parti kimliğini kolektif belleğe temellendirdikleri, partiyi 'öteki'lerden ayırmak, parti kimliğini olumlamak ve grubu meşrulaştırmak için kolektif belleğe referansta bulundukları, sembol şahsiyetler, amblemler, bellek mekanları ve anma günlerinin kolektif belleğin taşınması ve kimliğin ifade edilmesi açısından önem taşıdığı ve otobiyografik belleğin kolektif bellek ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bulgular kolektif belleğin kurgulanmasında geçmiş ile bugün arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu, geçmişin bugünkü olaylara bakış açısını, bugünün de geçmişe ilişkin değerlendirmeleri şekillendirdiğini göstermiştir. Araştırma sonuçları, kolektif belleğin örgütsel kimliğin inşasında merkezi bir rol oynadığını, geçmişi hatırlamanın basit bir bilgiyi geri çağırma eylemi olmayıp, kimliğin gerekleri doğrultusunda işleyen aktif ve inşa edici bir süreç olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Kolektif bellek, otobiyografik bellek, bellek yerleri, kolektif kimlik, örgütsel kimlik, grup aidiyeti, kimliği yüceltme, grubu meşrulaştırma, Cumhuriyet Halk Partisi

ABSTRACT

The concept of collective memory refers to a common memory shared by all members of a certain group. Collective memory is thought to be a product of a social construction and the related studies are framed by two approaches. The first one assumes that past shapes today and the second one assumes the direct contrary. The connected literature includes some evaluations implying that collective memory has an important role in the construction of group's identity and cohesion through defining and glorifying the identity and legitimating the group.

The purpose of this study is to investigate collective memory's role in construction of collective identity. The sampling consisted of the delegates of Republican People's Party. The study was implemented by face to face interviews. Results are thought to address to the possible contents of the party's collective memory. It is found out that participants put down the party's identity to its collective memory and to differentiate the party from the 'others', to make party's identity positive and to legitimatize the group, they referred to the collective memory. It seems that symbol people, emblems, memory places and commemorations are important for transferring the collective memory and expressing the identity and that autobiographic memory is related to collective memory. Findings demonstrate that there is a mutual interaction between past and today in edition of collective memory and while past is shaping out the point of view of today's happenings, today shapes how to evaluate the past. Results of this study show that collective memory plays a central role in construction of organizational identity, and that remembering the past is an active and constructive process.

Keywords: Collective memory, autobiographic memory, memory places, collective identity, organizational identity, group cohesion, glorifying identity, legitimatizing group, Republican People's Party (Turkey).